

MAAKUNTALEHTIEN ESIMIESTEN KIELENHUOLTODISKURSSIT

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
15.2.2021

Laura Heikkinen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset	1
1.2. Kielenhuolto Suomessa	4
1.3. Suomalainen journalismi ja sanomalehtien kieli	8
1.4. Aiempi tutkimus	11
2. TUTKIMUSAINEISTO	15
2.1. Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä	15
2.2. Aineisto ja informantit	18
3. TEORIATAUSTA JA METODI	22
3.1. Sosiolingvistiikka ja kansanlingvistiikka	22
3.2. Kriittinen diskurssianalyysi	25
4. TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI	30
4.1. Sanaston tarkastelua	30
4.1.1. Adjektiivit	31
4.1.2. Substantiivit	33
4.1.3. Persoona	35
4.1.4. Modaaliverbit	39
4.2. Informanttien aktivoimat kielenhuoltodiskurssit	42
4.2.1. Vuorovaikutusdiskurssi	46
4.2.2. Ammattidiskurssi	49
4.2.3. Laatudiskurssi	53
4.2.4. Perinnekurssi	57
4.2.5. Tunnekurssi	61
4.2.6. Muutoskurssi	65
4.2.7. Työkaludiskurssi	70
4.3. Yhteenveto	74
5. PÄÄTÄNTÖ	79

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen aihe ja tutkimuskysymykset

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani maakuntalehtien esimiesten kielenhuoltodiskursseja eli tapaa, jolla he puhuvat kielenhuollosta. Tässä tutkielmassa määritän diskurssit Pietikäisen lailla tavaksi hahmottaa ja jäsentää maailmaa kielen avulla. Diskursseilla on sosiaalisia vaikutuksia ympäröivään maailmaan ja sen ilmiöihin, minkä lisäksi yhteiskunnalliset ilmiöt vaikuttavat myös diskurssien muodostumiseen. (Pietikäinen 2000: 193; ks. myös kriittistä diskurssianalyysia käsittelevä alaluku 3.2.) Esimerkiksi ilmaus *kielipoliisi* voi aktivoida kielenhuollosta puhuttaessa kielenhuoltoon liittyvän diskurssin. Samalla se kertoo tietynlaisesta suhtautumisesta kielenhuoltoon. Tällä tavalla diskurssit antavat tietoa myös erilaisista kielikäsityksistä. Kielikäsitys (*language regard*) kattaa terminä kaikenlaiset näkemykset kielestä ja sen käytöstä (ks. määrittelystä tarkemmin alaluku 3.1.). Ensimmäinen tutkimuskysymykseni koskee maakuntalehtien esimiesten aktivoimia kielenhuoltodiskursseja. Kielenhuoltodiskurssien kautta teen näkyväksi informanttieni kielenhuoltoa ja yleiskieltä koskevia kielikäsityksiä, ja se on toisen tutkimuskysymykseni aihe.

Kielenhuollon tehtävät ja painopisteet ovat muuttuneet vuosien saatossa. Nykyisin kielenhuollolla tarkoitetaan 'kielen järjestelmän ja kielenkäytön ohjailua suosituksin' (Kielitoimiston sanakirja s. v. 2020 *kielenhuolto*). Pyrkimyksenä on saada kielenkäyttäjille kehittyvä ja käyttäjiään hyvin palveleva standardi- eli yleiskieli (Maamies 2002: 2). Tänä päivänä kielenhuolto korostaa kielen tarkoituksenmukaisuuden ja toiminnallisuuden tärkeyttä sen sijaan, että pyrittäisiin ”hyvään”, ”oikeaan” tai ”puhtaaseen” ideaalikielen. Painotuksen muuttuessa kielenhuollon yhteiskunnallinen merkitys on ymmärretty entistä selvemmin, ja se nähdäänkin tärkeänä osana suomalaista kielipolitiikkaa. (Kolehmainen 2014: 23–24.) Ei-kielitieteilijöiden asenteet ja mielikuvat kielenohjailusta ovat kuitenkin muuttuneet hitaasti (Paunonen 1996: 544). Tutkielmassani käsittelem sitä, millä tavoin edellä mainitut seikat mahdollisesti näkyvät aineistossani. Toisin sanoen tutkin, kuinka tietoisia informanttini ovat kielenhuollon nykyisistä painopisteistä. Lisäksi käsittelem sitä, miten esimerkiksi kielenhuollon historiallinen konteksti näkyy heidän kielipuheessaan. Intertekstuaalisen kontekstin vaikutus onkin olennainen, kun tutkitaan erilaisia diskursseja (ks. tarkemmin alaluku 3.2.).

Lehtikielellä on painoarvoa, kun puhutaan yleiskielestä. Siihen saatetaan esimerkiksi vedota yleiskieltä määritellessä, koska se on taajaan esiintyvää ja kaikkien tuntemaa (Hiidenmaa 2003: 146). Entinen toimittaja ja tiedottaja, nykyisin muun muassa kielenhuollon kouluttajana toimiva Marsa Luukkonen (2006: 37) on todennut, että median edustajat ovat etulinjassa ja avainasemassa kielen spontaanin kehityksen edistäjinä. Minua kiinnostaakin median asema eräänlaisena yleiskielen suunnannäyttäjänä sekä ennen kaikkea se, millä tavoin kielenhuolto tähän kokonaisuuteen toimittajien työssä asettuu. Kun kieli on työn tärkeä osa, millaisia käsityksiä siitä on ja millainen merkitys on kielen huoltamisella? Olen paikallislehden toimittajana työskennellessäni miettinyt paljon niin omaa kuin muidenkin toimittajien suhtautumista kielenhuoltoon. Aihe on ollut itselleni ajankohtainen etenkin viime vuosina, kun olen työjaksojeni aikana vastannut lehden toimituksellisen sisällön kielenhuollosta. Sitä kautta olen päässyt konkreettisesti näkemään kielenhuollon merkityksen lehtityössä. Samalla olen kohdannut myös monenlaisia kielenhuoltoon liittyviä käsityksiä. Tämä tutkimusaihe valikoituikin aiheekseni osaltaan juuri oman työkokemukseni takia.

Tutkielmani teoreettisena viitekehyksenä toimivat sosiolingvistiikka ja kansanlingvistiikka. Metodini toimii kriittinen diskurssianalyysi. Kansanlingvistinen lähtökohta tutkimukseeni syntyy siitä, että näen informanttien asettuvan ei-kielitetiilijöiden sekä lingvistien välimaastoon. Esittelen tätä jakoa tarkemmin sosiolingvistiikkaa ja kansanlingvistiikkaa käsittelevässä alaluvussa 3.1. Yleiskieleen kohdistuvaa kansanlingvististä tutkimusta on tähän mennessä tehty varsin vähän, joten näen oman tutkimukseni paikkaavan tätä tutkimusaukkoa. Maija Saviniemi on tutkinut väitöskirjassaan (2015) toimintushenkilökunnan kielenhuoltotietoja, -käytänteitä ja -diskursseja. Saviniemen aineiston vastauksissa aktivoitui kuusi erilaista kielenhuoltodiskurssia: laatu-, vuorovaikutus-, vastuu-, väline-, tunne- ja vaalimisdiskurssi. Vaikka suomalaisen kielenhuollon tehtävät ja painopisteet ovat muuttuneet vuosien saatossa, Saviniemen tutkimus osoittaa, että myös toimittajat saattavat suhtautua kieleen vaalimisen tai oikeakielisyyden näkökulmasta. Mukana on myös yleiskielen sekä funktionaalinen että emotionaalinen merkitys, mistä osoituksena ovat väline- ja tunnediturssit. (Saviniemi 2015: 133, 239.)

Tutkielmani jatkaa Saviniemen aloittamaa tutkimusaihetta niin ikään diskurssianalyysillä, joskin olen rajannut informanttini toimintushenkilökunnan sijasta maakuntalehtien esimiehiin. Aineistoni olen kerännyt haastatteluilla (ks. luku 2). Näin ollen teen journa-

listien kielenhuoltodiskursseista Saviniemen (2015: 290) esiin nostamaa seurantatutkimusta. Minua kiinnostaa esimerkiksi se, näkyykö Saviniemen aineistossa oleva vaalimisen ajatus myös omassa aineistossani. Tarkastelen, millaisia eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia analyysini tuloksista löytyy verratessani niitä Saviniemen tuloksiin. Tämä vertailu on osa ensimmäistä tutkimuskysymystäni.

Saviniemen (2015: 64) väitöskirjan aineisto on kerätty kyselylomakkeella vuosina 2002 ja 2004. Yksi lähtökohta tälle tutkimukselle on, että vuonna 2019 keräämäni aineiston analyysi antaa tietoa siitä, millä tavalla kielenhuoltoon suhtaudutaan suomalaisissa maakuntalehdissä 2010-luvulla. Suomalainen media-ala on viime vuosina kokenut suuria rakennemuutoksia, jotka liittyvät esimerkiksi mediakentän sisäisen kilpailun kiristymiseen uusien medioiden myötä. Taloudelliset paineet vaativat, että toimintaa tehostetaan ja toimittajien on tuotettava juttuja eri välineisiin. Kilpailussa korostuvat nopeus ja internetin merkitys. (Väliverronen 2011: 13.) Analysoin sitä, millä tavalla tällaiset asia mahdollisesti näkyvät maakuntalehtien esimiesten kielenhuoltodiskursseissa ja kielenhuoltoon liittyvissä kielikäsitelyissä. Otan siis myös tässä asiassa huomioon intertekstuaalisen kontekstin.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- Millaisia kielenhuoltodiskursseja maakuntalehtien esimiehet haastattelutilanteissa aktivoivat?
- Millaisia yleiskieleen ja kielenhuoltoon liittyviä kielikäsitelyjä kyseisistä kielenhuoltodiskursseista voidaan havaita?

Pro gradu -tutkielmani johdannon seuraavissa alaluvuissa esittelen tarkemmin kielenhuoltoa Suomessa (1.2.), suomalaisen lehdistön historiaa ja nykynäkymiä (1.3.) sekä aiempaa tutkimusta (1.4.). Pääluvussa 2 käsittelen tutkimusaineistoani niin, että kerron ensin yleisimmin haastattelusta aineistonkeruumenetelmänä (2.1.) sekä sen jälkeen aineistostani ja informanteista (2.2.). Pääluku 3 koskee tutkielmani teoriataustaa eli sosiolingvistiikkaa ja kansanlingvistiikkaa (3.1.) sekä analyysini metodina käyttämäni kriittistä diskurssianalyysia (3.2.). Aineistoni analyysin käsittely tapahtuu pääluvussa 4. Luvussa 5 eli päätännössä käyn läpi vielä kokoavasti analyysini tuloksia ja pohdin jatkok tutkimusmahdollisuuksia. Tutkielman liitteessä ovat käyttämäni haastattelurungon kysymykset.

1.2. Kielenhuolto Suomessa

Tässä alaluvussa käsittelen sitä, mitä ovat suomalainen kielenhuolto ja kielenohjailu ja miten niiden painopisteet ovat muuttuneet ajan saatossa. Kielenohjailusta ja siihen liittyvistä toimista on käytetty Suomessa eri aikoina useita eri nimityksiä, minkä myötä myös näkökulma kielenohjailuun on vaihdellut (Niemikorpi 2004: 9). Nykyinen termi kielenhuolto määritellään kielen järjestelmän ja kielenkäytön ohjailuksi erilaisten suositusten kautta (KS 2020 s.v. *kielenhuolto*). Sen englanninkielinen vastine on *language planning*. Olennaista on, että kielenhuoltoon (*language planning*) kuuluu terminä myös kielipoliittinen suunnittelu, päätöksenteko ja päätösten toimeenpano, ei pelkästään kielen rakenteen ja sanaston kehitys (*corpus planning*). (Kolehmainen 2014: 13; ks. myös esim. Mantila 2001: 17.) Heikkinen ja Mantila (2011: 36) huomioivat, että *language planning* voitaisiin kääntää myös kielensuunnitteluksi, joka on terminä avarampi kuin esimerkiksi oikeakielisyys.

Laajimmillaan kielenohjailusta voidaan puhua Suomessa kielipolitiikkana (Niemikorpi 2004: 9). Kotimaisten kielten keskuksen määritelmän mukaan kielipolitiikka tarkoittaa tietoisia ja suunnitelmallisia toimia, joilla vaikutetaan kielen tai kielten asemaan ja käyttöalaan yhteiskunnassa. Kielipolitiikka on nykyisin yksi kielenhuollon kolmesta osaluueesta kielenkäyttöä koskevien ohjeiden ja suositusten sekä tekstinhuollon lisäksi. (Kotus 2020.) Maamiehen (2003: 267) mukaan ei-kielitieteilijät kokevat kuitenkin yhä usein, että kielenhuolto koskee yksittäisiä sanoja tai rakenteita. Tutkielmassani kiinnostavaa onkin nähdä, kuinka laajana kokonaisuutena informanttini kielenhuoltoa pitävät ja vaikuttaako se heidän kielenhuoltokäsityksiinsä (ks. esim. alaluku 4.1.2.).

Kirjoitettu suomen kieli on kehittynyt nykyiseen muotoonsa pitkälti tietoisien kielenohjailun kautta (Kolehmainen 2014: 13). 1800-luvulla suomelle vakiinnutettiin kirjallinen standardimuoto, minkä myötä se sai niin sanotun kansalliskielen aseman. Suomeen kehitettiin suuri määrä sanastoa, josta osa oli omaperäistä ja osa vastineita vierasperäisille lainasanoille suomenkielisistä aineksista. (Hiidenmaa 2003: 65–66.) Suomalaisen kielenhuollon merkittävänä kehittäjinä 1800-luvulla voidaan pitää kielioppien tekijöiden lisäksi myös journalisteja (Heikkinen & Mantila 2011: 35). Paunosen mukaan suomen kielen tietoinen kehitys oli yksi 1800-luvun suurimpia suomalaisia kulttuurisaavutuksia.

Suomen kielen käyttöalueet laajentuivat, ja suomen kieli vakiintui samalla opetuksen, hallinnon ja kulttuurielämän piirissä. (Paunonen 1996: 544.)

Suomen kielellä oli tärkeä rooli suomalaisen kulttuurin ja kansakunnan ylläpitämisessä, ja siksi suomen standardikielen kehittämisessä vaikutti 1800-luvulla kansallisromanttinen kulttuurinationalismi. Tämä johti osaltaan kieliopillis-puristiseen kielikäsitteeseen, jonka tavoitteena oli ”puhdas”, ”hyvä” ja ”oikea” ideaalikieli. (Kolehmainen 2014: 23.) Nordlundin (2004: 290) mukaan purismi eli puhtauden tavoite ilmenee tavallisimmin siten, että kielestä halutaan karsia pois kaikki vierasperäinen aines eli esimerkiksi vierasperäiset sanat korvataan täysin omaperäisillä. Paunonen on luonnehtinut suomen kielen liittynyttä purismia näin: ”Koska kieli edusti kansakunnan myyttistä henkeä, sen tuli olla mahdollisimman alkuperäistä ja turmeltumatonta.” Tällöin kirjakieli myös asetettiin esimerkiksi kaikkien suomen murteiden yläpuolelle. Kielellinen purismi ei ollut 1800-luvulla pelkästään suomalainen ilmiö, vaan sitä harjoitettiin myös muissa Euroopan maissa. (Paunonen 1996: 546–548.) Vielä 1920- ja 1930-luvuilla suomalainen kielenohjailu sai vaikutteita Saksan kansallissosialistisesta mallista, joka pyrki kielen puhtauteen (Kolehmainen 2014: 186–187). Suomen kielen lautakunnan puheenjohtajana vuosina 1980–1988 toiminut Osmo Ikola on toisaalta esittänyt, että puristinen vaihe on ollut välttämätön suomalaisessa kielenhuollossa. Sen takia etenkin svetismit ja yleensäkin ruotsin kielen vaikutus vähenivät suomen kielestä. (Ikola 1994.)

Tarkastelen tutkielmassani, millä tavoin informanttini nimittävät kielenhuoltoa (ks. alaluku 4.1.2.) Kuten jo edellä on tullut ilmi, erilaiset kielikäsitteet ovat näkyneet Suomessa siinä, millä termeillä kielenohjailua on kuvattu. 1800-luvulla yleisesti käytössä oli termi oikeakielisyys, jota käytti ensimmäistä kertaa suomenkielisenä E. N. Setälä vuonna 1894. Oikeakielisyyden lisäksi on puhuttu kielenpuhdistuksesta, joka muuttui myöhemmin puhdaskielisyydeksi. (Kolehmainen 2014: 24–25.) Kielenhuollosta on puhuttu myös kielenvaalintana. Oikeakielisyys-termi vakiintui nopeasti muun muassa siitä syystä, että Virittäjä-lehti otti sen käyttöön; lehti julkaisi muun muassa runsaasti ”oikeakielisyysarvosteluja”. (Kolehmainen 2010.) Kielenhuolto syrjäytti oikeakielisyys-termin 1960-luvulta lähtien. Kolehmaisen mukaan termin vakiintumisessa voikin nähdä aatteellisen murroksen, sillä kielenohjailu alkoi korostaa suomen kielen tarkoituksenmukaisuutta ”puhtaan” tai ”oikean” kielen sijasta. (Kolehmainen 2014: 24–25.)

Paunosen mukaan suomen kielen kehityksen historiallisen taustan tunteminen on tarpeellista suomalaisten kielellisten asenteiden ymmärtämiseksi. Tämä johtuu siitä, että ei-kielitieteilijöiden asenteet ja mielikuvat kielenohjailusta ovat muuttuneet hitaasti. 1900-luvulla suomeen liittyviä käsityksiä hallitsi vahvasti usko siihen, että kieli voidaan jakaa oikeaan ja väärään tai hyvään ja huonoon. (Paunonen 1996: 544–545.) Myös Hii-denmaa (2003: 267) on havainnut, että kielenhuollosta puhuttaessa ei-kielitieteilijät kokevat, että on olemassa jonkinlainen oikea tai hyvä kieli. Saviniemen väitöskirjan tutkimuksessa informantit puhuvat niin ikään hyvästä ja oikeasta kielestä, ja esille nousee myös suomen vaalimisen ajatus. Saviniemen (2015: 254, 269) mukaan ajatukset kielenhuollosta muuttuvat hitaasti, joten myös toimituksissa kieliasteiden pohjalla voivat olla vanhahtavat näkemykset. Kuten totesin alaluvussa 1.1., pidän suomalaisen kielenhuoltoon liittyvää historiallista kontekstia tärkeänä myös omassa tutkimuksessani, kun käsittelem aineistossani aktivoituvia diskursseja ja sitä, millaiset asiat mahdollisesti vaikuttavat niissä ilmenevien kielikäsitteiden taustalla.

Suomen virallisesta kielenhuollosta vastaa nykyisin Kotimaisten kielten keskuksen kielenhuolto-osasto eli Kielitoimisto. Sen yhteydessä toimiva suomen kielen lautakunta muodostaa Kielitoimiston kanssa kielenhuolto-organisaation, jolla on auktoriteettiasema suomalaisessa kielenohjailussa. (Kolehmainen 2014: 16; ks. myös esim. Rintala 1994.) Laissa on määritelty, että Kotimaisten kielten keskuksen tavoitteena on edistää sen toimialaan kuuluvien kielten käyttöä yhteiskunnassa. Sen tehtäviin kuuluvat suomen ja ruotsin kielten huolto, neuvonta ja sanakirjatyö sekä kielenhuoltoon ja sanakirjatyöhön liittyvä tutkimus. (Finlex 2011.) Kuten jo edellä on tullut ilmi, kielenhuoltoa tehdään nykyisin erilaisilla suosituksilla mutta myös normeilla. Kielenkäytön normeilla tarkoitetaan sääntöjä, ohjeita ja suosituksia, joiden perusteella arvioidaan, onko jokin ilmaus yleiskielessä hyväksyttävä vai kartettava. (Kolehmainen 2014: 19.) Mäntysen (2012: 379) mukaan myös kielten normien voi katsoa perustuvan erilaisiin kieli-ideologioihin (ks. ideologian ja diskurssin suhteesta alaluku 3.2.). Mitä tulee kielenhuollon nykyisiin tehtäviin, tiivistäen voisi sanoa, että kielenhuollon pyrkimyksenä on saada kielenkäyttäjille kehittyvä ja käyttäjiään hyvin palveleva yleiskieli. Sen on myös havaittava kielenkäyttäjien uudet tarpeet. (Maamies 2002: 2.)

Kielenhuollon suositukset ja normit pohjautuvat kielenhuollon periaatteisiin. Kyseisten periaatteiden sisältö on vaihdellut ajan saatossa samalla tavalla kuin käsitys siitä, mitä

pohjimmiltaan on suomalainen kielenohjailu ja kielenhuolto. Esimerkiksi Aarni Penttilä muotoili vuonna 1930 kielenhuollon periaatteiksi vakinaisuuden, johdonmukaiseen, tarkoituksenmukaisuuden, esiintymäyleisyyden ja aitouden. (Mantila 2005 ja siinä mainitut lähteet; ks. myös Kolehmainen 2014: 34–35.) Suomen kielen lautakunnan puheenjohtajana vuosina 2000–2009 toiminut Harri Mantila päivitti puheenjohtajakaudellaan suomalaisen kielenhuollon periaatteita. Mantilan esittämät periaatteet voi tiivistää kolmeen ryhmään: vuorovaikutusperiaatteisiin, demokratiaperiaatteisiin ja identiteetti-periaatteisiin. Niissä nousee esille esimerkiksi se, että suomi on elävä kieli, joka pystyy ottamaan uusia vaikutteita koko ajan ilman, että se on vaarassa tuhoutua. (Kolehmainen 2014: 50; ks. myös Mantila 2010: 179–205.) Heikkinen ja Mantila (2011: 168) toteavat, että nämä periaatteet ovat monessa mielessä väljemmät kuin oikeakielisyysajan periaatteet.

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus on julkaissut kaksi kielipoliittista toimintaohjelmaa vuosina 2009 ja 1998. Molemmat käsittelevät suomen kielen käyttöä, ja ne on tarkoitettu Suomen yhteiskunnan eri aloille. (Kotus 2020.) Vuonna 1998 tehty toimintaohjelma on paljon vuoden 2009 toimintaohjelmaa suppeampi. Vuonna 2009 laaditun ohjelman lähtökohdaksi on, että suomi on Suomessa jatkossakin keskeinen kieli yhteiskunnan kaikilla aloilla. Suomen kielen käytön lisäksi ohjelma korostaa myös monipuolisen kielitaidon merkitystä sekä tekee suosituksia esimerkiksi siitä, millainen tulisi olla suomen kielen julkisen käytön ja aseman kehitys. (Hakulinen, Kalliokoski, Kankaanpää, Kanner, Koskenniemi, Laitinen, Maamies & Nuolijärvi 2009: 9, 223.) Vuonna 2018 suomen kielen lautakunta julkaisi lisäksi kannanoton, jossa se piti välttämättömänä uuden kansallisen kielipoliittisen ohjelman laatimista. Kannanotossa todetaan, että kielipoliittisen ohjelman tulisi ottaa kantaa muun muassa kansalliskielten käyttöalan kaventumiseen sekä siihen, että yleiskielen hallinnan heikkeneminen hankaloittaa yhteiskunnan toimintaa. (Kotus 2018.)

Tässä alaluvussa olen käynyt läpi suomalaista kielenhuoltoa ja sen historiallista taustaa. Seuraavaksi esittelen suomalaista journalismia.

1.3. Suomalainen journalismi ja sanomalehtien kieli

Tässä alaluvussa käsittelen tarkemmin suomalaista journalismia, sen kokemia muutoksia sekä sanomalehdissä käytettävää kieltä. Käsitteenä *journalismi* tarkoittaa Kuutin mukaan toimitustyön käytäntöä eli toimituksissa tehtävää tai vapaiden toimittajien tekemää työtä. Journalistinen työ taas on ajankohtaisten ja faktapohjaisten, usein yhteiskunnallisten joukkoviestintäsanomien tuottamista. Journalismiin kuuluu myös journalistinen sisältö. (Kuutti 2012 s.v. *journalismi*; ks. myös KS 2020 s.v. *journalismi*.) Journalismin tutkija Maarit Jaakkola on määritellyt, että olennaista journalismissa on sen suuntautuminen laajalle yleisölle: kyseessä on yhteiskunnallista tiedonvälitystä, joka pyrkii puhuttelemaan kaikkia. Journalistisen aineiston päätehtävä on myös välittää tietoa ennen kaikkea luotettavasti ja puolueettomasti. (Jaakkola 2013: 13–14, 16.) Väliverronen (2011: 24) pitää journalismin tärkeimpänä yhteiskunnallisena tehtävänä demokratian ylläpitämistä ja sen kehittämistä, joskin viime vuosina kyseinen rooli on saanut myös uusia sävyjä. Omassa tutkimuksessani yksi kommentoitava asia onkin se, millaisia kielikäsityksiä informanteillani on ammatinsa ja journalistisen tehtävän näkökulmasta (ks. tarkemmin alaluvut 4.2.1. ja 4.2.2.).

Suomalainen lehdistö sai alkunsa 1770-luvulla. Suomen ensimmäisen sanomalehden Åbo Tidningarin ensimmäinen numero ilmestyi tammikuussa 1771. Ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti Suomenkieliset Tieto-Sanommat puolestaan ilmestyi 1776, joskin se lakkautettiin jo samana vuonna. Varsinainen lehdistö Suomeen alkoi kehittyä vuosien 1819–1827 aikana, kun yhden lehden sijasta lehtiä ilmestyi useita. Sanomalehtien sivuilla käytiin tuolloin laajoja yhteiskunnallisia keskusteluja esimerkiksi suomen kielen asemasta ja ”puhtaudesta”. Osaltaan tämän kielikeskustelun innoittamana Reinhold von Becker perusti vuonna 1820 suomenkielisen sanomalehden Turun Wiikko-Sanommat, josta muodostui levikin perusteella oman aikansa Suomen valtalehti. Sen tavoitteena oli äidinkielen kehittäminen. Voi siis sanoa, että suomen kielellä on ollut suuri merkitys suomalaisen sanomalehden synnyssä. Suomenkielisen lehdistön yhtäjaksoinen olemassaolo alkoi Tommilan ja Salokankaan mukaan vuonna 1844. (Tommila & Salokangas 1998: 11–24, 29, 43.).

Toimittajien ammatillinen koulutus sai Suomessa alkunsa 1920-luvulla, ja yliopistotasolla journalismia oli mahdollista opiskella aluksi Helsingin Yhteiskunnallisessa kor-

keakoulussa. 1970-luvulla journalistiikan ja viestinnän yliopistokoulutus Suomessa laajeni. Lisäksi journalismia ja viestintää on voinut opiskella ammattikorkeakouluissa ja opistotasoisilla kursseilla. (Salminen 1998: 28, 45–47.) Toisaalta toimittajaksi voi päätyä myös muun kuin toimittajakoulutuksen kautta. Suhola, Turunen ja Varis toteavat, että vielä 1990-luvulla ajateltiin parhaan journalistisen ammattiin johtavan tutkinnon olevan sellainen, että opiskelija keskeyttää korkeakoulussa mahdollisimman monen approbatur-arvosanan opinnot ja siirtyy toimittajaksi ilman tutkintoa. Heidän mukaansa nykyajan henkeen tällainen ajattelu ei enää kuitenkaan sovi. (Suhola, Turunen & Varis 2005: 13.)

Saviniemi (2015: 46) määrittelee tutkimuksessaan toimittajien työskentelevän kielenkäyttäjänä ei-kielitieteilijöiden ja lingvistien välimaastossa, ja teen näin myös omassa tutkimuksessani (ks. tarkemmin alaluku 3.1.). Journalismin asema professiona tai semi-professiona puhuttaa niin Suomessa kuin kansainvälisestikin (ks. esim. Pietilä 2012; Koljonen 2013: 92–94; Vos 2018: 2–7). Toimittajan ammattia on mahdollista pitää semiprofessiona, koska sitä varten ei ole varsinaisia pätevyysvaatimuksia eikä journalistina työskentelemiseen vaadita akateemista koulutusta (Kolari 2011: 165). Toimittajan ammatti nousee aineistossani esiin etenkin analyysin alaluvussa 4.2.2. ammattidiskurssin yhteydessä.

Suomessa julkaistavia sanoma- ja kaupunkilehtiä on nykyisin lukuisia, noin 250 (Sanomalehtien liitto 2020). Tässä tutkielmassani tarkastelussa ovat maakuntalehdet ja niiden toimitukset. Maakuntalehdillä tarkoitetaan sanomalehtiä, joiden levikkialueena on pääasiassa tietty maakunta (KS 2020 s. v. *maakuntalehti*). Maakuntalehti ilmestyy vähintäänkin kolme kertaa viikossa, ja kaikkien sanomalehtien tavoin se on julkinen, yleisesti saatavissa oleva ja monenlaisia ajankohtaisia asioita käsittelevä painotuote (Kuutti 2012 s.v. *maakuntalehti*). Maakuntalehdistö kehittyi Suomeen 1870-luvulla suomenmielisen yhtenäisen sanomalehdistön myötä (Tommila & Salokangas 1998: 62). Sanomalehdistön ja journalismin asema on Suomessa nykyisin vahva: vuonna 2019 julkaistun Kansallisen mediatutkimuksen mukaan 91 prosenttia suomalaisista lukee sanoma- tai aikakauslehteä viikoittain jollakin välineellä. Välineistä suosituin oli painettu lehti, jota lukee kolme neljästä. Digitaalisesti lehden lukee 65 prosenttia vastaajista, ja joka toinen lukee lehden sisällön matkapuhelimella. (Merikoski 2020.) Etenkin väkilukuun verrattuna sanomalehtien määrä on Suomessa korkea, ja kun kokonaislevikkiä verrataan asukas-

määrään, Suomi sijoittuu koko maailman tilastoissa kolmanneksi (Sanomalehtien liitto 2020). Myös toimittajia on Suomessa väkilukuun suhteutettuna eniten koko maailmassa (Vehkoo 2011).¹

Sekä journalismin tutkijat että journalistit ovat kirjoittaneet suomalaisesta lehtikielestä esimerkiksi erilaisissa toimittajille suunnatuissa kirjoitusoppaissa. Jaakkolan mielestä hyvä lehtikieli on sidoksissa journalismin perustehtäviin ja -arvoihin. Hän toteaa, että jotta journalistiset tekstit voisivat välittää mahdollisimman todenmukaista ja puolueetonta tietoa tehokkaasti ja nopeasti, on tekstien oltava huoliteltua yleiskieltä. Hyviä lehtikielen tunnusmerkkejä ovat Jaakkolan mukaan muun muassa virheettömyys ja ”oikeakielisyys”. (Jaakkola 2013: 105; ks. myös analyysin alaluku 4.2.3.) Toimittajana työskennellyt Antero Okkonen taas määritteli 1960-luvulla, että lehtikieli on lyhyttä käyttökieltä, ei taidekieltä, ”hyvänä huomaamaton”. Okkonen on painottanut, että sanomalehden ensimmäinen tehtävä on välittää ajankohtaistietoa. Jutut julkaistaan sisällön, ei ilmaisun vuoksi. (Okkonen 1961: 209–210.) Toimittajan kieli on mahdollista nähdä myös lehtijutun julkisivuna, minkä vuoksi siihen kannattaa panostaa. Hyvä teksti on edellytys sille, että juttu luetaan loppuun asti. (Suhola, Turunen & Varis 2005: 138.)

Toimittaja Lahdenmäen mielestä lehtikieli on oma tekstilajinsa, joka poikkeaa jonkin verran niin sanotusta asiasuomesta – esimerkiksi sanakirjan arkisiksi määrittelemät sanat voivat olla lehtijutussa hyväksyttäviä. Toimittajan on hänen mukaansa kirjoitettava tekstiä, jonka suuri osa suomalaisista ymmärtää. (Lahdenmäki 2001; ks. myös Eloranta 2013). Tämä näkökulma korostaa jo esille tullutta tiedonvälityksen merkitystä. Hiidenmaakin (2003: 146) huomioi, että lehtiteksti on kielimuoto, joka on kehittynyt hoitamaan erityistä tehtävää eli nopeaa tiedonvälitystä. Tiedonvälitys nousee analyysissä esiin alaluvussa 4.2.1.

Suomalainen media-ala on viime vuosina kokenut suuria rakennemuutoksia, jotka liittyvät esimerkiksi mediakentän sisäisen kilpailun kiristymiseen uusien medioiden myötä. Perinteisten uutismedioiden kilpailijaksi on ilmaantunut internetin tarjoama edullinen, nopea ja laaja-alainen julkaisufoorumi. Taloudelliset paineet vaativat, että toimintaa tehostetaan ja toimittajien on tuotettava juttuja eri välineisiin. Kilpailussa korostuvatkin

---

¹ Toisaalta vuonna 2019 uutisoitiin, että Journalistiliiton 30–39-vuotiaiden jäsenten määrä väheni 37 prosenttia vuosina 2011–2018. (Honkonen 2019).

nopeus ja internetin merkitys. (Väliverronen 2011: 13; ks. kansainvälisestä tilanteesta esim. Deuze, Elefante & Steward 2010: 227 ja Örnebring 2018: 561–565.) Sosiaalinen media on nykyisin läsnä kaikkialla, ja tämä muutos on tapahtunut nopeasti, alle kymmenessä vuodessa. Myös sanomalehtien verkkoversioissa sosiaalinen media on läsnä esimerkiksi siten, että julkaisuista voi tykätä ja niitä on mahdollista jakaa. (Suominen 2013: 16, 292.) Perinteinen media on pitänyt asemansa verkkomedian rinnalla, mutta verkkomedian tavoitavuus on silti nykyisin niukasti perinteistä mediaa suurempi. Maakuntalehtien tavoitavuus taas on verkossa paperijakelua heikompi. (Reunanen 2018: 7, 11.) Räisänen toteaa journalistiikan pro gradu -tutkielmassaan, että mediataloille on osoittautunut haastavaksi tehdä verkkojournalismista kannattavaa. Perinteinen levikki- ja mainostuloihin perustuva ansaintamalli ei toimi sellaisenaan, minkä seurauksena verkkojournalismiin on muodostunut monien erilaisten ansaintamallien kirjo. (Räisänen: 2019.) Herkman katsoo, että mediakentän rakennemuutos on vaikuttanut suomalaiseen journalismiin vähintäänkin epäsuorasti. Tämä vaikutus perustuu siihen, että liiketalouden periaatteet määrittävät yhä enemmän journalistisen toiminnan perusarvoja. (Herkman 2011: 38.)

Toimittajien suhtautumista journalismiin muutokseen on tutkittu Suomessa 2010-luvulla ryhmähaastatteluiden avulla. Sen perusteella muun muassa seuraavat seikat ovat vaikuttaneet toimittajien mielestä suuresti journalismiin: sosiaalinen media, kilpailu, käyttäjien tuottama sisältö, tulospaineet, yleisön osallistuminen uutistuotantoon sekä sensaatiohakuisuus. Tutkimuksessa esimerkiksi todetaan, että digitalisoituvassa toimintaympäristössä kiire näyttää olevan ammatillisesti hyväksyty puhetapa käsitellä ajankohtaisuuden arvoa. (Pöyhtäri, Väliverronen & Ahva 2016: 8–9.) Tarkastelen analyysissäni, millä tavalla mediamurros mahdollisesti tulee aineistossani ilmi ja onko sillä vaikutusta informanttien kielikäsitteisiin. Tämä tapahtuu aineistostani aktivoituvien diskurssien selittämällä. Määrittelen diskurssien selittämisen tarkemmin kriittistä diskurssianalyysia koskevassa alaluvussa 3.2.

1.4. Aiempi tutkimus

Seuraavaksi esittelen tutkielmani aiheeseen liittyvää tähänastista tutkimusta. Ensimmäiseksi käsittelen kansanlingvistiikkaa, koska se on tutkimusasetelmani eli ei-

lingvistien kielikäsitusten tutkimisen kannalta olennainen (ks. tarkemmin alaluku 3.1.). Standardikieltä ja kielenhuoltoon liittyviä kielikäsitteitä ei ole vielä juurikaan tutkittu Suomessa kansanlingvistiksi lähtökohdista. Vaikka tutkimussuuntaus on laajentunut murrekäsitteistä laajempaan kielitietoisuuden tutkimukseen, pääpaino on yhä usein kansandialektologiassa. (Palander 2001: 149; Saviniemi 2015: 54.) Saviniemen väitöskirja on ensimmäinen fennistinen tutkimus toimitushenkilökunnan suhtautumisesta kielenhuoltoon. Siinä on mukana hänen pro gradu -tutkielmansa aineisto, joka käsittelee paikallislehtien henkilökunnan kielenhuoltotietoja ja -asenteita. (Saviniemi 2015: 54–55.) Kuten tässä tutkielmassa on jo aiemmin tullut ilmi, Saviniemen väitöskirja on tärkein vertailukohta omalle analyysilleni.

Suomalaista kielenhuoltoa koskevaa tutkimusta on Saviniemen lisäksi tehnyt Mäntynen, jonka vuonna 2003 ilmestynyt väitöskirja käsittelee sitä, millä tavalla suomen kielen asiantuntijat kirjoittavat kielijuttuja eli yleistajuisia tekstejä suomen kielestä. Mäntynen tutkimuksen virikkeenä ovat olleet havainnot asenteellisuudesta, jolla kieleen ja sen eri ilmiöihin suhtaudutaan. (Mäntynen 2003: 13.) Leinosen pro gradu -tutkielmassa käsitellään niin ikään kielenhuoltoon liittyviä kielikäsitteitä. Siinä informanteina ovat olleet opiskelijat ja toimistotyöntekijät. (Leinonen 2005.) Suominen puolestaan on tarkastellut pro gradu -tutkielmassaan eri alojen opiskelijoiden suhdetta kielenhuoltoon sekä sen taustalla vaikuttavaa arvomaailmaa. Suominen tutkielmassa vastaajat puoltavat kielen normittamista, jolla tavoitellaan niin sanottua hyvää kieltä. Varsinaisesta uudesta kielenhuollosta ei hänen mukaansa voi puhua. Normien periaatteet ovat hänen tutkimuksessaan vaihtuneet kieliopillis-puristisista tarkoituksenmukaisuuskannan mukaisiksi. (Suominen 1998.) Kielenhuoltoon ja siihen liittyviin käsitteisiin keskittyy myös kandidaatintutkielmani, jossa informanteina toimivat luovan kirjoittamisen harrastajat. Heille kielenhuolto on tärkeää etenkin viestinnällisyyden kannalta, ja kielenhuollon ajatellaan tekevän luovasta tekstistä muun muassa selkeämmän. (Heikkinen 2018: 27.) Standardikieltä on tutkinut kansanlingvistisesti Lieslehto, jonka pro gradu -tutkielma käsittelee yhdeksäsluokkalaisten käsitteitä kielen rekistereistä. Hänen tutkimuksensa kohteena ovat niin puhuttuun kuin kirjoitettuun kieleen liittyvät käsitteet. Lieslehto toteaa, että kirjoitetun kielen kohdalla oppilaiden huomio kiinnittyy oikeinkirjoitukseen, kuten pisteisiin ja pilkkuihin sekä yleisiin puhekielisyyskäsitteisiin. Hänen informanttinsa mielestä kieli voi olla lähtökohtaisesti oikeaa ja väärää tai virheetöntä ja virheellistä. Kieltä myös

arvotetaan nimeämällä se esimerkiksi kauniiksi tai ärsyttäväksi. (Lieslehto 2017: 82–84.)

Jyväskylän yliopistossa journalistiikkaa opiskelleen Sahin pro gradu -tutkielmassa käsitellään Suomen seitsenpäiväisten sanomalehtien kielenhuoltokäytänteitä. Hänen mukaansa kielenhuollon toimivuus on usein yksittäisten toimittajien ja editoivien henkilöiden osaamisen ja innokkuuden varassa, mikäli oikoluvun tekemiseen ei ole nimitetty erikseen vastuuhenkilöä. Suurimmassa osassa hänen tutkimukseensa osallistuneista toimituksista asia oli juuri näin. (Sahi 2013: 65.) Stenberg-Sirén puolestaan on tutkinut suomenruotsalaisten radio- ja televisiouutisten kieltä ja kieli-ideoita sosiolingvisti- sessä väitöskirjassaan. Hänen huomionsa kohteena ovat olleet etenkin uutislukijoiden ja toimittajien ääntäminen sekä toimittajien kieliasenteet, heidän suhtautumisensa kielinormeihin sekä erilaisiin varieteetteihin. Stenberg-Sirén nostaa tutkimuksessaan esille sen, että toimittajat ilmaisevat vahvaa standardikieli-ideologiaa. (Stenberg-Sirén 2018.) Lehtikieleen kohdistuvaa tutkimusta on Suomessa tehnyt esimerkiksi Makkonen-Craig (2005). Hän tarkastelee väitöskirjassaan kielen keinoja, joilla toimittaja voi välittää läsnäoloaan lehtitekstissä. Kansainvälisesti lehtikielestä on kirjoittanut esimerkiksi toimittajana aiemmin työskennellyt Cotter (2010: 1–5), jonka *News talk* -teos käsittelee muun muassa sitä, millaisista kielellisistä valinnoista toimittajien käyttämä kieli muodostuu.

Käsittelen seuraavaksi myös kieliasennetutkimusta, vaikka omassa tutkimuksessani keskitynkin kielikäsitteisiin (ks. määritelmästä tarkemmin alaluku 3.1.). Tämä johtuu siitä, että kieliasenne ja kielikäsite ovat määritelminä suhteellisen lähellä toisiaan, joten katson, että myös kieliasenteiden tutkimuksen läpikäynti on tarpeellista. Kansanlingvististä kieliasennetutkimusta on Suomessa tehnyt esimerkiksi Johanna Vaattovaara, jonka väitöskirjassa käsitellään ihmisten kognitiivisia murrerajoja ja käsityksiä oman puhekielen erityispiirteistä (Vaattovaara 2009). Leppänen ynnä muut julkaisivat vuonna 2009 englannin kielen asemasta Suomessa tutkimuksen, jonka yhtenä osa-alueena olivat englannin kieleen liittyvät kieliasenteet (Leppänen, Pitkänen-Huhta, Nikula, Kytölä, Törämäkangas, Nissinen, Kääntä, Virkkula, Laitinen, Pahta, Koskela, Lähdesmäki & Jousmäki 2009). Diskursiivista kieliasennetutkimusta on myös tehty Suomessa jonkin verran. Paljonpuhuvaa kuitenkin on, että Kalaja ja Hyrkstedt toteavat vuonna 2000 ilmestyneessä artikkelissaan kieliasenteiden diskursiivisen tutkimisen olevan vasta aluillaan. Hyrkstedtin vuonna 1997 tekemä tutkimus suomalaisten asenteista englannin kieltä koh-

taan oli tuolloin ensimmäisiä diskursiivisia kieliäsenntutkimuksia koko maailmassa. (Kalaja & Hyrkstedt 2000: 374.)

Pro gradu -tutkielmissa diskursiivinen kieliäsenntutkimus on alkanut viime vuosina olla yleisempää. Esimerkiksi Holmi (2008) on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan lukiolaisnuorten kieliäsennteita diskurssianalyttisin keinoin. Vastaavanlaisenlaisella tavalla nuorten asennoitumista suomen kieleen on tutkinut pro gradu -tutkielmassaan myös Gustafsson. Hän toteaa, että nuoret arvioivat suomen kielen elinvoimaiseksi kieleksi, joka muuttuu, mutta ei kuole. Hänen informanttinsa näkivät kirjakielen ”oikeana kieleenä”. (Gustafsson 2005.) Yliopisto-opiskelijoiden ajatuksia suomen kielen merkityksestä puolestaan on tutkinut Tyni (2003).

Kriittistä diskurssianalyysia on fennistiikassa käyttänyt metodina väitöskirjatasolla muun muassa Pälli, joka on tutkinut ihmisryhmiin liittyviä diskursseja. Pällin mukaan erilaisia sosiaalisia kategorioita ja ryhmäilmiöitä voidaan lähestyä nimenomaan lingvistisenä toimintana. (Pälli 2003: 11, 223.) Pason väitöskirja taas käsittelee työkykyyn liittyvien merkitysten rakentumista lehtiteksteissä, ja hän tutkii asiaa diskurssianalyttisesti. Paso (2007: 19) toteaa tutkimuksensa tarjoavan näkemyksen siitä, miten yhteiskunnallisesti merkittäviä ilmiöitä voi lähestyä kielitieteen keinoin. Uudempaa diskurssianalyysin sovellusta edustaa Lehdon vuonna 2018 ilmestynyt väitöskirja, jossa japanin-suomalaisten kielipuhetta on tutkittu korpusavusteisen diskurssianalyysin avulla. Hänen tutkimuksessaan suomi on identiteetin kieli. (Lehto 2018). Nämä tutkimukset antavat omassa tutkielmassani pohjaa sille, miten fennistiikassa on mahdollista hyödyntää kriittistä diskurssianalyysia.

2. TUTKIMUSAINEISTO

2.1. Haastattelu aineistonkeruumenetelmänä

Tässä alaluvussa käyn tarkemmin läpi sitä, millainen haastattelu oikein on tiedonhankkimisen ja tutkimuksen menetelmänä. Lisäksi käyn läpi sitä, millaista aineistoa haastattelulla on mahdollista kerätä ja millaisia asioita aineistonkeruussa pitää ottaa huomioon.

Fennistisessä tutkimuksessa haastattelu on perinteikäs aineistonkeruumenetelmä. Nuolijärven mukaan sitä on käytetty pääasiallisesti murteentutkimuksessa, nimistöntutkimuksessa sekä sosiolingvistisessä variaationtutkimuksessa. Kiinnostuksen kohteena on ollut enemmänkin kielellinen tuotos kuin kielellinen toiminta. Nuolijärven mielestä haastattelun rooli on sosiolingvistisen tutkimuksen aineistona ”jonkinlaisessa käymistilassa”: se on edelleen tavanomainen ja käyttökelpoinen aineistonkeruumenetelmä, mutta toisaalta se on myös dominoinut suomen kielen tutkimusta. (Nuolijärvi 2005: 260, 262.) Koska oman aineistoni lähtökohdat ovat diskursiiviset, haastatteluaineistoni ja sen analysointi poikkeavat jossain määrin Nuolijärven kuvaamasta perinteestä. Haastatteluaineistoon perustuvaa kriittistä diskursianalyysia on tehnyt fennistiikassa muun muassa Liisa-Maria Lehto. Lehto on tarkastellut sen avulla, kuinka eri kielet rakentuvat hänen informanttiansa puheessa ja missä suhteessa diskurssit ovat muutosalttiita. (2018: 32; ks. aiemmasta tutkimuksesta alaluku 1.4.).

Aineistoni olisi ollut mahdollista kerätä myös esimerkiksi kyselylomakkeella, ja sillä olisin saanut nykyistä laajemman aineiston. Puusan mukaan (2020: 103) erilaisten käsitysten tutkiminen on haasteellista, ja haastattelun tekemiseen tarvitaankin sekä taitoa että kokemusta (ks. haastattelun haasteellisuudesta myös esim. Hirsjärvi & Hurme 1982 [1979]: 15). Valitsin aineistonkeruutavakseni haastattelun muun muassa siksi, että haastattelu on minulle tuttua toimittajan työni kautta. Toinen syy haastattelun valitsemiselle oli se, että halusin tuottaa täydentävää tietoa Saviniemen (2015: 64) väitöskirjan kyselylomakkeella kerättyyn aineistoon. Puusa toteaa haastattelun olevan aineistonkeruumenetelmänä hyvin joustava. Hän perustelee asiaa sillä, että sen aikana tutkijan on mahdollista pyytää haastateltavaa tarkentamaan tai täsmentämään sanomaansa. Haastateltavalla on myös enemmän mahdollisuuksia tulkita kysymyksiä (Puusa 2019: 99–101; ks. myös Hirsjärvi & Hurme 1982 [1979]: 15–16). Myös nämä asiat puolsivat haastattelumene-

telmän valintaa. Haastattelu onkin yksi tiedonhankinnan perusmuodoista, ja se pystytään toteuttamaan monista eri lähtökohdista ja erilaisin keinoin. Hirsjärvi ja Hurme määrittelevät haastattelun olevan ”päämäärähakuista ja ennalta suunniteltua toimintaa, joka tähtää informaation keräämiseen”. (Hirsjärvi & Hurme 2005: 11, 42.) Haastattelu soveltuu aineistonkeruumenetelmäksi etenkin silloin, kun tutkielman luonne koostuu siitä, miten informantit itse ymmärtävät jonkin tietyn asian omien ajatustensa ja sanojensa mukaan (Pessoa, Harper, Santos & Gracino 2019: 2 ja siinä mainitut lähteet). Tutkielmassani on kyse juuri tästä.

Puusa huomioi, että parhaimmillaan tutkija pääsee haastattelun avulla ainakin välillisesti kiinni tutkittavien ajatuksiin ja kokemuksiin. Toisaalta hän huomauttaa, ettei haastattelun valitseminen aineistonkeruumenetelmäksi voi olla pelkästään mieltymiskysymys, vaan se pitää pystyä perustelevaan. Eri tutkimuksissa perusteena voi pitää esimerkiksi sitä, että kielen käsitteitä ja puhetta voidaan pitää historiallisina ja kulttuurillisina konstruktioina. Tällöin kontekstin ja kielen merkityksen tunteminen auttavat tulkitsemaan tutkittavien tarkoittamia käsityksiä. (Puusa 2020: 100, 112.) Koska erilaiset kielen merkitykset ja sekä kulttuurilliset että yhteiskunnalliset konstruktiot ovat olennainen osa kriittisen diskurssianalyysin tekemistä, näen haastattelun sopivan hyvin tutkielmani aineistonkeruumenetelmäksi (ks. tarkemmin diskurssianalyysin tekemistä käsittelevä alaluku 3.2.). Kun haastatteluja käytetään kriittiseen diskurssianalyysin tekemiseen, analysoitavana on tällöin informanttien puhe, eivät informantit itse (Taylor 2013: 61).

On erilaisia näkemyksiä siitä, millaista tietoa tutkimushaastatteluista on mahdollista saada. Clive on erotellut niistä kaksi vastakkaista näkökantaa, realistisen ja idealistisen. Realistisen näkökannan mukaan haastatteluaineisto heijastaa todellista sosiaalista maailmaa, kun taas idealistisessa näkökannassa haastattelun aineisto rakentuu haastattelun aikana. Tällöin haastattelu itsessään on usein tutkimuksen aihe, kun taas realistisessa näkökannassa haastattelun aineistoa pidetään resurssina. Clive huomioi, että resurssi ja aihe eivät välttämättä ole toisensa poissulkevia, vaan haastatteluun voi suhtautua hänen mielestään molempina. (Clive 1998: 213, 215.) Koen, että molemmat näkökannat on hyvä ottaa huomioon oman aineistoni kohdalla, koska teen kriittistä diskurssianalyysia. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan sekä haastateltava että haastatteliija merkityksellistävät niitä kohteita, joista haastattelussa puhutaan. Kielenkäyttö on haastattelussa vaihtelevaa,

toisinaan ristiriitaistakin, ja diskursiivisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita juuri tästä vaihtelusta. (Hirsjärvi & Hurme 2008: 51.)

Käytän tutkielmassani puolistrukturoitua teemahaastattelua, joka asettuu kysymysten valmiuden ja sitovuuden suhteen strukturoidun ja strukturoimattoman haastattelun välimaastoon. Siinä haastatteluissa käydään läpi samat teemat ja aihepiirit, mutta kysymysten muotoilu ja järjestys voivat vaihdella. (Tiittula & Ruusuvoori 2005: 11.). Hirsjärvi ja Hurme (2005: 47) tiivistävät, että puolistrukturoidussa teemahaastattelussa jokin haastattelun näkökohta on lyöty lukkoon, mutta ei kaikkia. Tutkielmani kohdalla tämä näkökohta on kielenhuoltoon liittyvien kielikäsitteiden tutkiminen. Maakuntalehtien esimiesten kielenhuollon kielikäsitteet ovat siis haastatteluni teema, jonka pohjalta olen rakentanut kysymykset haastatteluja varten. Jotkut tutkijat pitävät perusteltuna antaa haastattelukysymykset informanteille etukäteen, mutta Puusan (2020: 101) mukaan sitä ei voi pitää yleispätevänä ohjeena kaikkiin tutkimuksiin. Päätin ennen haastattelujen tekemistä, etten anna kysymyksiä informanteille etukäteen, koska koin haastattelutilanteissa tapahtuvat spontaanit vastaukset hyödyllisemmiksi diskurssianalyysin tekemisen kannalta.

Haastatteluaineisto ei useinkaan anna suoria vastauksia tutkimusongelmaan. Aineistoa käsiteltäessä tarvitaankin erillisiä analyttisiä kysymyksiä, ja se on opittava tuntemaan. Litterointi on yksi tapa muuntaa aineisto helpommin hallittavaan muotoon, ja se on olennainen osa aineistoon tutustumista. Aineiston rajaamisen tulee puolestaan olla perusteltua. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010: 13, 15.) Koen, että aineistoani litteroidessani olen päässyt tutustumaan aineistoon hyvin. Lisäksi olen jo ennen analyysin tekemistä käsitellyt aineistoani rajaamalla ja luokittelemalla sitä. Näin on tapahtunut, kun olen valikoinut, mitkä haastattelun osuudet otan mukaan tekemääni kriittiseen diskurssianalyysiin. Tällöin olen myös perustellut rajauksen tekemistä. Kerron siitä enemmän seuraavassa alaluvussa sekä alaluvussa 3.2.

Mason huomauttaa, että aineiston luokittelu ja käsittely ei ole suinkaan analyttisesti neutraalia. Se perustuu erilaisille tutkijan tekemille olettamuksille siitä, millaisia ilmiöitä ja asioita hän luokittelee. (Mason 1996: 148.) Se, että tutkielmani koskee kielenhuoltoon ja kieleen liittyviä käsitteitä, ohjaa jossain määrin analyysin tekemistä. Olen tiedostanut tämän aineistoa luokitellessani ja panostanut siihen, että käsitteelen aineistoa

aineistolähteisesti. Tämä on tapahtunut esimerkiksi aineistoni kielenpiirteiden luokittelun kautta (ks. analyysiluvun alaluku 4.1.).

Haastattelututkimuksessa on huomioitava lukuisia eettisiä kysymyksiä. Yksi merkittävä asia on luottamuksellisuus, joka tarkoittaa, että haastattelun tarkoitus täytyy kertoa totuudenmukaisesti. Lisäksi on mietittävä henkilöiden tunnistettavuutta ja sitä, tuleeko haastateltavien tiedot anonymisoida. (Tiittula & Ruusuvuori 2005: 17). Olen ottanut nämä asiat huomioon, joten pidän tutkimukseni luotettavuutta hyvänä. Kaikki informanttini ovat olleet haastattelua tehdessä tietoisia siitä, että tutkin heidän kielenhuoltoon liittyviä käsityksiään. Heidän henkilöllisyytensä tai maakuntalehti, jossa he ovat töissä, eivät myöskään ilmene analyysistä. Olen ottanut tämän huomioon aineistoesimerkeissä niin, että mikäli informantin lausumassa esiintyy jokin selkeästi tunnistettava piirre, esimerkiksi paikannimi, olen anonymisoinut sen.

2.2. Aineisto ja informantit

Tässä alaluvussa esittelen tutkielmani aineiston ja informantit. Tutkielmani aineisto koostuu Suomessa ilmestyvien maakuntalehtien esimiesten nauhoitetuista haastatteluisista, jotka olen litteroinut analyysin tekemistä varten. Haastatteluja on yhteensä kahdeksan, ja ne on tehty loka-marraskuussa vuonna 2019 nauhoitettuina puhelinhaastatteluina. Kustakin valitusta maakuntalehdestä on mukana yksi vastaaja; päätoimittaja tai toimituspäällikkö. Heistä viisi on naisia ja kolme miehiä, ja heidän ikäjakaumansa on 45–66 vuotta. Yksi tutkimukseni informanteista on suorittanut suomen kielen yliopistotasoiset perusopinnot ja toisella on kielitieteellistä koulutusta, joskaan ei suomen kielestä. Viitaessani informantteihin käytän heistä koodeja, kuten 3M64. Ensimmäinen numero viittaa siihen, monesko informantti on haastattelujärjestyksessä ollut, kirjain sukupuoleen ja viimeinen numero informantin ikään. Haastattelujen kesto vaihtelee noin 24 minuutista 48 minuuttiin. Tutkimuksessa kerättyjä ääninauhoitteita säilytetään tutkimuksen tekemisen jälkeen Oulun nauhoitearkistossa sekä Kielipankissa. Tutkittavilta on siihen suostumus.

Valitsin maakuntalehtien esimiehet haastateltaviksi aineistoani varten siitä syystä, että halusin informanteiksi helposti rajattavissa olevan, suhteellisen yhteneväisen journalis-

tisen ryhmän. Maakuntalehdet ovat sanomalehtiä, joiden levikkialueena on pääasiassa tietty maakunta (KS 2020 s. v. *maakuntalehti*, ks. määrittelystä tarkemmin alaluku 1.3.). Koin, että nimenomaan esimiesasemassa olevat henkilöt pystyisivät kertomaan kattavasti toimitustensa kielenhuollosta ja siihen liittyvistä periaatteista sekä siitä, millainen kielenhuoltolinjaus toimituksissa on. Toisaalta on hyvä huomata, että käytännön kielenhuollon tekemisestä ja omista kielikäsitteistään olisivat voineet kertoa myös maakuntalehtien toimittajat. Huomioinkin analyysiä tehdessäni sen, että tulokset heijastavat esimiesasemassa olevien informanttien kielikäsitteitä. Mielestäni sen tarkastelu on tärkeää siitä syystä, että juuri esimiehet tekevät päätöksiä siitä, miten ja millaista kielenhuoltoa toimituksissa tehdään.

Manner-Suomessa on kaiken kaikkiaan 18 maakuntaa (Tilastokeskus 2020). Informantteja valitessani tahdoin varmistaa, että tutkimukseen osallistuisi maakuntalehtien esimiehiä ympäri Suomea. Tein Sanomalehtien liiton sanomalehtihaun (Sanomalehtien liitto 2019) kautta listan suomalaisista maakuntalehdistä. Valitsin kahdeksan lehteä eri maakunnista niin, että minulla olisi haastateltavia mahdollisimman kattavalta alueelta Lapista Etelä-Suomeen. En eriteltyt muulla tavalla, mitkä maakunnat tai maakuntalehdet haussa valikoituivat. Mikäli maakunnassa toimi hakuni tekemisen aikana useampi maakuntalehti, välitin haastattelupyynnön yhdelle niistä sattumanvaraisesti.

Kohdistin haastattelupyynnöt sähköpostitse maakuntalehtien päätoimittajille ja kerroin tutkivani maakuntalehtien esimiesten kielenhuoltokäsitteitä. Kahdeksasta maakuntalehdestä kolmesta ei vastattu lainkaan sähköpostiini, joten lopullinen lista haastateltavistani on erilainen kuin alkuperäisessä suunnitelmassani. Koska maakuntalehtien sijainti tai se, mikä maakuntalehti on kyseessä, ei ole oleellista tutkimuskysymysteni kannalta, en pidä tätä asiaa ongelmallisena. Pyrin korvaamaan maakuntalehden tällöin saman maakunnan tai jonkin lähialueen maakuntalehdellä, mikäli se oli mahdollista. Aineistoni pohjoisimmat maakuntalehdet sijaitsevat Pohjois-Suomessa ja eteläisimmät eteläisessä Hämeessä.

Kaiken kaikkiaan informanttien saaminen tutkielmaani ja haastattelujen sopiminen sujui varsin helposti ja niin, että pysyin valitsemassani aikataulussa. Alkuperäinen ajatukseni oli, että tekisin haastattelut Skype-puheluin. Tähän vaikutti tekemäni testinauhituksen perusteella puhelujen nauhoittamisen helppous sekä se, että äänenlaatu oli äänitteissä

erittäin hyvä. Kahden ensimmäisen haastattelun aikana ilmeni kuitenkin ongelmia Skype-puhelun yhdistämisessä. Tein molemmat haastattelut lopulta puhelimitse niin, että erillinen ääninauhuri nauhoitti kaiuttimella ollutta puhelua. Kun yksi haastateltava lisäksi ilmaisi, että haastattelu sopisi hänelle parhaiten puhelimitse, päätin tehdä myös loput haastattelut yhdenmukaisesti puhelimitse. Tämä sopi kaikille haastateltaville. Litterointia tehdessäni totesin, että nauhoitteiden äänenlaatu on riittävä tätä tutkielmaa varten. En ole tehnyt puhelinhaastatteluja yhtä paljon kuin ihmisten kanssa kasvotusten, mutta myös niistä minulla on kokemusta ja koen sen auttaneen tutkielmani haastattelujen tekemisessä.

Kuten edellisessä alaluvussa kerroin, olen käyttänyt tutkielmassani puolistrukturoitua teemahaastattelua, joka asettuu kysymysten valmiuden ja sitovuuden suhteen strukturoidun ja strukturoimattoman haastattelun välimaastoon. Haastattelutilanteessa olen saattanut vaihdella joidenkin kysymysten järjestystä aina tilanteen mukaan. Tekemäni haastattelurunko koostuu kysymyksistä, joihin ei ole valmiita vastausvaihtoehtoja. Ne koskevat esimerkiksi sitä, millä tavoin kielenhuolto näkyy lehtien toimitustyössä, onko kielenhuollosta olemassa toimituksessa virallista linjausta ja niin edelleen (ks. liite). Olen käyttänyt joidenkin kysymysten pohjana Saviniemen tutkimuksen kyselylomaketta (2015: 342–347), koska olen kokenut ne hyödyllisiksi myös oman tutkimukseni kannalta, mutta olen myös muokannut niitä ja lisännyt uusia kysymyksiä. Uutena asiana Saviniemen kyselylomakkeeseen nähden otin esimerkiksi esiin journalismin digitalisoitumisen ja sen mahdolliset vaikutukset.

Teen diskurssianalyysia haastattelurunkoni kahden kysymyksen vastauksista: ”Miten määrittelisit yleisesti kielenhuollon?” sekä ”Kuinka tärkeänä pidätte kielenhuoltoa toimituksessanne?” (liite; ks. rajauksesta tarkemmin diskurssianalyysin tekemistä käsittelevä alaluku 3.2.). Lisäsin kysymyksen ”Miten määrittelisit yleisesti kielenhuollon?” haastattelurunkooni kahden ensimmäisen haastattelun jälkeen. Syy tähän on se, että koin ensimmäisten haastattelujen vastausten perusteella hyödylliseksi kuulla, millainen informanttien mielestä on kielenhuollon määritelmä. Muu keräämäni aineisto rajautuu tästä tutkimuksesta pois, mutta sitä voi käyttää muussa toimittajien kielikäsitteissä ja toimitusten kielenhuoltoa koskevassa tutkimuksessa. Haastattelurungon loppuosassa on käyty läpi Saviniemen tutkimuksen diskursseja kysymällä esimerkiksi, kokevatko informantit että heidän tulee vaalia suomen kieltä (ks. liite). Nämä kysymykset ovat olleet

haastattelutilanteessa aina viimeisinä, eivätkä ne siis ole vaikuttaneet analyysissä käyttämieni kysymysten vastauksiin.

Tutkielmani aineistona toimivat haastattelujen ääninauhoitteista tekemäni litteraatit. Olen litteroinut kaikki nauhat kokonaan saadakseni kokonaiskuvan haastatteluista, mutta tarkemmin olen tarkastellut haastattelujen niitä osioita, joita diskurssianalyysini koskee. Nikander huomauttaa, että haastattelu- ja vuorovaikutusaineistojen purku on erilaisten ratkaisujen tekemistä: mitä, miltä osin ja millä tarkkuudella materiaali puretaan. Pitää huomata, että kyseisillä ratkaisuilla on vaikutusta siihen, minkälaisia analyttisiä väitteitä on kulloinkin mahdollista esittää. (Nikander 2010: 432.)

Käytän Lehdon (2018: 279) tapaan murteen ja keskusteluanalyysin litteroinnista karkeistettua menetelmää, jossa puheen sanatarkan litteroinnin lisäksi merkitsen muun muassa virkkeet ja kesken jääneet sanat, mutten äänenpainoja. Virkkeeksi tulkittavat jaksot merkitsen pisteellä (.). En ole merkinnyt spontaanin puheen piirteitä, kuten takeltelua tai erityyppistä toistoa. Päädyin tähän ratkaisuun siksi, että tarkka keskusteluanalyttinen litterointi ei ole olennaista diskurssianalyysin tekemisen kannalta (ks. diskurssianalyysia käsittelevä alaluku 3.2.).

3. TEORIATAUSTA JA METODI

3.1. Sosiolingvistiikka ja kansanlingvistiikka

Tässä luvussa esittelen tarkemmin tutkielmani teoriataustaa, sosiolingvistiikkaa ja kansanlingvistiikkaa. Sosiolingvistiikka (*sociolinguistics*) on kielentutkimuksen ala, joka tarkastelee kieltä sosiaalisessa ympäristössään. Sen tarkoituksena on kuvata kieltä sosiaalisena ilmiönä sekä selvittää syy-yhteyksiä kielenkäytön ja yhteiskunnallisen todellisuuden välillä. Käsitteenä sosiolingvistiikka vakiintui kielentutkimukseen 1960-luvulla William Labovin työn ansiosta. (Nuolijärvi 2000: 13–16; ks. tutkimussuuntauksen synnystä myös esim. Schilling 2013: 3–7.) Milroy ja Gordon toteavat, että sosiolingvistiikassa tutkimuksessa korostuu empiirisesti kerätyn tiedon merkitys. Sen tutkimuskohteena onkin ollut usein puhuttu kieli sekä suhtautuminen erilaisiin kielenpiirteisiin. (Milroy & Gordon: 2003: 3.) Sosiolingvistinen näkökulma toteutuu tutkielmassani siinä, että tarkastelen kielenkäyttäjien suhtautumista kielenhuoltoon ja yleiskieleen, minkä takia pääpaino on kielen sosiaalisessa ulottuvuudessa. Syy-yhteyksien selvittäminen kielenkäytön ja yhteiskunnallisen kontekstin välillä taas toteutuu tekemässäni kriittisessä diskurssianalyysissä, sillä yksi sen peruslähtökohdista on ajatus kielestä osana sosiaalisia käytänteitä (Pietikäinen 2000: 196; ks. myös kriittistä diskurssianalyysia käsittelevä alaluku 3.2.).

Sen lisäksi, että tutkielmassani korostuu kielen asema sosiaalisena ilmiönä, tutkin myös ei-kielitieteilijöiden kieleen kohdistuvia käsityksiä. Tämän vuoksi tutkielmani on kansanlingvististä (Niedzielski & Preston 2003 [2000]: 302). Kansanlingvistiikka (*folk linguistics*) on 1980-luvun Yhdysvalloissa sosiolingvistiseen tutkimukseen syntynyt suuntaus, jonka tarkastelun kohteena ovat ei-kielitieteilijöiden kielelliset asenteet ja kieleen liittyvät käsitykset. Informantit eivät siis ole kielentutkijoita eikä heillä ole kielitieteellistä koulutusta. Tällainen näkökulma ei ollut sosiolingvistiikassa juuri aiemmin huomion kohteena. (Mielikäinen & Palander 2014: 11, 17–19; ks. tutkimussuuntauksen synnystä myös esim. Niedzielski & Preston 2003 [2000]: 2.) Tutkimusalana sen voikin katsoa määrittävän dialektologian ja sosiolingvistiikan välimaastoon (Vaattovaara 2009: 12). Aluksi se painottui ei-kielitieteilijöiden murrekäsityksiin, mutta laajentui 2000-luvun alussa yleisempään kielitietoisuuden tutkimukseen (Palander 2001: 149). Tut-

kielmani on osa yleistä kielitietoisuustutkimusta, koska tutkin informanttieni käsityksiä yleiskielestä murteiden tai puhekielen sijasta.

Kansanlingvistisen tutkimuksen suunnannäyttäjäksi on ollut yhdysvaltalainen Dennis R. Preston, joka on kartoittanut eri puolilla maailmaa tehtyä kansanlingvististä tutkimusta. Hän on myös kehittänyt ja uudistanut suuntausta metodisesti. (Vaattovaara & Soininen-Stojanov 2006: 224.) Suomessa kansanlingvistinen tutkimus aloitettiin 1990-luvun lopussa erilaisilla murreasenne- ja murretietoisuustutkimuksilla, jotka tehtiin Joensuun ja Jyväskylän yliopistoissa (Mielikäinen & Palander 2014: 19). Kansanlingvistiikka on yleistynyt fennistisenä tutkimussuuntauksena 2000-luvulla, mutta yleiskieltä on tutkittu kansanlingvististä lähtökohdista vielä melko vähän (Saviniemi 2015: 54, 94). Aiemmin mainitun Saviniemen väitöskirjan lisäksi esimerkiksi Helka-Maaria Lieslehdon pro gradu -tutkielmassa käsitellään yleiskielen rekistereitä (Lieslehto 2017: 12). Vaattovaaran ja Soininen-Stojanovin (2006: 224) mukaan kansanlingvistinen lähestymistapa tuo uuden näkökulman esimerkiksi kielenmuutoksen ymmärtämiseen ja ennustamiseen. Palander (2011: 11) puolestaan huomioi, että kielenkäyttäjien kielitietoisuus vaikuttaa osaltaan siihen, mihin suuntaan kieli muuttuu. Katson näillä molemmilla näkökulmilla olevan paikkansa myös yleiskielen ja sen huollon tutkimuksessa etenkin sen vuoksi, että informanttini ovat toimittajia (toimittajien roolista yleiskielen käyttäjinä ks. journalismia käsittelevä alaluku 1.3.).

Hyödynnän omassa analyysissäni diskursiivista näkökulmaa kansanlingvistiikkaan, sillä käytän metodinani kriittistä diskurssianalyysia, jota teen Faircloughin analyysimallin kolmijaon sovelluksen mukaisesti (ks. tarkemmin alaluku 3.2.). Kansanlingvistiksessä tutkimuksessa on sovellettu lukuisia erilaisia menetelmiä ei-kielitieteilijöiden kielitietoisuuden ja kielellisten asenteiden selvittämiseksi. Analyysissä voidaanankin hyödyntää myös diskurssitutkimuksen keinoja. (Palander 2011: 17–18.) Prestonin ja Niedzielskin (2003 [2000]: 323–324) mukaan diskursiivinen näkökulma ja tutkimus ovat kansanlingvistiikassa tarpeellisia.

Puhuttaessa ei-kielitieteilijöiden kielellisistä käsityksistä Preston on erottanut toisistaan kaksi eri termiä, kielikäsitys (*language regard*) ja kieliäsenne (*language attitude*) (Preston 2010: 4). Kielikäsitys kattaa hänen mukaansa ei-kielitieteilijöiden kaikenlaiset näkemykset kielestä ja sen käytöstä: rakenteen, historian, statuksen ja kielen monipuolis-

tumisen. Ero kieliasteeseen on siinä, että kielikäsitteeseen ei liity kielen arvottamista. Preston pitää juuri kielikäsitteiden tutkimista välttämättömänä sosiolingvistiselle tutkimukselle, ja siihen sisältyy terminä myös esimerkiksi kieli-ideologia (*language ideology*). (Preston 2015: 5; 2011: 10.) Tutkimusmenetelmät vaikuttavat siihen, kumpaa on mahdollista tutkia, sillä Prestonin mielestä suorilla menetelmillä tehty tutkimus on kielikäsitteetutkimusta ja epäsuorilla tehty kieliasteetutkimusta (Preston 2010: 5). Informanttini ovat olleet tietoisia siitä, että tutkin heidän käsityksiään kielenhuollosta, minkä vuoksi tutkimukseni edustaa kielikäsitteetutkimusta. Saviniemen mukaan yksilön kielikäsitteet rakentuvat osaksi hänen kieli-ideologioitaan hänen kielitietojensa pohjalta eivätkä ne ole välttämättä kovin jäsenyneitä. Ne ovat usein myös tiedostamattomia. (Saviniemi 2015: 29.) Preston (2018: 23) näkee, että nimenomaan diskurssien erittely on lingvisteille yksi keino tutkia kielikäsitteitä: diskurssien kautta voi havaita esimerkiksi kieleen liittyvät oletukset eli presuppositiot. Kriittistä diskurssianalyysia tekemällä siis selvitan, millaisia kielenhuoltoon ja yleiskieleen liittyviä käsityksiä ja havaintoja informanttieni vastauksista nousee esiin.

Käytän tässä tutkielmassa informanteistani joko nimitystä ei-kielitieteilijä tai kielenkäyttäjät (kielenkäyttäjät-termistä ks. Vaattovaara, Kunas & Saviniemi 2018: 289). Kansanlingvistiksessä tutkimuksessa informanteihin voidaan viitata Suomessa myös nimityksellä maallikko ilman arvottavaa merkitystä (Mielikäinen & Palander 2014: 11; Saviniemi 2015: 93), mutta olen päättänyt olla käyttämättä sitä. Saviniemi (2015: 93) kutsuu toimittaja-informantejaan semimaallikoiksi ja huomioi näin sen, että osalla heistä on kielitieteellistä koulutusta ja osalla ei. Kuten alaluvussa 2.2. kerroin, kahdella informantillani on kielitieteellistä koulutusta. Saviniemen (2015: 46) tavoin näen toimittajien henkilökunnan asettuvan työnsä vuoksi ei-kielitieteilijöiden sekä lingvistien väli-maastoon, vaikka en käytä heistä semimaallikko-nimitystä. Saviniemi hahmottaa (2015: 94) ihmisten kielitietoisuuden jatkumona, jonka toisessa ääripäässä on ei-kielitieteilijä, toisessa lingvisti, ja heidän väliinsä mahtuu hyvin paljon yksilöllistä vaihtelua. Tällainen näkökanta on myös omassa tutkimuksessani, mikä puoltaa tutkielman kansanlingvistikstä näkökulmaa.

3.2. Kriittinen diskurssianalyysi

Käytän analyysini metodina kriittistä diskurssianalyysia (*critical discourse analysis*). Tässä luvussa käsittelen tarkemmin diskurssin käsitettä sekä sitä, millainen kriittinen diskurssianalyysi on analyysin tekemisen välineenä. Kerron myös tarkemmin siitä, mitä tarkoitan puhuessani kriittisestä diskurssianalyysista metodina.

Diskurssintutkimus on monitieteistä, ja sitä harjoitetaan useilla eri tieteenaloilla. Tästä johtuu, etteivät sen käsitteet ole yksiselitteisiä: samoja käsitteitä saatetaan käyttää osittain samassa, osittain eri merkityksessä. Kielitieteellisessä diskurssintutkimuksessa korostuu kuitenkin ajatus kielestä sosiaalisena toimintana. Se on kiinnostunut kielenkäytön ehdoista ja seurauksista. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 27–31; ks. määrittelystä myös Schiffrin, Tannen & Hamilton 2015 [2003]: 1 ja Taylor 2013: 15–17.) Fairclough näkee diskurssin kielenkäyttönä, joka korostaa kieltä sosiaalisena prosessina. Kieli ei ole yhteiskunnan ulkopuolinen yksikkö vaan osa sitä, ja niiden välillä vallitsee dialektinen suhde. (Fairclough 1998 [1989]: 22–23.) Fairclough (2010 [1995]: 3–4) toteaa myös, ettei diskurssi ole käsitteenä kokonaisuus, jonka voi määrittellä itsenäisesti, vaan sen ymmärtämiseksi on analysoitava nimenomaan siihen liittyviä erilaisia suhteita, esimerkiksi diskurssin ja vallan suhdetta.

Tässä tutkielmassa lähestyn Lehdon (2018: 71) tavoin diskurssin määrittelyä funktionaalisen kielitieteen kautta eli pidän kieltä sosiaalisena ilmiönä ja vuorovaikutuksen välineenä. Näen diskurssin ensisijaisesti tapana hahmottaa ja jäsentää maailmaa, kuten Pietikäinen on määritellyt. Kielenkäytöllä eli diskurssilla on sosiaalisia vaikutuksia ympäröivään maailmaan, asioihin ja ilmiöihin, joista puhutaan ja kirjoitetaan. Yhteiskunnan ilmiöt vaikuttavat myös diskurssien muodostumiseen. (Pietikäinen 2000: 193.) Kielenhuoltodiskursseilla taas tarkoitan Saviniemen (2015: 22) muotoileman määritelmän tavoin informanttien vastauksissa esiintyviä merkitysjärjestelmiä, joilla rakennetaan kielenhuoltoon liittyvää maailmaa. Teen lingvististä diskurssianalyysia, jossa otan huomioon erilaiset kielenhuoltokäsityksiin liittyvät sosiaaliset, yhteiskunnalliset ja historialliset vaikutukset. Tarkasteluni kohteena ovat ensisijaisesti kielenkäyttö ja sen piirteet, ja hyödynnän tarkastelussa kielen teorioita ja lingvistisiä analyysiluokkia (Pietikäinen 2000: 192). Pietikäinen ja Mäntynen toteavat, että kieli on diskurssianalyysin näkökulmasta tarkasteltuna joustava ja monikäyttöinen resurssi. Kielenkäytössä tehdään erilai-

sia valintoja niin kielellisten, diskursiivisten kuin sosiaalistenkin merkitysjärjestelmien tasoilla. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 22–23.)

Kalaja ja Hyrkstedt määrittelevät, että diskurssianalyysia tehdessä ollaan kiinnostuneita tekstin yksityiskohdista ja siitä, mitä sanotaan, ei niinkään siitä, mitä ehkä tarkoitetaan. Tarkoituksena ei ole päästä niin sanotusti informantin pään sisälle, vaan analyysi on aineiston eli tekstin ja tutkijan välistä vuorovaikutusta. Kyse on tutkijan tekemistä tulkinnoista, joita voi olla yhtä monta kuin tulkitsijaakin. Tämän vuoksi on tärkeää, että tutkija raportoi päättelyketjunsä tarkasti ja pystyy perustelemaan omat tulkintansa analyysia tehdessä. (Kalaja & Hyrkstedt 2000: 376.) Koska kyse on laadullisesta analyysistä, aineisto tulee käydä myös systemaattisesti läpi eikä vain poimia omaan tutkimukseen ja näkökulmaan sopivat havainnot ja jättää muu huomiotta (Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen 2010: 21). Valitsemani menetelmä edesauttaa mielestäni sitä, että kykenen tutkielmassani tarvittavaan yksityiskohtaiseen analyysiin, sillä muun muassa luokittelen ja tarkastelen informanttien tekemiä kielellisiä valintoja sanaluokittain (ks. tarkemmin analyysin alaluku 4.1.).

On hyvä huomata, ettei kriittinen diskurssianalyysi automaattisesti viittaa mihinkään tiettyyn metodiin (ks. esim. Taylor 2013: 44 ja siinä mainitut lähteet). Faircloughin (2001: 121) mielestä kriittinen diskurssianalyysi on kuitenkin yhtä paljon teoria kuin metodi. Hän toteaa, että kriittinen diskurssianalyysi on erilaisten tekstien analysoimista, johon on kehitelty erilaisia metodeja. Näitä metodeja on mahdollista kontekstualisoida uudelleen kriittisen diskurssianalyysin sisällä. Faircloughin käyttämään kriittiseen diskurssianalyysiin kuuluu metodina tekstianalyysi, jossa on mukana myös lingvistinen analyysi. (Fairclough 2010 [1995]: 6–7.) Näiden seikkojen vuoksi pidän kriittistä diskurssianalyysia tässä tutkielmassa nimenomaan metodina. Koen sen työkaluksi tehdä lingvististä analyysia aineistostani tavalla, jonka esittelen seuraavaksi tarkemmin.

Teen kriittistä diskurssianalyysia Saviniemen (2015: 199) käyttämän Faircloughin analyysimallin kolmijaon sovelluksen mukaisesti. Fairclough esittää, että kriittistä diskurssianalyysia tehtäessä tekstiä on mahdollista tarkastella kolmen eri tason kautta. Tasot ovat kuvaus eli *description*, tulkinta eli *interpretation* sekä selitys eli *explanation*. Kuvaus keskittyy yleisesti tekstin piirteiden tarkasteluun, kun taas tulkinta käsittelee tekstin ja vuorovaikutuksen suhdetta. Selittämällä tarkoitetaan tekstin ja sen vuorovaiku-

tuksen sekä sosiaalisen kontekstin selittämistä. (Fairclough 1998 [1989]: 26.) Diskursioiden kuvaus tapahtuu analyysissäni silloin, kun erittelen sanaluokittain kieltä ja kielenhuoltoa nimeäviä substantiiveja, kieltä määrittäviä adjektiiveja sekä persoona- ja verbi-valintoja. Tämä tapahtuu analyysin alaluvussa 4.1. Tulkintaa taas on aineistossani aktivoituvien kielenhuoltodiskurssien esittely, joka on vuorossa analyysin alaluvussa 4.2. Tulkintavaiheessa olen kiinnittänyt huomiota siihen, miten informantit nimeävät ja kuvaavat kieleen ja kielenhuoltoon liittyviä asioita ja ilmiöitä.

Nimeämisellä tarkoitan sitä, millaisia substantiiveja, substantiivilausekkeita ja mahdollisesti erisnimiä informantit valitsevat. Kuvaaminen taas merkitsee, millaisilla kielenpiirteillä informantit kielenhuoltoon ja kieleen liittyviä ilmiöitä kuvaavat. Se voi tapahtua esimerkiksi substantiiveilla, adjektiiveilla, adverbeilla, metaforilla ja lausekkeilla. Sekä kuvaaminen että nimeäminen ovat tärkeää kielellistä toimintaa, kun määritellään erilaisia diskursseja. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 99–100.) Saviniemen (2015: 205, 213) aineistossa diskursssia määritteleviä piirteitä sanastossa ovat esimerkiksi ideologisesti kieltä nimittävät substantiivit *äidinkieli*, *kielenhuolto* tai *oikeakielisyys* sekä kieltä kuvailevat adjektiivit, kuten *hyvä* tai *kaunis*. Erittelen omaa aineistoani vastaavalla tavalla ja ryhmittelen ne kielenhuoltoon liittyviksi diskursseiksi. Esimerkiksi ilmaus *puhdas kieli* aktivoi aineistossani tietyn diskurssin (ks. tarkemmin analyysin alaluku 4.2.).

Faircloughin mainitsema kolmas taso eli selittäminen analyysissäni toteutuu, kun vertailen aineistoni diskursseja esimerkiksi suomalaisiin kielenhuoltoperiaatteisiin, kielenhuoltoon liittyviin aatteisiin sekä siihen, millaisina diskurssit näyttäytyvät nykypäivän journalistisen työn näkökulmasta. Otan siis huomioon aineistoni intertekstuaalisen kontekstin. Faircloughin mukaan intertekstuaalinen analyysi muodostaakin tärkeän yhteyden kielen ja sen sosiaalisen kontekstin välille (Fairclough 1998 [1989]: 189). Kommentoin diskursseja käsittelevissä omista alaluvuissaan sekä analyysin yhteenvedossa sitä, näkyykö aineistossani mahdollisesti suomalaisen kielenhuollon historian vaikutus tai journalistisen työn viime vuosina kokemat muutokset. Pietikäinen ja Mäntynen toteavat, että intertekstuaalisuus paikantaa diskurssintutkimuksen vahvasti osaksi yhteiskunnan, kulttuurin ja historian tutkimusta. Ilmauksia on siis tarkasteltava kielellisesti, mutta myös osana historiallista ja sosiaalista kontekstia. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 182–183; ks. intertekstuaalisuudesta myös esim. Fairclough 2010 [1995]: 420–422.)

Kuten on jo tullut esiin, teen kriittistä diskurssianalyysia haastattelurunkoni kahden kysymyksen vastauksista: ”Miten määrittelisit yleisesti kielenhuollon?” sekä ”Kuinka tärkeänä pidätte kielenhuoltoa toimituksessanne?” (ks. liite). Viimeksi mainitusta tarkastelen etenkin vastauksesta pyytämiäni perusteluja. Vaikka ensimmäisessä kysymyksessä kielenhuolto pyydettiin määrittelemään yleisesti, informantit kertoivat kielenhuollosta yleensä lehdistön tai oman toimituksensa näkökulmasta. Kielenhuollon tärkeyttä koskevan kysymyksen vastaukset olivat usein myös jatkoa asioille, joita kielenhuollon määrittelyn kohdalla oli jo tullut ilmi, joten ne olivat usein yhteneväisiä. Tämän vuoksi koin vastausten yhdistämisen kannattavaksi analyysini kannalta. On hyvä huomata, että kaksi informanteista ei vastannut ensimmäiseen kysymykseen, koska lisäsin sen haastattelurunkoon vasta heidän haastattelujensa jälkeen (ks. alaluku 2.2.). Heidän kohdallaan olen käsitellyt kielenhuollon tärkeyttä koskevia vastauksia. Otan luvussa 5 huomioon, miten tämä on mahdollisesti vaikuttanut lopputulokseen.

Aineiston rajaamisen taito on Juhilan ja Suonisen mukaan (1999: 241) yksi kriittisen diskurssianalyysin suurista haasteista, ja siksi onkin hyödyllistä erottaa toisistaan koko aineisto ja varsinaisesti analysoitava aineisto. Teen juuri näin, kun olen tarkentanut analyysini koskemaan kahta haastattelurungon kysymystä. Lisäksi suhteutan tulkintojani aikaisempaan tutkimukseen, mikä auttaa osoittamaan omien tulkintojeni vakuuttavuuden (Juhila & Suoninen 1999: 241). Otan myös huomioon sen, että diskurssit ovat sitkeitä, ajan saatossa syntyneitä ja kantavat mukanaan tämän prosessin jälkiä (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 61). Kielenhuoltodiskursseissa tämä näkyy esimerkiksi siinä, miten suomalainen historiallinen kielipuhe mahdollisesti vaikuttaa kielenhuoltodiskursseihin (ks. esim. alaluku 4.2.3.).

Merkittävää kriittisessä diskurssianalyysissa on kriittinen lähestymistapa. Sen avulla tarkastellaan kielenkäyttöä kontekstissaan sekä kielen ja sosiaalisten rakenteiden välistä suhdetta kriittisestä näkökulmasta käsin. Painopiste on valtasuhteiden, ideologian ja diskurssin yhteen kietoutuneessa suhteessa. (Pietikäinen 2000: 193.) Ideologia tarkoittaa uskomuksia ja näkemyksiä maailmasta. Niistä muodostuu ajatusjärjestelmä, joka voi myös ohjata toimintatapoja. Diskurssit rakentavat osaltaan ideologioita ja luovat siten rajatun näkökulman maailmaan: ne myös joko kierrättävät tai haastavat ideologioita kielellisten resurssien avulla. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 85; ks. myös esim. Torvinen 2020: 53; Fairclough 2010 [1995]: 57–61.)

Tutkielmassani esiin nousevat paikoitellen erilaiset kieli-ideologiat, kun tulkitseen aineiston kielenhuoltodiskursseja (ks. esim. alaluku 4.2.4.). Näen Saviniemen tavoin (2015: 33), että informanttieni kieli-ideologiat häivähtävät ajoittain heidän vastauksissaan. Päähuomioni on kuitenkin diskursiivisesti rakentuviissa kielikäsitteissä. Mäntynen (2012: 402) toteaa, ettei kieli-ideologioiden nimeäminen ole aina välttämättä tarkoituksenmukaista, sillä ne eivät ole samanlaisia tilanteesta riippumatta. Kieli-ideologian tutkimus ja kriittinen diskurssitutkimus on mahdollista nähdä erillisinä paradigmoina, vaikka molemmissa esiintyy ideologian käsite (Mäntynen, Halonen, Pietikäinen & Solin 2012: 327).

Tutkimukseni pyrkii Saviniemen tutkimuksen tavoin (2015: 89) osallistumaan yhteiskunnalliseen keskusteluun erittelemällä sitä, millaiset asiat vaikuttavat suomalaisesta kielipolitiikasta ja kielenhuollon suosituksista käytävän keskustelun taustalla. Wodak ja Meyer (2016: 3) ovat todenneet, että mitään sosiaalista ilmiötä ei pidä pitää itseensä selvyytenä, vaan se voi olla kriittisen tarkastelun kohteena ja se voidaan myös haastaa. On hyvä huomata, että kriittisessä diskurssianalyysissä tarkastelussa ovat nimenomaan yhteiskunnan rakenteet, jotka vaikuttavat kielenkäyttöön, sekä kielenkäytön vaikutukset kyseisiin rakenteisiin. Yksilön toimintatavat ja pyrkimykset jäävät taustalle, ja näkökulma on kielenkäyttäjien sijasta kielenkäytössä eli diskurssissa. (Pietikäinen 2000: 200.) En siis tarkastele tutkielmassani kielenhuoltodiskursseja yksilöittäin, vaan tutkin, millaisia diskursseja kielenhuollosta aineistostani kokonaisuutena aktivoituu.

4. TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI

4.1. Sanaston tarkastelua

Kuten jo aiemmin on tullut ilmi, teen kriittistä diskurssianalyysia Saviniemen (2015: 199) käyttämän Faircloughin analyysimallin kolmijaon sovelluksen mukaisesti. Tässä analyysiluvussa keskityn kolmijaon ensimmäiseen vaiheeseen, *descriptioniin* eli kuvailuun (Fairclough 1998 [1989]: 26). Kuvailun tasolla tarkastelen, millaista sanastoa ja kielenpiirteitä esiintyy aineistoni kahden kysymyksen, ”Miten määrittelisit yleisesti kielenhuollon?” sekä ”Kuinka tärkeänä pidätte kielenhuoltoa toimituksessanne?” vastauksissa. Huomioni kohteena on aineiston sanaluokkakajakauma, ennen kaikkea se, millaisia kieltä kuvaavia adjektiiveja, kieltä nimeäviä substantiiveja sekä verbivalintoja ja pronomineja aineistossa esiintyy. Näiden tiettyjen kielenpiirteiden painotukset perustuvat Saviniemen sovellukseen (2015: 203–205), jonka hän on tehnyt suomenkielistä ja hyvin vastaavanlaista aineistoa varten. Sanaston tarkastelun eli kuvauksen perusteella luokitteleen kuvaukset ja nimeämiset erillisiin ryhmiin, joista muodostan analyysini kielenhuoltodiskurssit (ks. tarkemmin alaluku 4.2.)

Olen tehnyt sanaluokkakajakauman erittelyn luokittelemalla kieltä kuvaavat tai nimeävät kielenpiirteet Word-tiedostoon ja laskemalla niiden esiintyneisyyden. Tällä pyrin varmistamaan mahdollisimman tarkan analyysin, joskin tulee huomata, että näin pienen aineiston kohdalla kielenpiirteiden lukumääristä ei voi tehdä kattavia yleistyksiä. Halliday (1994 [1985]: xvi–xvii) on todennut, että tekstin diskursiivisen analysoinnin tulisi perustua kielioppiin. Toisaalta Faircloughin analyysimallin voi nähdä perustuvan ennen kaikkea analyysoijan tulkintoihin (Luukka 1995: 67), joten myös tämän analyysin tapauksessa kyse on tekemästani tulkinnoista. Vaikka jo yksittäinen kielenpiirre voi muodostaa diskurssin (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 71–72), katson Saviniemen tavoin (2015: 205), etteivät kielenpiirteet silti yksinään määritä aineistoni kielenhuoltodiskurssseja. Tämä johtuu siitä, että diskurssseja voivat aktivoida myös lausekkeet ja metaforat (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 99–100). Tutkielmani kielenhuoltodiskurssseja esittelevissä alaluvuissa tulen tarkastelemaan laajemmin aineistossa esiin nousevia lausumia. Lausumat ovat puhetilanteessa esiintyviä toiminnallisia kokonaisuuksia, jotka vastaavat kirjoitetun kielen virkettä. Lausuma voi käsittää esimerkiksi yhden tai useamman lau-

sekkeen, eikä sitä pidä tarkastella pelkän lauseen käsitteen kautta. (VISK § 1003, 864.) Seuraavaksi tarkastelen aineistoni sanaluokkajakaumaa sanaluokittain.

4.1.1. Adjektiivit

Aloitan aineistoni sanaston tarkastelun adjektiiveista eli siitä, millaisilla adjektiivivalinnoilla informanttini kuvailevat kieltä ja kielenkäyttöä. Mäntysen mukaan (2003: 166) adjektiivit ovat hyvä pohja erilaisten kielinäkemyksen pohtimiselle. Esittelen kaikki aineistoni kieltä kuvaavat adjektiivit alla olevassa taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Kieltä ja kielenkäyttöä kuvailevat adjektiivit.

Kieltä ja kielenkäyttöä kuvailevat adjektiivit	f
<i>hyvä</i>	8
<i>oikein</i>	3
<i>huono</i>	2
<i>puhdas</i>	2
<i>(kieliopillisesti) oikeanlainen, oikea, ei kuivakas, ei toisteinen, elävä, luova, vallaton, säännötön, virheetön, puhdas, sujuva, selkeä, ymmärrettävä, arkisempi, tutumpi, virheellinen, laadukas, konstailematon, helppolukuinen, yleistajuinen</i>	kukin 1
Yhteensä	35

Kuten taulukosta 1 voi huomata, kaikkein eniten kieltä kuvataan aineistossani adjektiivilla *hyvä*. Se on aineistossani ainoa adjektiivi, joka esiintyy kielen kuvailun yhteydessä yli viisi kertaa, ja kahdeksasta informantista sen mainitsee seitsemän. *Hyvä*-adjektiivi esiintyi eniten myös Saviniemen aineistossa. Saviniemi huomauttaa, että kyseessä on semanttisesti tyhjä ilmaus, joka ei kerro vielä täsmällisesti siitä, mitä vastaaja on *hyvällä* mahdollisesti tarkoittanut. (Saviniemi 2015: 213.) Toisaalta Lehdon (2018: 227) aineistossa adjektiivilla *hyvä* kuvataan myös kielitaitoa. Omassa aineistossani *hyvyydellä* tarkoitetaan pääasiassa kieltä, joskin yksi informantti mainitsee *hyvän kielitaidon*. *Hyvä*-adjektiivin yleisyys yhdistyy aineistossani siihen, että kieltä kuvataan kokonaisuudessaan yleisemmin positiivisilla adjektiiveilla kuin kielteisillä; informantit myös nimeävät herkemmin, millaista on heidän mukaansa hyvä kieli, ei huono. Adjektiivi *huono* mainitaan kaksi kertaa eli ero adjektiiviin *hyvä* on varsin suuri. Muunlaisia kielteisiksi tulkit-

tavia adjektiivieja on aineistossa vain kaksi. Saviniemi (2015: 213) tekee myös vastaavan huomion positiivisten ja negatiivisten adjektiivien käytöstä omassa aineistossaan. Virhekeskeisyys on toistuva näkökulma kieleen, ja se ilmenee esimerkiksi silloin, kun kieltä arvioidaan esimerkiksi hyvänä tai huonona (Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 25). Aineistoni tapauksessa huomionarvoista on, että nimenomaan hyvästä kielestä puhuminen ja hyvän kielen ominaisuuksien kuvailu vaikuttaisi olevan huonoa luontevampaa.

Adjektiivien *hyvä* ja *huono* lisäksi aineistossani kieltä kuvataan useamman kuin yhden kerran vahvasti kantaa ottavilla adjektiiveilla *oikein* sekä *puhdas*. Ensimmäiseksi mainittuun liitetään kaksi kertaa *kieliopillisesti*-adverbi. Semanttisesti lähellä ovat myös yhden kerran mainitut *oikea* ja *oikeanlainen*. Nämä adjektiivit ovat lähisynonyymisia adjektiivin *hyvä* kanssa. Muita vastaavanlaisia hyvään kieleen liittyviä piirteitä ovat aineistoissani yksittäin mainitut *virheetön* ja *laadukas*. *Virheetön*-adjektiivi on aineistossani vastakohtainen huonoa kieltä kuvailevan adjektiivin *virheellinen* kanssa, minkä lisäksi huonoa kieltä kuvaillaan myös *säännöttömäksi* ja *vallattomaksi*. Näissä adjektiivivalinnoissa korostuu ajatus kielen sääntöjen merkityksestä ja siitä, että hyvä kieli saavutetaan sääntöjä noudattamalla (ks. tarkemmin laatudiskurssia koskeva alaluku 4.2.3.).

Edellä mainittujen oikeanlaisuuden ja virheettömyyden lisäksi hyvään kieleen liitetään aineistossani muita piirteitä. Olen ryhmitellyt nämä piirteet selkeyteen, helppouteen ja elävyyteen. Katson, että selkeys ja helppous ovat tässä tapauksessa merkitykseltään varsin lähellä toisiaan, mutta eivät kuitenkaan niin lähellä, ettei niistä voisi muodostaa kahden eri ryhmää. Näiden ryhmittelyjen perusteella hyvään kieleen liitetään aineistossani erityisesti lehtikielen vuorovaikutteisuus ja tiedonvälityksellinen rooli. Hyvä kieli on informanttien mukaan siis myös muun muassa *konstailematonta* ja *yleistajuista, sujuvaa, arkisempaa*. Näkökulma on tässä tapauksessa siinä, millainen lehtikieli on parasta lukijan kannalta (ks. tarkemmin vuorovaikutusdiskurssia käsittelevä alaluku 4.2.1.). Kielen elävyyteen taas liitetään muun muassa se, että hyvä kieli on esimerkiksi *luovaa* ja *elävää*. Toisaalta yksittäinen informantti käyttää adjektiivia *luova* aineistossa sekä myönteisessä että kielteisessä sävyssä, joten liiallisen luovuuden voi nähdä myös huonona asiana.

Mielestäni on mielenkiintoista, että aineistossani ei kuvailla kieltä kertaakaan affektiivisesti *kauniiksi*, vaikka Saviniemen (2015: 214) aineistossa se on mainittu seitsemän kertaa. Myöskään muita erityisen affektiivisiä adjektiiveja ei ilmene aineistossani kuin muutama, vaikka affektiivisiä ilmauksia ja lausumia esiintyy kyllä muutoin kielestä puhuttaessa (ks. tunnediturssia koskeva alaluku 4.2.5.). Affektiiviset adjektiivit kuvaavat aineistossani jälleen sitä, millaista hyvä kieli on, kuten *ei-kliseinen*. Huonoa kieltä taas ei kuvailla affektiivisesti.

4.1.2. Substantiivit

Seuraavaksi tarkastelen aineistossani esiintyviä kieltä ja kielenkäyttöä nimeäviä substantiiveja. Kaikki informantit viittaavat kieleen jonkinlaisella substantiivilla, joskin substantiivin *kielenhuolto* kohdalla on huomioitava, että se mainitaan jo kysymyksenasettelussa. Tämä saattaa jonkin verran vaikuttaa sen ilmenemisen yleisyyteen, joka on aineistossa toiseksi suurin. Kaikki kieltä nimeävät substantiivit voi nähdä taulukosta 2.

TAULUKKO 2. Kieltä nimeävät substantiivit.

Kieltä nimeävät substantiivit	f
<i>kieli</i>	21
<i>kielenhuolto</i>	11
<i>suomen kieli</i>	8
<i>oikeakielisyys</i>	6
<i>kirjoitettu kieli</i>	2
<i>lehtiteksti</i>	2
<i>mediateksti, sanomalehtiteksti, uutiskieli, oikeakielisyysasia, suomi, slang, finglismi, anglismi, somekieli, kielioppi, suomi, virkamieskieli, kapulakieli</i>	kukin 1
Yhteensä	63

Vaikka haastattelun kysymykset koskivat nimenomaan kielenhuoltoa, kaikki kahdeksan informantia puhuvat myös *kielestä* yleensä. Näin on Saviniemenkin (2015: 209) aineiston kohdalla, ja *kieli* on substantiivivalintana molempien aineistossa kaikkein yleisin. Yleisimmät substantiivivalinnat *kieli*, *kielenhuolto* ja *suomen kieli* ovat merkitykseltään varsin neutraaleja. Tässä tapauksessa tarkoitan neutraalilla sitä, ettei sanoihin juuri liity arvottavaa merkitystä. Esimerkiksi ideologisesti vahvaa ilmausta *äidinkieli* ei esiinny

aineistossani kertaakaan, eikä sillä viitata myöskään kouluaineeseen. Kansallsideologia ei siis näy informanttien vastauksissa substantiivien osalta. Saviniemenkin (2015: 210) aineistossa *äidinkieli* mainittiin varsin harvoin, kuusi kertaa. On kuitenkin hyvä huomata, että informanttien muussa kielipuheessa kansallsideologiaan liittyviä kielikäsityksiä esiintyy (ks. perinnekurssia käsittelevä alaluku 4.2.4.).

Normatiivista ajattelutapaa kieleen edustaa aineistossani substantiivien osalta etenkin substantiivivalinta *kielioppi*, joskin on huomioitava, että kyseessä on vain yksittäinen maininta. *Kieli*-substantiivin runsas käyttö viittaa kokonaisuudessaan kuitenkin siihen, että informanttien mielestä kielenhuolto on pelkkää kielioppia laajempi kokonaisuus. Sellaiset ilmaukset kuin *teksti*, *lehtiteksti* ja muut vastaavanlaiset lähisyronyymit puolestaan implikoivat, että informanttien mielestä kielenhuolto kohdistuu muuhunkin kuin pelkästään kieleen. Tekstien huoltaminen onkin nykyisin yksi kielenhuollon tehtävistä. Aineistossani näkyy jo Hiidenmaan tekemä huomio siitä, että kielipuhe on alkanut monipuolistua koskemaan muutakin kuin kieltä ja kielioppia. (Hiidenmaa 2003: 13, 273.) Toisaalta kaksi informanttia tarkentaa aineistossani myös, että puhuttaessa toimitusten kielenhuollosta tarkoitetaan nimenomaan *kirjoitettua kieltä*. Tässä näkyy luultavasti se, että toimitukset tuottavat nykyisin myös monenlaista muuta monimediaista sisältöä, kuten voi huomata esimerkistä (1):

(1) ja sitten *ajattelen kielenhuollolla niinku kylläkin vain kirjoitettua kieltä. toki tietysti yhä enemmän me joudutaan miettimään lehdessä puhumista kun on videot ja podcastit... niiden kielenhuolto emme ole kyllä vielä edes mietti-neet.* (6N57)

Substantiivien osalta aineistossani kiinnostavaa on *oikeakielisyys*-sanon käyttö, sillä se on ilmauksista neljänneksi yleisin. Tästä voi huomata sen, että aiemmin vallalla ollut oikeakielisyysajattelu näkyy yhä jossain määrin tämän päivän kielipuheessa (ks. alaluku 1.2.). Adjektiivien kohdalla siihen viittaa puolestaan esimerkiksi kielen kuvaileminen *oikeaksi* ja *hyväksi*. *Oikeakielisyys*den kohdalla erityisen tärkeää on kuitenkin tarkastella sitä, millaisena käsitteenä sitä aineistossa käytetään, kuten esimerkkien (2) ja (3) tapauksessa:

(2) *oikeakielisydessähän on kyse myös siitä, että kirjoitetaan sellaisella tavalla että ihmisen on helpompi ymmärtää se asia, joita me kirjoitetaan.* (2N57)

(3) *maailma muuttuu ympärillä. termejä tulee lisää, on erilaisia asioita mikä on esimerkiksi oikeakielisyyttä, niin täytyyhän meidän tavallaan pystyä niinku otamaan huomioon se.* (4N50)

Vaikka informantti puhuu esimerkissä (2) *oikeakielisyydestä*, hän liittää sen tärkeäksi ominaisuudeksi ymmärrettävyyden. Vastauksessa korostuu siis kielen toiminnallisuuden tärkeys. Tämä käsitys on linjassa kielenhuollon nykyisten tehtävien kanssa sen sijaan, että korostettaisiin puhdasta ideaalikieltä (Kolehmainen 2014: 23). Samoin esimerkissä (3) nousee esiin kieleen kohdistuva muutos, jonka informantti näkee myös olevan osa oikeakielisyyttä. Kielen ei pitäisi pysyä siis pelkästään muuttumattomana, mikä on ristiriidassa entisaikaisen puristisen näkemyksen kanssa (ks. purismista esim. Paunonen 1996: 546). Oikeakielisyydestä puhuminen ei siis välttämättä aina tarkoita sitä, että puhuja on puristisen oikeakielisyysaatteen kannalla, vaan se on terminä edelleen sitkeä ja saatetaan kokea tasaveroiseksi *kielenhuollon* kanssa. Vastaavanlaisen havainnon *oikeakielisyyden* käytöstä tekee myös Saviniemi (2015: 211), ja hän toteaa, että käsitteen merkitys on nykyisin osittain eri kuin aikoinaan kielenohjailun käsitteenä.

Informanttini mainitsevat yksittäisesti myös joitain erikoiskieliä, kuten *slangin*, *finglismien* ja *somekielen*. Näissä nimeämissä toistuu yleensä vastakkainasettelu, jonka mukaan kyseiset kielet ovat kielteisellä tavalla vastakohtia lehtijutuissa käytettävälle kielelle. Esimerkiksi *somekieli* kertoo tämän päivän kielenkäytöstä ja siitä, miten vahvasti sosiaalinen media näkyy jokapäiväisessä elämässä (ks. tarkemmin alaluvut 1.3. ja 4.2.6.).

4.1.3. Persoonaa

Seuraavaksi tarkastelen aineistoni persoonapronomineja sekä persoonaan liittyviä finiitiverbien persoonapäätteitä. Finiittiverbejä tarkastelen siksi, että niiden yhteydestä puuttuvat usein etenkin ensimmäisen ja toisen persoonan subjektit, koska verbeihin sisältyy valmiiksi tieto subjektin kieliopillisesta persoonasta (VISK 2008 § 107). Kaikki aineistoni persoonavalinnat koskevat pelkästään yksikön tai monikon ensimmäistä persoonaa. Informanttini käyttävät persoonan ilmaisemiseen jonkin verran myös omistusliitteitä. Olen koonnut kaikki persoonavalintojen piirteet taulukkoon 3. Koska keräsin aineistoni haastatteluilla, aineistossani on puhekielimäisiä ominaisuuksia. Kun puhun esimerkiksi persoonavalinnasta *minä*, informantti on voinut käyttää sen puhekielimäistä muunnosta

mä. Puhekielisyys vaikuttanee myös siihen, että possessiivisuffiksien käyttö on melko vähäistä (possessiivisuffikseista puhekielessä ks. esim. Paunonen 1995: 501).

TAULUKKO 3. *Minä- ja me-pronominien persoonavalinnat.*

Persoonavalinnat	f
<i>Minä</i> + sen taivutukset (<i>minulla</i>)	34
<i>Me</i> + sen taivutukset (<i>meidän, meillä</i>)	42
Verbin yksikön 1. persoonan persoonapäätte <i>-n</i>	20
Verbin monikon 1. persoonan persoonapäätte <i>-mme</i>	5
Yksikön 1. persoonan possessiivisuffiksi <i>-ni</i>	2
Monikon 1. persoonan possessiivisuffiksi <i>-mme</i>	3
Yhteensä	106

Kuten taulukosta voi nähdä, persoonapronomineja esiintyy aineistossani varsin paljon. Kaikki informanttini käyttävät vähintäänkin kerran joko yksikön tai monikon ensimmäistä persoonaa, ja usein on niin, että yhden informantin vastauksessa toistuvat rinnakkain molemmat pronominivalinnat. Informantti saattaa usein esimerkiksi *me*-pronomiinilla ja sen taivutuksilla viitata joukkoon, johon hän itsekin kuuluu (VISK 2008 § 716), mutta eksplikoida *minä*-pronomiinilla jonkin kielenhuoltoon tai suomen kieleen liittyvän väitteen nimenomaan omaksi mielipiteekseen. Näin on esimerkissä (4).

(4) *tietysti mun mielestä meillä on myös velvollisuus ottaa huomioon sellaiset asiat, koska meillä on kuitenkin koulutusta ja kirjoittaminen ja kieli on osa meidän ammattia.* (2N57)

Pronomineista kaikkein yleisin on *me*-pronomini sekä sen eri taivutusmuodot. Pällin (2003: 30) mukaan *me*-pronomiinilla konstruoidaan usein jokin oma ryhmä tai sisäryhmäisyys. Fløttum, Trine ja Kinn (2006: 96) huomauttavat, ettei se, keihin *me*-pronomiinilla viitataan, ole aina selvää, mutta aineistoni tapauksessa kyseessä on selvästi

toimittajien ryhmä. Kyseessä on siis kollektiivinen joukko, mikä tekee myös kielenhuollosta kollektiivista yhdessä tehtävää toimintaa. *Me*-ryhmällä voidaan tarkoittaa aineistossani yleisesti joko toimittajien ammattiryhmää tai informantin omaa toimitusta. Ensiksi mainittu on kyseessä yleensä etenkin silloin, kun toimittajuuteen liitetään kielenhuollon yhteydessä sellaisia elementtejä kuin vastuu, velvollisuus ja esimerkkinä toimiminen (ks. ammattidiskurssia käsittelevä alaluku 4.2.2.). Vastuun ja velvollisuuden yhteydessä kolme informanttia käyttää *meillä*-muotoa omistuslauseessa, kuten edellä olleessa esimerkissä (4) sekä esimerkissä (5). Samankaltaisena toistuva ilmaus voi olla merkki intertekstuaalisuudesta. Vastaavanlaisen huomion tekee myös Saviniemi. Molempien aineistossa vastuuseen liittyy yleensä ajatus kielen hyvinvoinnista. (Saviniemi 2015: 232.)

(5) *meillä on kyllä melkoinen vastuu siitä, että kirjoitettu kieli pysyy mahdollisimman hyvässä kunnossa.* (3M64)

Vaikka *me*-pronomini ja monikkomuotoiset persoonavalinnat ovat aineistossani yleisimpiä, myös yksikön ensimmäistä persoonaa esiintyy varsin paljon. Informanttini käyttävät sitä niin perusmuodossa kuin taivutettunakin. Ero on huomattava verrattaessa Saviniemen aineistoon, jossa *minä*-pronomini esiintyy vain kaksi kertaa eikä kertaakaan perusmuodossaan. Saviniemi toteaa, että yksikön personaan käyttäminen koettaneen tällöin voimakkaaksi valinnaksi. (Saviniemi 2015: 231.) Yleisyytensä vuoksi *minä*-persoonan käyttö ei mielestäni muodostu aineistossani samalla tavalla voimakkaaksi. Kyseinen ero voi tässä tapauksessa johtua erilaisesta aineistonkeruumenetelmästä.

Huomionarvoista on se, että yksikön ensimmäinen persoona ei liity aineistossani useinkaan suoraan kielikäsityksiin. Sen sijaan persoonavalinnassa nousee esiin jo edellä mainittu oman mielipiteen eksplikoiminen. Informantit esittävät jonkin väitteen, ja *minä*-persoona taivutuksineen ilmaisee, että nimenomaan he itse ovat tätä mieltä. Pällin (1999: 130) mukaan oman mielipiteen esiin tuominen saattaa kertoa siitä, ettei väitettä tahdota yleistää yleiseksi totuudeksi. Yksikön ensimmäisen persoonan omistusliite *-ni* esiintyy aineistossa samankaltaisessa tehtävässä kerran *mielestäni*-adverbiaalissa. Useimmiten sen tilalla on kuitenkin muoto *mielestä* sekä persoonapronomini (*minun ~ mun mielestä*). Fairclough (2010 [1995]: 216) huomioi, että *minun mielestäni* -tapaiset ilmaukset (esim. *I think*) voivat lieventää esitettävään asiaan sitoutumista.

Verbin yksikön ensimmäisen persoonan taiputus päätettä *-n* esiintyy aineistossani myös varsin paljon, 20 kertaa. Sillä saatetaan kuvata jotakin omaa kielenhuoltoon liittyvää tekemistä, kuten esimerkiksi (6) voi huomata. Myös ensimmäisen persoonan päätteen *-n* tapauksessa yleisintä on kuitenkin oman mielipiteen korostaminen sen kaltaisten verbien kuin *ajattelen* ja *koen* avulla, kuten esimerkissä (7).

6) *nostan ihan säännöllisesti ite* [kielenhuoltoasioita], *harrastan sitä että luen Kielikellon juttuja.* (5M55)

(7) *kyllä mä koen, että tiedotusvälineillä on suuri vastuu.* (3M64)

Verbin monikon ensimmäisen persoonan päätte *-mme* esiintyy aineistossa viisi ja monikon ensimmäisen persoonan possessiivisuffiksi *-mme* kolme kertaa. Verbin persoonapäätteen tapauksessa tosin on huomioitava, että sitä käyttää neljä kertaa yksi informantti. Hän kuvaa sen avulla, millaisia hänen toimituksensa kielenhuoltoperiaatteet ovat: *taistelemme puhtaan suomen kielen puolesta ja pyrimme sitä ja sen käyttöä edistämään* (6N57). Verbin persoonapäätteen käyttö puhekielisemmän passiivin sijasta korostuu tässä aineistossa, varsinkin kun informantti käyttää vastaavanlaisessa yhteydessä esimerkiksi *ajatella*-verbin kanssa kuitenkin passiivia: *me ajatellaan edelleen, että lehdelä on edelleen tällainen sivistystehtävä myös* (6N57). Tämä saattaa viitata siihen, että informantti haluaa korostaa ”puhtaan” kielen puolesta taistelemisen kollektiivisuutta omassa toimituksessaan.

Monikon ensimmäinen persoona ja siihen liittyvät muut persoonavalinnat koskevat aineistossani lähes aina pelkästään toimittajien ryhmää. Mielenkiintoisen poikkeuksen muodostaa possessiivisuffiksin *-mme* käyttö yksittäisen informantin vastauksessa, jossa hän vaikuttaa viittavan sillä yleisesti suomalaisiin kansana (esimerkki (8)).

(8) *tuntuisi aika rajulta ja jopa sellaiselta meidän omaa kieliperimäämme väheksyvänä.* (2N57)

Kieliperimällä viitataan esimerkissä mahdollisesti kansalliseen identiteettiin. Vastauksessa nousee esiin erityisesti se, että kieliperimä kuuluu tietyille ryhmälle, johon myös vastaaja kuuluu (ks. tarkemmin alaluku 4.2.5.).

4.1.4. Modaaliverbit

Tässä alaluvussa käsittelen aineistoni verbivalintoja. Tarkastelen etenkin verbien modaalisuutta. Kokonaisuudessaan suurin osa verbeistä on aineistossani myönteisiä, ja ne ovat modukseltaan aina joko indikatiiveja tai konditionaaleja. Indikatiivilauseista suurin osa on aktiivimuotoisia, ja passiivimuotoisia predikaattiverbejä on 27. Olen jättänyt laskematta mukaan ne passiivimuodot, joiden yhteydessä on jokin persoonamuoto (esim. *me kirjoitetaan*), jolloin passiivin käyttö on enemmänkin puhekielisyyden piirre. Passiivilla viitataan aineistossani kielenhuollosta ja kielestä puhuttaessa useimmiten yleensä joko toimittajiin tai oman toimituksen työntekijöihin, kuten esimerkeissä (9) ja (10), mutta sen avulla voidaan puhua myös lukijoista kuten esimerkissä (11). Vastavaanlaisen huomion passiivin käytöstä tekee aineistossaan myös Saviniemi (2015: 221).

- (9) *saataisiin* tällaista virkamies- ja kapulakieltä tai jonkin erityisalan slangia plus näitä kaiken aikaa yleistyy englannin kielisiä ilmaisia karsittua. (7M55)
 (10) *kirjoitetaan* sellaista yleistajuista kieltä jota on helppo lukea. (8N45)
 (11) (--) jos nää toteutuu niin silloin se teksti myöskin *ymmärretään* oikein. (7M55)

Seuraavaksi esittelen aineistossani esiintyviä modaaliverbejä, sillä näen Saviniemen (2015: 222) tavoin niiden kertovan paljon kielenhuoltoon liittyvästä mahdollisesta velvoittavuudesta. Modaalisisilla kielenaineksilla puhuja ilmaisee, onko asiantila hänen mielestään tai yleisesti ottaen esimerkiksi varma, välttämätön, todennäköinen, mahdollinen, toivottava ja niin edelleen. Modaaliverbit voi jakaa tältä osin kolmeen perustyyppiin: dynaamiseen, deonttiseen ja episteemiseen. Dynaamisuuudella tarkoitetaan mahdollisuutta ja välttämättömyyttä, deonttisella lupaa ja velvollisuutta sekä episteemisellä puhujan uskoon, tietoon tai päätelmiin liittyvää mahdollisuutta tai varmuutta. On hyvä huomata, että modaalisuuden merkityserot saavat viime kädessä tulkintansa kontekstista, eli niiden erottelu ei ole aina selvää. (VISK 2008 § 1551–1556.) Heikkinen katsoo, että modaaliverbit *pitää* ja *tulla* ilmaisevat kuitenkin yleensä deonttista välttämättömyyttä (Heikkinen 2002: 43; ks. myös VISK 2008 § 1562). Olen käyttänyt modaaliverbieni luokittelun taustalla Ison suomen kieliopissa määriteltyjä keskeisiä modaaliverbejä (VISK 2008 § 1551, 1562). Esittelen aineistossani esiintyvät modaaliverbit taulukossa 4.

TAULUKKO 4. Aineiston modaaliverbit.

Modaaliverbi	f
<i>pitää</i>	9
<i>voida</i>	9
<i>täytyä</i>	3
<i>saada</i>	4
<i>joutua</i>	2
Yhteensä	27

Kuten taulukosta voi nähdä, yleisimmät modaaliverbit aineistossani ovat *pitää* ja *voida*. *Pitää* saa deonttisen tulkinnan silloin, kun se on indikatiivin preesensissä ja imperfektissä sekä konditionaalin preesensin yksikön ensimmäisessä persoonassa ja nollapersoonassa (VISK 2008 § 1575). Aineistossani *pitää*-verbiin liitetään juuri deonttinen velvollisuus, joka nähdään myös välttämättömyytenä. Samanlainen tulkinta voidaan tehdä myös modaaliverbistä *täytyä*. *Voida*- ja *saada*-modaaliverbien kohdalla kyseessä voi olla sekä dynaaminen mahdollisuus että deonttinen lupa. *Joutua* taas edustaa välttämättömyyttä, ja sen kohdalla deonttinen ja dynaaminen merkitys ovat eriytymättömiä (VISK 2008 § 157). Ensimmäiseksi esittelen *pitää*- ja *täytyä*-verbien käyttöä aineistossani esimerkeissä (12)–(14).

- (12) [toimituksen kielenhuoltaja] *julkaistuista teksteistä ruotii kielenhuollollisia asioita, että miten **pitää** sanoa ja mitkä asiat eivät kuulu hyvään kieleen* (2N57)
 (13) *erityisesti täällä meidän **täytyy** todella vaalia hyvää suomen kieltä.* (6N57)
 (14) *lehdistö tai media **ei voi** jättäytyä sellaiseen entisaikojen kielen varaan, vaan meidän **pitää** yhtä lailla pysyä mukana siinä kehityksessä mitä muutenkin on.* (4N50)

Edellä olevista esimerkeistä voi nähdä, että informanttini liittävät kielenhuoltoon ja kielen tietyn velvoitteen ja välttämättömyyden. Näin on myös Saviniemen (2015: 223) aineistossa, jossa *pitää* on kaikkein yleisin modaaliverbi. Velvollisuus ja välttämättömyys voivat liittyä esimerkiksi tietynlaisen kielen käyttämiseen, kuten esimerkissä (12) tai ”hyvän” kielen kunnossa pitämiseen, kuten esimerkissä (13). Esimerkki (14) on siitä mielenkiintoinen, että siinä puhutaan kielen kokemasta muutoksesta ja lehdistön roolista kyseisessä kehityksessä. Kielenhuollon velvoitteisiin voi siis liittyä hyvin monenlaisia asioita: kielenhuolto voi kohdistua omaan kielenkäyttöön tai yleisemmin kieleen, mutta myös kielen muutoksen huomioonottamiseen. Esimerkissä (14) esiintyy myös modaaliverbi *voida* kielteisessä muodossa, eli se ilmaisee tässä tapauksessa mahdotonta ja eitodellista (VISK 2008 § 1551). Pietikäinen ja Mäntynen (2019: 190) toteavat, että kielto olettaa aina jonkin väitteen olemassaolon kieltämällä sen. Tässä tapauksessa kielto-

to siis implikoi sitä, että informantin mielestä on olemassa myös vastakkaisia mielipiteitä siitä, voiko *entisaikojen kielen varaan jättäytyä*. Myönteistä *voida*-verbin käyttöä aineistossani havainnollistavat puolestaan esimerkit (15) ja (16).

(15) *on syntynyt ehkä vähän jopa mielikuva että nykyään on suosituksia jotka ovat tosi vapaamielisiä, että voi kirjoittaa jonkin asian noin mutta voi sen kirjoittaa näinkin.* (2N57)

(16) *mitä mulle on koulussa tai yliopistossa opetettu niin mitä ei saa sanoa, osa siitä on muuttunut siihen, kun ihmiset on vaan sanonut niin on sovittu että okei, sanomalehdessä noin voi sanoa.* (7M55)

Esimerkissä (15) *voida*-modaaliverbi ilmaisee mahdollisuutta, joka liittyy kielenhuollon nykyisiin sääntöihin: enää ei *pidä* tai *täydy* kirjoittaa jotakin asiaa tietyllä tavalla, vaan vaihtoehtoja voi olla useita. Vaihtoehtoisuutta korostaa etenkin *voida*-verbin toistuminen. *Voida*-verbin samantyylinen mahdollisuuden merkitys on myös esimerkissä (16), tällä kertaa etenkin sanomalehden kielen kannalta. Mielenkiintoista esimerkissä on myös kielteinen *saada*-modaaliverbin käyttö informantin puhuessa kielenhuollon opetuksesta kouluaikoinaan. Tällöin hänelle on opetettu, että jotkin ilmaukset ovat olleet kiellettyjä, mutta nykyisin nämä käytänteet ovat löyhentyneet. Vastauksessa näkyy mielestäni havainnollistavasti se, miten kielenhuollon periaatteet ovat muuttuneet aiemmas- ta normatiivisesta ajattelusta (ks. kielenhuoltoja koskeva alaluku 1.3. ja analyysin alaluku 2.2.6.). *Saada*-modaaliverbi esiintyy aineistossani kerran myönteisenä informantin kuvaillessa, miten lehtikieltä voisi muuttaa selkeämmäksi. Tapaus on esitelty esimerkissä (17):

(17) *jos puhutaan lehtitekstistä niin se voisi tarkoittaa esim sitä, että päälauseita saisi olla enemmän, sivulauseita ja polveiluja hiukan vähemmän.* (7M55)

Konditionaalien käyttö voi viitata esimerkissä muun muassa suunnitteluun, joka on olemassa ajattelun tasolla, mutta asia ei ole vielä toteutunut (VISK 2008 § 1592). Toisaalta Hakulisen ja Karlssonin (1995: 275) mukaan konditionaali ilmaisee, että puhuja pitää peruspropositiota todenvastaisena. Päälauseiden lisääminen eli tekstin selkeyttäminen voi siis olla haastavaa, ellei mahdotonta (ks. tarkemmin alaluku 4.2.1.). Vastaavanlainen esimerkki konditionaalien käytöstä ilmenee esimerkistä (18) informantin puhuessa kielen virheettömyydestä. Konditionaalimuotoisen *pitää*-modaaliverbin vuoksi kyseessä vai-

kuttaisi olevan välttämättömyys, joka ei kuitenkaan aina välttämättä toteudu (VISK 2008 § 1562, 1592).

(18) *sen [kielen] pitäisi olla mahdollisimman virheetöntä. eli pitäisi olla esimerkkinä sellaisesta virheettömästä, kieliopillisesti oikeanlaisesta tekstistä.*
(4N50)

Olen käynyt tässä alaluvussa läpi aineistoni kielenpiirteitä sanaluokittain. Seuraavaksi siirryn aineistoni kuvauksesta sen tulkintaan eli kielenhuoltodiskurssien lähempään tarkasteluun. Kommentoin joitakin kielenpiirteitä vielä diskurssien tarkemman esittelyn kohdalla.

4.2. Informanttien aktivoimat kielenhuoltodiskurssit

Tässä analyysiosioni alaluvussa kerron, millaisia kielenhuoltoon liittyviä diskursseja aineistossani aktivoituu. Siirryn siis Faircloughin analyysimallin kolmijaon sovelluksen mukaisesti tekstin kuvauksesta (*explanation*) sen tulkintaan (*interpretation*) (Fairclough 1998 [1989]: 26; ks. myös kriittistä diskurssianalyysia käsittelevä alaluku 3.2.). Tulkinnan tekeminen perustuu aiemmissa alaluvuissa tekemääni informanttien kielellisten valintojen luokitteluun ja tarkasteluun. Olen kiinnittänyt huomiota siihen, miten informantit nimeävät ja kuvaavat kieleen ja kielenhuoltoon liittyviä asioita ja ilmiöitä. Nimeämisellä tarkoitan sitä, millaisia substantiiveja, substantiivilausekkeita ja mahdollisesti erisnimiä informantit valitsevat. Kuvaaminen taas merkitsee, millaisilla kielenpiirteillä informantit kielenhuoltoon ja kieleen liittyviä ilmiöitä kuvailevat. Se voi tapahtua substantiiveilla, adjektiiveilla, adverbeilla, metaforilla ja lausekkeilla. (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 99–100.) Tässä tutkielmassa kuvausta tapahtuu kaikilla edellä mainituilla tavoilla.

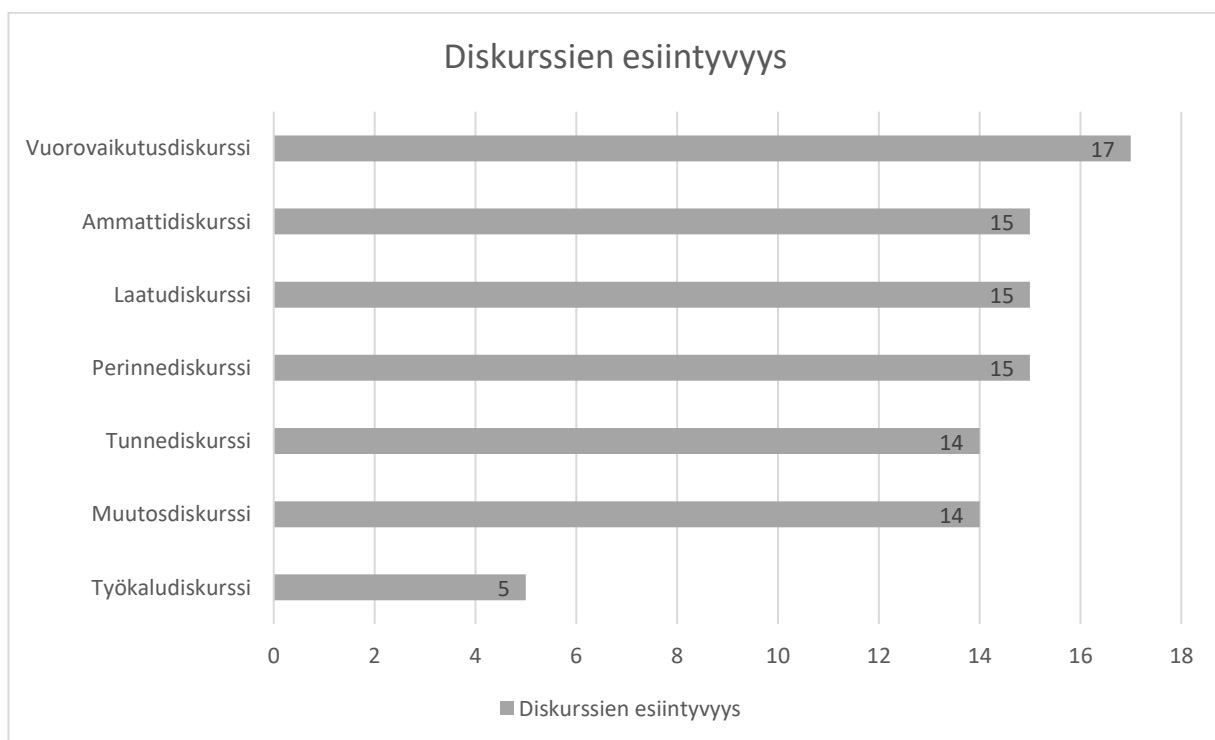
Käytyäni aineiston useaan kertaan läpi olen luokitellut mielestäni temaattisesti lähellä toisiaan olevat nimeämiset ja kuvaukset erillisiin ryhmiinsä. Aineistossani nimeämistä tapahtuu muun muassa silloin, kun kieltä sanotaan *työkaluksi* tai tietynlaista kielen osaluuetta *oikeakielisyydeksi*. Kuvailua taas esiintyy esimerkiksi silloin, kun informantit kertovat pyrkivänsä kirjoittamaan *puhdasta* tai *hyvää kieltä*. ”Puhdas kieli” liittyy analyysissäni perinteikkyyteen, josta on syntynyt yksi diskurssi, perinediskurssi. Tällä

periaatteella olen muodostanut erittelemistäni ryhmistä aineistoni seitsemän kielenhuoltodiskurssia, jotka luettelen seuraavaksi yleisyysjärjestyksessä:

1. Vuorovaikutusdiskurssi
2. Ammattidiskurssi
3. Laatudiskurssi
4. Perinnekurssi
5. Tunnekurssi
6. Muutoskurssi
7. Työkaludiskurssi

Vuorovaikutusdiskurssi aktivoituu aineistossani silloin, kun kielestä ja kielenhuollosta puhutaan vuorovaikutuksen ja lukijan kannalta. Tällöin korostuvat esimerkiksi kielen selkeyttä ja ymmärrettävyyttä kuvaavat adjektiivit. Ymmärrettävyyden ajatus mukailee kielenhuollon nykyisiä periaatteita (ks. alaluku 1.2.) Ammattidiskurssia puolestaan aktivoivat lausumat, joissa kielenhuollon ja kielen ajatellaan olevan osa toimittajan toimenkuvaa. Huomionarvoista on etenkin monikon ensimmäisen persoonan pronominin ja sen taivutusmuotojen käyttö. Laatudiskurssi aktivoituu lausumissa, joissa kieli ja kielenkäyttö yhdistetään lehden sisällön laadukkuuteen ja sitä kautta myös uskottavuuteen adjektiivilausekkeilla, kuten *mahdollisimman virheetön*. Perinnekurssi aktivoituu, kun informantit kommentoivat kieltä ja kielenhuoltoa esimerkiksi suomen kielen vaalimisen ja sen suojelemisen kannalta: on olemassa jonkinlainen perinteinen, ”puhdas” suomen kieli, jonka säilymistä on puolustettava. Esille nousevat tällöin etenkin kieleen liitettävät ja siihen kohdistuvat verbivalinnat. Perinnekurssissa näkyy Suomessa käyty historiallinen kielipuhe (ks. esim. Kolehmainen 2014: 23). Tunnekurssia aktivoivat lausumat, joissa kieli herättää tunteita. Tällöin kielivirheet saattavat esimerkiksi *äräyttää* tai liiallista kielivirheisiin puuttumista kuvataan affektiivisesti esimerkiksi *kielioppinatsi*-nimityksellä. Muutoskurssi puolestaan koskee kieleen, kielenhuoltoon ja yleisesti kielen käyttöön kohdistuvaa erilaista muutosta: sitä kuvataan muun muassa *muuttua*-verbillä ja adverbilla, jotka korostavat kielen muuttumisen jatkuvuutta. Työkaludiskurssia aktivoivat lausumat, joissa kieli käsitetään ensisijaisesti välineeksi tehdä toimittajan työtä. Kieli nimetään esimerkiksi *työkaluksi*.

Vaikka olen erotellut diskurssit yleisyyden mukaan, määrällisesti niiden välillä on eroa vain hyvin vähän. Vuorovaikutusdiskurssi aktivoituu aineistossa 17 kertaa, ammatti-, laatu- ja perinnekurssi aktivoituvat kaikki 15 kertaa sekä tunnediskurssi ja muutosdiskurssi 14 kertaa. Harvimminkin aktivoituvaksi diskurssi aineistossani on työkaludiskurssi, sillä se esiintyy viisi kertaa. Kyseistä diskurssia aktivoivat nimeämiset ja kuvailu ovat kuitenkin selkeästi oma ryhmänsä, ja siksi halusin ottaa sen mukaan tekemääni jaotteen. Kaikki diskurssit aktivoituvat aina vähintään viiden informantin vastauksessa. Tällä tavoin tarkasteltuna yleisin on laatudiskurssi, joka aktivoituu seitsemän informantin kohdalla. Kuten jo aiemmin on tullut ilmi, on hyvä huomata, että näin pienen aineiston kohdalla määristä on vaikea tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Havainnollistan diskursseja ja niiden esiintymisen määrää vielä kaaviossa 1.

KAAVIO 1. Diskurssien esiintyvyys aineistossa (f).

Koska diskurssien muodostaminen on tulkintaa, kyseessä on Kalajan ja Hyrkstedtin (2000: 377) mukaan loputon prosessi, jossa tulkintoja voi olla yhtä monta kuin tulkitsijaakin. Aineistoni voisi olla mahdollista jaotella myös toisenlaisiin diskursseihin (ks. myös esim. Pälli 2003: 67). Vertaan tutkimustuloksiani pääasiassa Saviniemen (2015) väitöskirjaan. Seitsemästä kielenhuoltodiskurssistani kolme on nimetty eri tavoin kuin Saviniemellä eli ammattidiskurssi, perinnekurssi ja muutosdiskurssi. Vuorovaikutus-

diskurssi, laatudiskurssi, tunnediskurssi ja työkaludiskurssi sen sijaan esiintyvät kummankin aineistossa (Saviniemi 2015: 239.) Pietikäinen ja Mäntynen (2019: 61) toteavat diskurssien olevan sitkeitä, ajan saatossa syntyneitä ja diskurssit kantavat mukanaan kyseisen prosessin jälkiä. Aineistoni perusteella näin on myös toimittajien kielenhuolto-diskurssien tapauksessa, enkä sen vuoksi pidä diskurssien samankaltaista nimeämistä ongelmallisena. Vuorovaikutus, laatu, tunne sekä kieli työkaluna olisivat siis nousseet aineistosta esiin myös ilman vertailua Saviniemen aineistoon. Pietikäinen ja Mäntynen (2019: 77) huomauttavat lisäksi, että tietty diskurssi tuo esiin vain tietyn näkökulman ja jättää muut pois. Tämä on hyvä ottaa huomioon myös tämän tutkielman kielenhuolto-diskursseja tarkastellessa, joskin koen, että aineistoni diskurssit tuovat esiin erilaisia kielenhuoltoon ja kieleen liittyviä käsityksiä.

Osa aineistoni diskursseista on limittäisiä, eli jotkin informanttien lausumat saattavat esiintyä useamman kuin yhden diskurssin kohdalla. Esimerkiksi laatu- ja perinnekurssi risteävät herkästi ammattidiskurssin kanssa (ks. alaluku 4.2.2.). Saviniemen (2015: 243) aineistossa lähes kaikki diskurssit voivat limittyä keskenään. Koen, että myös diskurssien limittymisen tarkastelu on tähdellistä analyysini kannalta. Esittelen diskurssien limittymistä kokonaisuudessaan analyysiluvun viimeisessä, tuloksiani yhteen kokoavassa alaluvussa 4.3.

Seuraavissa alaluvuissa esittelen tarkemmin aineistossani aktivoituvat kielenhuoltodiskurssit. Toisin sanoen kerron, millaisiin kielellisiin piirteisiin ja valintoihin tekemäni ryhmittely perustuu, minkä lisäksi käyn läpi suoria aineistoesimerkkejä. Aineistoni yksityiskohtaisella erittelyllä ja aineistonäytteillä pyrin takaamaan sen, että tulkintani on hyvin perusteltua eikä se perustu pelkästään intuitioon (Kalaja & Hyrkstedt 2000: 377). Diskurssien esittelyn jälkeen etenen alaluvuissa diskurssien selittämiseen (*explanation*), joka on Faircloughin analyysimallin kolmijaon sovelluksen viimeinen vaihe (ks. tarkemmin alaluku 3.2.). Tällöin vertailen aineistoni diskursseja esimerkiksi suomalaisiin kielenhuoltoperiaatteisiin ja -aatteisiin sekä siihen, millaisina diskurssit näyttäytyvät nykypäivän journalistisen työn näkökulmasta. Näin tapahtuu esimerkiksi silloin, kun käsittelen suomalaisessa journalistisessa työssä viime vuosina tapahtuneita muutoksia (ks. alaluku 3.1.). Diskurssien selittämisen jälkeen käsittelen vielä kokonaisuudessaan analyysini tuloksia analyysiluvun viimeisessä alaluvussa.

4.2.1. Vuorovaikutusdiskurssi

Ensimmäiseksi esittelen aineistoni yleisimmän diskurssin, vuorovaikutusdiskurssin. Se käsittelee kielenhuoltoa vuorovaikutuksen ja yleisön näkökulmasta. Vuorovaikutusdiskurssia aktivoivat muun muassa adjektiivit, joilla kuvataan, että lehtikielen tulisi olla *selkeää, ymmärrettävää* tai *helppolukuista*. Kielenhuollon avulla kieltä on myös muun muassa *helppo lukea* ja *helpompi ymmärtää*. Toimittajat tarkastelevat vuorovaikutusdiskurssissa kieltä, kielenhuoltoa ja sen merkitystä siis ennen kaikkea lukijoiden kannalta. Tällöin esille nousee myös lehtitekstien tiedonvälityksellinen rooli eli se, miten lehtijuttujen viesti välittyy lukijoille kaikkein parhaiten. Tiedonvälitys voidaankin nimetä journalismin tutkijan Maarit Jaakkolan (2013: 13) mukaan journalismin perustehtäväksi.

Gravengaard (2017: 489) huomauttaa, että uutiset ovat tärkeitä tuotteita uuden tiedon tuottamisessa ja ymmärtämisessä; ne ovat journalistien todellisuuden representaation tuotos. Journalistien yleisön huomiointi vaikuttaa muun muassa journalistiseen vuorovaikutukseen sekä siihen, miten kieltä käytetään uutisissa (Cotter 2010: 26). Yleisön kanssa käytävä vuorovaikutus ja tiedonvälitys ovat keskeisiä kielenhuollon tärkeyden perusteluja myös Saviniemen (2015: 257) aineistossa. Nämä näkökulmat ovat nähtävissä esimerkeissä (19) ja (20).

(19) *se [lehtijuttu] on kirjoitettu sille tavalliselle lukijalle. ei kirjoiteta toimittajakollegalle tai asiantuntijalle tai jollekin tällaiselle taholle tai poliitikolle. kirjoitetaan sellaista yleistajuista kieltä, jota on helppo lukea.* (8N45)

(20) *kirjoitetaan sellaisella tavalla että ihmisen on helpompi ymmärtää se asia, jota me kirjoitetaan.* (--) [kieli] *vaikuttaa oikeasti siihen, että minkälaisen käsityksen jostakin asiasta saa meidän jutussa.* (1N55)

Esimerkeissä otetaan esiin se, että lehtijuttuja kirjoittaessa tietynlaisella kielenkäytöllä halutaan ottaa huomioon nimenomaan tekstin lukija. Vuorovaikutusdiskurssi aktivoituu myös silloin, kun informantit nimeävät, kenelle juttuja tehdään. Esimerkin (19) informantti tähdentää, että maakuntalehden lehtijuttu kirjoitetaan nimenomaan *sille tavalliselle lukijalle*. Mäntynen ja Pietikäinen (2019: 190) huomioivat, että kielto olettaa aina jonkin väitteen olemassaolon kieltämällä sen. Tässä tapauksessa kiellettävä oletus voi olla, että lehtijuttuja tehtäisiin erikoisryhmille ”tavallisten” lukijoiden sijasta. Maakuntalehti ei ole siis tässä tapauksessa verrattavissa esimerkiksi harrastelehtiin, joilla on jokin tietty kohdeyleisö. Demonstratiivipronomini *sille* viittaa siihen, että ”tavallinen” lukija kohdeyleisönä on asiana jo entuudestaan tuttu (VISK 2008 § 1413). Tavallisesta

lukijasta puhuessaan informantti mukailee ajatusta, jonka mukaan journalismi pyrkii puhuttelemaan kaikkia ja on tiedonvälitystä, joka on suunnattu yhdelle suurelle yleisölle (Jaakkola 2013: 13). Mediatekstejä voidaan nähdä laadittavan myös täsmentymättömälle lukijakunnalle. Kun on kyse vuorovaikutuksesta, kirjoittajan on ennakoitava lukijan reaktioita ja otettava huomioon tulkinnallisia lähtökohtia, kuten se, mitä lukijan voi ajatella tietävän entuudestaan. (Virtanen, Rahtu & Shore 2020: 11.) Lehtiteksteillä halutaan siis saavuttaa mahdollisimman laaja lukijakunta. Tämä näkyy myös esimerkissä (20), kun informantti puhuu tekstin lukijasta yleisesti *ihmisenä*.

Edellä olleissa esimerkeissä lehtikieltä kommentoidaan lukijoiden lisäksi jo alussa esille tulleen luettavuuden ja ymmärrettävyyden kautta. Vuorovaikutusdiskurssia aktivoivat ilmaukset *yleistajuinen*, *helppo lukea* ja *helpompi ymmärtää*. Mielenkiintoinen on komparatiivimuoto *-mpi*, sillä se kertoo tässä ymmärtämisen helpouden suhteellisuudesta: tietyllä tavalla kirjoittaminen ei siis välttämättä tee asian ymmärtämistä ehdottomalla tavalla helpoksi (VISK 2008 § 300), mutta on kuitenkin helpompaa. Mäkinen on määrittellyt, että lehtikielen tulee olla tiedonvälityksen kielenä yksiselitteistä, yhtenäistä ja luettavaa. Tieteen kielestä sen erottaa nimenomaan ymmärrettävyyden ja luettavuuden vaatimus. (Mäkinen 1992: 213.) Aineistoni perusteella tällainen ajattelu on yhä tärkeässä asemassa. Esimerkissä (20) informantti kommentoi myös tiedonvälityksen ja kielen välistä suhdetta. *Oikeasti*-adverbi toimii vahvistavana määritteenä, mikä implikoi informantin halua painottaa juuri kielen vaikutusta siihen, miten lehtijutun sisältöä tulkitaan (VISK 2008 § 666). Kieltä kommentoidaan luettavuuden kannalta myös esimerkissä (21).

(21) *se [kieli] on sujuvaa, selkeää, ymmärrettävää.* (6N57)

Esimerkin kolme adjektiivia ovat merkitykseltään kaikki hyvin lähellä toisiaan. Mäntyksen mukaan *selkeä kieli* on metafora, jonka lähdealueena on aistiminen. Selkeän kielen ihanne perustuu ajatukseen siitä, että selkeä teksti on ymmärrettävää. (Mäntynen 2003: 144.) Esimerkissä (21) tällainen samankaltainen ajattelu näkyy siinä, miten informantti yhdistää kielen selkeyden ja ymmärrettävyyden toisiinsa. Kotimaisten kielten keskuksessa virkakielen asiantuntijatehtävissä työskentelevä Tiirilä toteaaakin (2015), että *selkeä ja ymmärrettävä kieli* esitetään usein yhtenä käsitteenä. Esimerkissä mukaan on liitetty myös kielen tietynlainen vaivattomuus (KS 2020 s.v. *sujuva*). Tiirilän mukaan ymmärrettävä kieli kertoo lukijalle tutusta maailmasta. Jos on kirjoitettava lukijalle vie-

raasta asiasta, ymmärrettävässä kielessä on käytettävä keinoja, joilla lukija johdatetaan uuteen. Selkeä kieli liittyy myös hahmottamiseen, eli sen kuuluisi muodostua hyvin hahmotettavista sanoista, lauseista ja virkkeistä. (Tiililä 2015.) Mielestäni seuraavassa esimerkissä (22) on kyse juuri tällaisesta ajattelusta, kun informantti kuvailee, millaista on hänen mukaansa hyvä lehtikieli:

(22) *päälauseita saisi olla enemmän, sivulauseita ja polveiluja hiukan vähemmän. Sitten lehtitekstissä varmaan [hyvä kieli] tarkoittaa myös sitä että tällaiset vierasperäiset sanat ja fiksut vierassanat, niiden käyttöä olisi syytä välttää jos olisi joku suomalaisempi, arkisempi, tutumpi termi käytössä.* (7M55)

Informantti kuvailee ”hyvää lehtikieltä” sekä sana- että virketasolla. Vuorovaikutusdiskurssia aktivoivat muun muassa adjektiivit *arkisempi* ja *tutumpi*. Vieraat ilmaukset tulisi siis kääntää sellaisiksi, jotka kuuluvat lukijan arkeen ja ovat tavallisia ja tunnettuja (KS 2020 s.v. *arkinen, tuttu*). Kuten esimerkin (20) kohdalla, myös tässä komparatiivin käyttö viittaa kyseisten termien suhteellisuuteen: ehdottoman tuttua tai arkista termiä ei siis välttämättä ole. *Suomalaisempi*-adjektiivi aktivoi esimerkissä perinnesdiskurssia (ks. alaluku 4.2.4.). *Polveiluja* viittaa mutkiin ja kiemuroihin, jotka informantti liittää *jarinnastuskonjunktioilla* sivulauseisiin (KS 2020 s.v. *polveilla*). Tekstin hahmottamista ja ymmärrettävyyttä auttavatkin suhteellisen yksinkertaiset virkerakenteet (Tiililä 2015). Cotterin (2010: 136) mukaan toimittajia opetetaan kirjoittamaan yksinkertaisia ja lyhyitä, ”suoraviivaisia” virkkeitä (ks. myös esim. Jaakkola 2013: 105). Huomionarvoista esimerkissä on, että *saada*-modaaliverbi implikoi mahdollisuutta, eli päälauseiden lisääminen ja sivulauseiden välttäminen ei ole informantin mielestä kuitenkaan välttämättömyys (VISK 2008 § 1551). Konditionaalimuotoisena siitä tulee luonteeltaan suositus (VISK 2008 § 1569). Myöskään *syytä välttää* -ilmaus ei ole vierasperäisten ja vierassanojen kohdalla ehdoton kielto, vaan pikemminkin kehotus toimia tietyllä tavalla. Esimerkiksi suomen kielen lautakunta käyttää samaa sanamuotoa tehdessään erilaisia kielen liittyviä suosituksia (ks. esim. Mikkonen 2006).

Selkeän ja ymmärrettävän kielen vastakohtiksi aineistossani nimetään *kankeakielisyyys*, *erityisalan slangi*, *byrokratia* sekä *virkamies- ja kapulakieli*. Kapulakielellä tarkoitetaan vaikeaselkoista virkakieltä (KS 2020 s.v. *kapulakieli*). Suomen hallintolain mukaan viranomaisten on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä. Lisäksi asiakasasiakirjoissa saa käyttää vain yleisesti tunnettuja ja hyväksytyjä käsitteitä ja lyhenteitä. (Finlex 2015.) Aineistossani nousee siis esille ajatus, että uutisissa käytettävässä

kielessä tulisi olla samat elementit kuin ihanteellisessa, lainmukaisessa virkakielessä. Tätä voi selittää se, että usein sekä virkakieli että maakuntalehtien uutistekstit on suunnattu suurelle yleisölle. Tiililä (2020) toteaa virkakielestä, että kun kieli on selkeää ja ymmärrettävää, sillä esitetyt asiat avautuvat isolle joukolle ihmisiä. Aineistoni perusteella informantit liittävät samat ominaisuudet myös lehtikieleen ja pitävät hyvin tärkeänä sitä, miten kielenhuolto ja tietynlaisen kielen käyttäminen edistävät vuorovaikutusta.

4.2.2. Ammattidiskurssi

Seuraavaksi käsittelemme tutkielmani toiseksi yleisintä diskurssia, ammattidiskurssia. Se aktivoituu aineistossani silloin, kun informantit puhuvat kielenhuollon merkityksestä oman toimenkuvansa kautta. Diskurssia aktivoivat muun muassa monikon ensimmäisen persoonan pronomini *me* sekä sen eri taivutusmuodot, esimerkiksi omistuslauseessa *meillä* ja omistusmuodossa *meidän*. Yksittäisen informantin kohdalla ammattidiskurssia aktivoi myös possessiivisuffiksi *-mme*. Persoonamuodon käyttämisen lisäksi toimittajien ammattiryhmä, kielenhuollon tekijät, nimetään ammattidiskurssissa erilaisilla substantiiveilla: *toimittajat*, *mediatalo*, *media*, *sanomalehtitalo*. Toimittajat ja heidän ammattiryhmänsä korostuvat diskurssin nimen mukaisesti hyvin vahvasti.

Edellä mainitun lisäksi muita ammattidiskurssia aktivoivia nimeäviä substantiiveja ovat muun muassa *vastuu*, *velvollisuus* ja *esimerkki*. Ne esiintyvät tällöin esimerkiksi monikon ensimmäisen persoonan sisältävän omistuslausekkeena: *meillä on velvollisuus*. Informantit liittävät siis vastuun ja velvollisuuden kaltaiset asiat osaksi toimituksissa tehtävää kielenhuoltoa. He kokevat, että kieli on tärkeä osa heidän ammattiaan ja että heidän käyttämällään kielellä on vaikutusta siihen, miten suomen kieltä käytetään. Saviniemen (2015: 259) aineistossa esiintyy vastaavanlainen käsitys kielestä, ja hän on nimenmyöntänyt sen vastuudiskurssiksi. Myös tämän tutkielman ammattidiskurssissa on olennaista, että kielenhuollon tärkeyttä kielenneetään vastuun ja esimerkin antamisen kaltaisten asioiden kautta. Olen päättänyt käyttää ammattidiskurssi-nimitystä siitä syystä, että aineistoni perusteella informantit liittävät vastuun ja velvollisuuden isoksi osaksi nimenomaan toimittajan ammattia. Esimerkeissä (23) ja (24) näkyy kielenhuollosta puhuminen toimittajien velvollisuuden näkökulmasta:

(23) *kyllä mä koen sen niin että kun me toimittajat suomalaisissa sanomalehdissä ollaan kielen käytön ammattilaisia niin meillä on erityinen velvollisuus vaalia sitä, että kieli ei rapistu ja pidetään oikeakielisyydestä kiinni.* (5M55)

(24) *tietysti mun mielestä meillä on myös velvollisuus ottaa huomioon sellaiset [kielenhuollolliset] asiat, koska meillä on kuitenkin koulutusta ja kirjoittaminen ja kieli on osa meidän ammattia ja. jos me ei välitetä siitä niin kuka siitä sitten välittää?* (2N57)

Käyttämällä *me*-pronominin taivutusmuotoja *meillä* ja *me* informantit viittaavat esimerkeissä (23) ja (24) yleisesti joukkoon, johon he itsekin kuuluvat (VISK 2008 § 716). *Me*-pronominilla konstruoidaankin usein jokin oma ryhmä tai sisäryhmäisyys, tässä tapauksessa toimittajien muodostama ryhmä (Pälli 2003: 30). Sisäryhmäisyys korostuu etenkin esimerkissä (23) ilmauksessa *me toimittajat*, koska siinä ryhmä nimetään eksplisiittisesti. Samalla *me*-pronominin merkitys on eksklusiivinen, eli muut kuin toimittajat jäävät ryhmän ulkopuolelle (Fløttum, Trine & Kinn 2006: 96). Toisaalta *mä*-pronominin ja *kokea*-verbin käyttö kertovat myös siitä, että informantti haluaa tähdentää asian olevan hänen oma näkemyksensä. Toimittajien velvollisuuden merkittävyyttä korostaa *erityinen*-adjektiivi (KS 2020 s.v. *erityinen*). Esimerkissä (24) nousee myös esiin informantin oma mielipide *mun mielestä* (ks. ilmauksen käytöstä tarkemmin alaluku 4.1.3.). Toisaalta velvollisuus on informantista samaan aikaan täysin selvä asia, sillä *tietysti*-partikkelilla korostetaan esitetyn asiantilan odotuksenmukaisuutta (VISK 2008 § 1608).

Esimerkissä (23) informantti perustelee velvollisuutta kielestä sillä, että toimittajat ovat *suomen kielen käytön ammattilaisia*. Myös esimerkissä (24) informantti perustelee toimittajien kieleen liittyvää velvollisuutta koulutuksella. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen vuonna 1998 teettämässä kielipoliittisessa ohjelmassa on linjattu, että hyvä äidinkielen taito on tärkeä osa toimittajien ammattitaitoa (Räikkälä & Reuter 1998). Vuonna 2009 julkaistussa kielipoliittisessa ohjelmassa asiaa ei kuitenkaan enää kommentoida (Hakulinen ym. 2009). Journalismin asemasta professiona tai semiprofessiona on keskusteltu paljon (ks. esim. Pietilä 2012; Koljonen 2013: 92–94 sekä alaluku 1.3.). Aineistossani nousee esiin, että koulutus koetaan merkitykselliseksi osaksi toimittajuutta ja siihen liitettävää velvollisuutta. Esimerkin (24) lopussa oleva kysymyslause on sävyltään retorinen (VISK 2008 § 1705), ja *me*-persoonapronominilla viitataan jälleen toimittajien ammattiryhmään: kielestä välittäminen vaikuttaa siis kuuluvan informantin mielestä nimenomaan toimittajalle. Esimerkki (23) on myös lausuma, joka aktivoi laatu- ja perinediskurssia, koska siinä puhutaan vaalimisesta sekä nimetään *oikeakielisyy*s.

Kyseiset diskurssit risteävät usein ammattidiskurssin kanssa. Ammattimaisuuteen saateen liittyy siis herkästi jonkinlaisen ”perinteisen” kielen säilyttäminen tai ”hyvän” kielen käyttäminen (ks. laatu- ja perinnekurssista tarkemmin alaluvut 4.2.3. ja 4.2.4.).

Kuten edellä on tullut ilmi, ammattidiskurssin yhteydessä nousee esille myös käsitys, että toimittajat ovat kielenkäyttäjinä esimerkin antajia. Tällöin on mahdollista ajatella, että toimittajilla on kielenkäyttäjinä mahdollisesti enemmän valtaa kuin muilla kielenkäyttäjillä. Tällainen valtasuhde näkyy myös Saviniemen aineistossa. Tampereen yliopistossa toimittajaopiskelijoille kielenhuoltoa 1972–2000 opettanut Liisa Manninen on kertonut perustelleensa kielenhuollon tärkeyttä opiskelijoille sillä, että tavallinen lukija ottaa mallia lehdistä. (Saviniemi 2015: 259 ja siinä mainitut lähteet.) Esimerkkinä olemiseen liittyviä lausumia on esitelty esimerkeissä (25) ja (26).

(25) mitä vähemmän ihmiset lukee niin, mun kokemus on että mitä media antaa, sen pitäisi olla mahdollisimman virheetöntä. eli pitäisi olla esimerkkinä sellaisesta virheettömästä, kieliopillisesti oikeanlaisesta tekstistä. (4N50)

(26) totta kai mediatalolle on tärkeätä, sanomalehtitalolle erityisesti, että kieli on oikeata ja hyvää. ollaanhan me esimerkin antajia. (7M55)

Esimerkissä (25) informantti perustelee esimerkkinä olemista ihmisten vähentyneellä lukemisella. Modaaliverbi *pitää* implikoi esimerkissä (26) konditionaalimuodossa sitä, että esimerkkinä oleminen on välttämättömyys, joka ei kuitenkaan aina välttämättä toteudu (VISK 2008 § 1562, 1592). Tämä voi liittyä siihen, että virheettömyys koetaan vaikeaksi saavuttaa (ks. laatudiskurssia koskeva alaluku 4.2.3.). Esimerkin (26) informantti taas on ehdottomampi esimerkkinä olemisesta. Liitepartikkeli *-han* implikoi sitä, että lauseen asiantila on puhujille yhteistä tai tuttua tietoa (VISK 2008 § 830). Sanaliitto *totta kai* kuvastaa asiantilan vahvinta varmuusastetta (VISK 2008 § 1608). Toimittajien toimiminen esimerkin antajina on informantin mielestä siis jonkinlainen itseensä selvyys ja erityisen tärkeää juuri lehtitalolle (KS 2020 s.v. *erityisesti*). Molemmissa esimerkeissä hyvän kielen kuvaaminen virheettömäksi ja oikeaksi aktivoi laatudiskurssia. Medioilla on vaikutusta käsityksemme kielestä. Sitä edesauttaa kyky tavoittaa nopeasti laajoja ihmisjoukkoja. (Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 80–81; ks. lehtikielen vaikutuksesta kieleen myös esim. Vessey 2017: 331 ja siinä mainitut lähteet.) Kuten jo aiemmin on tullut ilmi, lehtikielen voidaan haluta vedota yleiskieltä määriteltäessä, koska se on taajaan esiintyvää ja kaikkien tuntemaa (Hiidenmaa 2003: 146).

Ammattijournalismi ei ole nykyisin suinkaan ainoa, joka vaikuttaa yleiseen kielenkäyttöön, vaan sen kanssa samanlaisen roolin on saanut myös sosiaalinen media. Sosiaalinen media on hälventänyt julkisen ja yksityisen kielenkäytön rajaa ja tuonut puhekieliset kielenkäytön lajit myös osaksi julkista kirjallista kielenkäyttöä. (Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 81.) Sosiaalisen median voi myös katsoa hämärtäneen journalistin määritelmää, sillä nykyisessä digitaalisessa ympäristössä ei ole juurikaan esteitä sille, että kuka tahansa voi tuottaa itse journalistista sisältöä ja kutsua itseään toimittajaksi (Picard 2018: 283; ks. myös Helle 2011: 91; suomalaisesta kansalaisjournalismista ks. esim. Östman 2013: 67–86). Sosiaalista mediaa kommentoidaankin muutaman kerran aineistossani, mikä eroaa Saviniemen väitöskirjan (2015) aineistosta, jossa informantit eivät nosta esiin sosiaalista mediaa. Tässä näkynee se, miten suuresti sosiaalisen median merkitys on kasvanut viime vuosina (ks. esim. Suominen 2013: 16). Esimerkissä (27) aineiston informantti erottaa sosiaalisessa mediassa ja sanomalehdissä käytetyn kielen toisistaan. Esimerkissä (28) informantti puolestaan ottaa huomioon myös toimituksensa verkkolehden kielen puhuessaan esimerkin näyttämisestä.

(27) *meillä on kyllä melkoinen vastuu siitä, että kirjoitettu kieli pysyy mahdollisimman hyvässä kunnossa. kuitenkin muistaa se, että someaikana ja tekstiviestiaikana ja mitä kaikkia näitä nyt onkaan **whatsappeja ja chättejä** niin niissä se kieli on. se on tavallaan aika luovaa mutta se on. sitähan ei voisi painaa esimerkiksi sanomalehteen.* (3M64)

(28) *kyllä se on sellaista esimerkin näyttämistä, käytämme lehdessä puhdasta suomen kieltä, **sekä lehdessä että verkkolehdessä. luotamme esimerkin voimaan.*** (6N57)

Melkoinen-adjektiivin käyttö implikoi esimerkissä (27), että informantti kokee toimittajien vastuun kielestä huomioon otettavana tai merkitsevänä (KS 2020 s.v. *melkoinen*). *kyllä*-partikkelin voi nähdä tässä ilmaisevan samanmielisyyttä tai varmuutta (VISK 2008 § 1608, 1609). Toimittajien vastuuta siis korostetaan samalla tavalla kuin esimerkissä (24). Omistuslause *meillä on vastuu ~ velvollisuus* toistuu aineistossani hyvin samankaltaisena, mikä viittaa sen intertekstuaalisuuteen. Tätä ajatusta vahvistaa se, että myös Saviniemen (2015: 232) aineistossa kyseinen omistuslause toistuu vastaavalla tavalla. Esimerkin (27) lausuma *pysyy mahdollisimman hyvässä kunnossa* aktivoi esimerkin (24) tavoin jälleen perinnekurssia, aivan kuten myös esimerkin (28) maininta ”puhtaasta” suomen kielestä.

Journalismin tutkija Maarit Jaakkola nimeää yhdeksi journalismin viidestä perustehtävästä yleisön auttamisen ja palvelemisen. Yhtenä journalismia ohjaavista arvoista hän taas näkee vastuun. Nämä molemmat hän liittää etupäässä lehtijuttujen sisältöön. (Jaakkola 2013: 17.) Mielestäni aineistoni ammattidiskurssi osoittaa, että toimittajien mielestä myös lehtijuttujen kieli voi olla osa yleisön palvelemista ja journalistista vastuusta. Tähän liittyy myös se, miten lehtijuttujen kieli mahdollisesti vaikuttaa yleiseen kielenkäyttöön. Ammattidiskurssin kohdalla nousee esiin, että tietynlainen kieli on osa toimittajuutta ja toimittajan ammattia. Puhuessaan journalismin määrittelemisestä Vos huomauttaa, ettei journalisti pelkästään raportoi, vaan hän tuottaa ja tekee uutisia. Vos käyttää ilmaisua *craft*, joka tarkoittaa myös 'taitoa' ja 'ammattikuntaa'. Uutisten tekemiseen liittyy omanlaisensa taito sen sijaan, että journalistit toimisivat pelkkänä uutisten välittämisen kanavana. (Vos 2018: 6–7.) Ammattidiskurssin perusteella myös taito käyttää kieltä on osa journalistien ammattitaitoa ja sitä, mistä journalistinen ammatti koostuu.

4.2.3. Laatudiskurssi

Tässä alaluvussa käsittelen aineistoni kolmanneksi yleisintä diskurssia, laatudiskurssia. Laatudiskurssin kohdalla kieli ja kielenkäyttö liitetään lehden sisällön laadukkuuteen ja samalla myös uskottavuuteen ja luotettavuuteen. Lausumissa korostuu usein kielikäsitys, että on olemassa *hyvä kieli*, jonka käyttöön pitäisi pyrkiä. Laatudiskurssia aktivoivat hyvästä kielestä puhumisen lisäksi muun muassa adjektiivilausekkeet *kieliopillisesti oikeanlainen, mahdollisimman virheetön ja kielellisesti taitava. Hyvän kielen* vastakohdana taas toimii *huono kieli*, eli niiden välillä muodostuu aineistossa dikotomia. Kuten alaluvusta 4.1.2. käy ilmi, kielen ”hyvyyteen” liittyvät adjektiivit ovat aineistossani kielen ”huonoutta” yleisempiä. Hiidenmaa (2003: 267) huomioi, että kielen jaotteleminen hyvään ja huonoon on yleistä silloin, kun ei-kielitieteilijät puhuvat kielenhuollon määritelmästä. Myös Prestonin ja Niedzielskin mukaan ei-kielitieteilijät ajattelevat usein, että on olemassa jonkinlainen kielen ideaali, ”hyvä kieli” (Niedzielski & Preston 2003 [2000]: 310; ks. myös esim. Cameron 1995: 9). Hyvän ja huonon kielen vastakkainasettelu näkyikin selvästi aineistossani, kuten myös Saviniemen (2015: 254) aineistossa, jossa informantit niin ikään kommentoivat kieltä edellä mainituilla kuvailuilla.

Seuraavaksi käyn läpi tarkemmin aineistossani esiintyvää virhekeskeistä ajattelua, joka on yksi toistuva ja tunnistettava näkökulma kieleen. Se ilmenee esimerkiksi juuri silloin, kun kielenkäyttöä arvioidaan oikeana tai vääränä, hyvänä tai huonona. (Piippo, Vaatto-vaara & Voutilainen 2016: 25.) Kielen virheellisyyksiä ei aineistossani juurikaan nimitä, vaan puhutaan yleisesti joko *virheettömästä* tai *virheellisestä* suomen kielestä. Siinä näkyikin samanlainen vastakkainasettelu kuin silloin, kun tietynlainen kieli nimetään hyväksi tai huonoksi. Yksittäinen informantti mainitsee *kielioppivirheet* ”huonon kielen” ominaisuudeksi, kun taas toinen toteaa, että *yhdyssanavirheet* ovat iso ongelma silloin, kun niitä esiintyy *tavallisissa sanoissa*. Virheellisyys liittyy informanttien mielestä yleensä nimenomaan jollain tapaa puutteelliseen kielenhuollon suositusten hallitsemiseen. Jaakkola (2013: 105) toteaa toimittajille tarkoitettussa kirjoitusoppaassaan, että hyvän lehtikielen tunnusmerkkejä ovat virheettömyys ja ”oikeakielisyys” ja molemmat edellyttävät kielioppisääntöjen noudattamista. Kielioppisäännöt näkyvät aineistoni laatudiskurssia myös esimerkissä (29):

(29) *kielenhuolto tarkoittaa (--)* meidän tapauksessa, että meidän **kirjoittamamme kieli on kieliopillisesti mahdollisimman oikein**. (3M64)

Informantti tähdentää esimerkissä *kieliopillisesti*-adverbilla, millä tavalla kielen on oltava ”oikein”, kun kyse on toimittajien kirjoittamasta kielestä. *Mahdollisimman*-adverbien käyttö implikoi toisaalta sitä, ettei kielenhuollon suositusten noudattaminen aina toteudu (KS 2020 s.v. *mahdollinen*). Kielenhuollon suositusten tarkka noudattaminen saatetaan siis kokea vaikeaksi tavoitteeksi, johon on kuitenkin pyrittävä. Tällainen ajattelu näkyy myös aiemmin esille tullessa ilmauksessa *mahdollisimman virheetön*. *Virheetön* on ilmauksena hyvin ehdoton, mutta *mahdollisimman*-adverbi implikoi jälleen sen saavuttamisen hankaluutta. Vastaavanlaisia lausumia esiintyy myös Saviniemen (2015: 224, 226) aineistossa. Hiidenmaa (2006) toteaaakin, että vaikka kielenkäytön virheettömyys on hyvä tavoite, käytännössä sitä on vaikea arvioida. Esimerkin (29) kohdalla on hyvä huomata informantin tähdentävän vastauksessaan, että juuri toimittajien tulisi kirjoittaa kieliopillisesti oikeanlaista kieltä. Tähän viittaavat genetiivimuotoinen persoonapronomini *meidän* sekä omistusliite *-mme*. Lausuma risteää tämän vuoksi ammattidiskurssin kanssa, sillä persoonamuodot aktivoivat ammattidiskurssia (ks. ammattidiskurssia käsittelevä alaluku 4.2.2.).

Edellä mainitut esimerkit osoittavat, että laatudiskurssissa aineistossani nousee esille ajatus, että on olemassa oikeita ja vääriä kielen rakenteita. Paunosen mukaan tällaisen ajattelun taustalla ovat 1800-luvulla Suomessa vallalla olleet kieliopillis-puristiset kielenohjailuperiaatteet. Tuolloin hyviä ja oikeita ilmauksia ajateltiin olevan niiden, jotka perustuivat ”kielen lakeihin.” (Paunonen 1996: 545.) Aineistossani esimerkiksi erilaisia kielioppivirheitä koskevat lausumat uusintavatkin virhekeskeistä, oikeaan ja väärään keskittyvää käsitystä kielestä. Suhtautuminen suomen kieleen pohjautuu tässä tapauksessa siis normatiiviseen kielioppiin, joka on valikoiva kuvaus siitä, mitä kielen ilmaisuvaroja on suotavaa ja mitä epäsuotavaa käyttää (Vilkuna 2006: 12). Esille ei nouse suomalaisen kielenhuollon nykyinen linjaus, joka korostaa esimerkiksi variaation merkitystä (ks. kielenhuoltoa käsittelevä alaluku 1.2.)

Kielen sääntöjen merkitys nousee aineistossani esiin jälleen esimerkissä (30). Siinä informantti asettaa vastakkain sanomalehdessä käytettävän kielen sekä sosiaalisen median kielen:

(30) *sitähän* [somekieltä] ***ei voisi painaa esimerkiksi sanomalehteen.*** (--) *tämä somekieli ja tällainen, sehän on aika vallatonta ja säännötöntä.* (3M64)

Informantin vastaus implikoi, että somekielen säännöttömyys ei kuulu sanomalehdessä julkaistavaan kieleen. Lisäksi hän kuvailee somekieltä adjektiivilla *vallaton*, joka merkitsee raisua, riehakasta ja villiä (KS 2020 s.v. *vallaton*). Tällaiset piirteet eivät hänen mielestään siis myöskään kuulu lehtikieleen. *hAn*-liitepartikkeli voi viitata tässä mahdollisesti siihen, että informantti kokee somekielen säännöttömyyden tunnetuksi, itseensä selväksi tosiasiaksi tai sitten hän käyttää sitä edellisen lausuman perusteluna (VISK 2008 § 830). Ei-kielitieteilijät ajattelevat usein, että kielen ideaali, ”hyvä kieli”, saavutetaan juuri sääntöjä noudattamalla. Kaikki muut kielen muodot, joissa vastaavaa säännönmukaisuutta ei ole, ovat poikkeamia. (Niedzielski & Preston 2003 [2000]: 310.) Suomen kielen kokeminen lain kaltaiseksi sääntöjen kokoelmaksi on virhekeskeisyyden ohella yleistä (Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 25). Esimerkissä käytetään *voida*-modaaliverbin konditionaalimuotoa, joka voi ilmaista tavoitetilaa mutta toisaalta myös jonkin asian todenvastaisuutta (VISK 2008 § 1594). Se vahvistaa ajatusta siitä, että sosiaalisen median kielen käyttäminen sanomalehdessä ei ole mahdollista. Toisaalta

kieltomuoto saattaa sisältää samassa yhteydessä presupposition, että myös tätä puoltavia mielipiteitä on (Pietikäinen & Mäntynen 2019: 190).

Sääntö- ja virhekeskeisyyden lisäksi aineistossani nousee laatudiskurssin kohdalla esille ajatus, että hyvä kieli on yhteydessä sanomalehden laatuun. Toimittajana työskentelevän Johanna Vehkoon (2011: 181) mielestä hyvä kieli onkin yksi journalismin laatuksista. Sahin pro gradu -tutkielmassa (2013: 60) toimittajainformantit ovat yksimielisiä siitä, että yksi lehden laatua arvioivista tekijöistä on nimenomaan kieli. Kielenhuollon merkitys nousee laadun näkökulmasta esiin myös Saviniemen (2015: 255) aineistossa. Toisaalta Sahin tutkimuksessa hyvä kieli nähdään myös esimerkiksi myyntivalttina, ja Saviniemi toteaa, että hänen aineistossaan yhdessä laatudiskurssia aktivoivassa lausumassa voi nousta esiin implikaatio, jonka mukaan kieltä voidaan tuotteistaa ja myydä (Sahi 2013: 60, Saviniemi 2015: 255). Omassa aineistossani kieltä ei kommentoida lainkaan tällaisista näkökulmista.

Osa aineistoni laatudiskurssia aktivoivista lausumista korostaa kielen merkitystä laadun yhteydessä tasokkuuden, luotettavuuden ja uskottavuuden kannalta. Tässä yhteydessä nimetään uskottavuutta heikentäviä piirteitä: esimerkiksi *huono kieli* ja *kielioppivirheet*. Näin on esimerkeissä (31) ja (32), joissa kielen virheitä ja ”huonoutta” kommentoidaan sitä kautta, miten ne vaikuttavat lehtijutun sisältöön:

(31) *jos juttu on jotenkin huonolla kielellä niin voiko sen sisältöönkään uskoa.* (1N55)

(32) *ite ainakin koen, että vaikka olisi mitenkä laadukkaasti tehty juttu muuten ja asiat, faktat olisi kohdillaan ja niin pois päin. jos siellä on kielioppivirheitä paljon, niin se jotenkin vesittää sen jutun luotettavuuden. siinä tulee sellainen olo, että tavallaan rupeaa kyseenalaistamaan sitä sisältöä, vaikka ne virheet olisivatkin vain kielellisiä.* (8N45)

Esimerkissä (31) virheiden kielteisestä vaikutuksesta sisältöön kertoo muun muassa *kAAn*-liitepartikkelin käyttö *sisältö*-sanon yhteydessä. Lopun epäsuora kysymyslause on merkitykseltään retorisen toteava. Siihen ei odoteta vastausta vaan pikemminkin samanmielisyyden osoitusta siitä, millainen vaikutus ”huonolla kielellä” on. (VISK 2008 § 1705.) ”Huonoa kieltä” ei toisaalta määritellä sen tarkemmin. Myös esimerkissä (32) kielivirheisiin suhtaudutaan samanlaisesta uskottavuuteen ja luotettavuuteen liittyvästä näkökulmasta. *Vaikka*-lause on tässä yhteydessä samantekevyyttä ilmaiseva. Jutun muu

todenperäisyys on informantin mielestä laadun kannalta siis samantekevää, mikäli siinä on kielellisiä virheitä. (VISK § 1143.) *Vesittää*-ilmausta käytetään tässä yhteydessä kuvainnollisessa merkityksessä 'laimentaa' tai 'mitätöidä' (KS 2020 s.v. *vesittää*), eli *kielioppivirheet* vaikuttavat negatiivisesti jutun luotettavuuteen. Informantti myös tähden-tää, että *kielioppivirheitä* tulee olla tällöin *paljon*.

Huomionarvoista on, että kun esimerkissä (32) puhutaan *vain* kielellisistä virheitä, *vain*-adverbin käyttö implikoi, että sisällöllä on vastaajan mielestä suurempi merkitys kuin kielellisillä seikoilla. *kin*-partikkelin sisältävällä *vaikka*-lauseella tuodaan usein ilmi jokin odotuksenvastainen tilanne, tässä tapauksessa mahdollisesti se, että kielivirheet saavat odotuksenvastaisesti kyseenalaistamaan tekstin sisältöä (VISK 2008 § 842). Aloitteleville toimittajille laaditussa oppaassaan toimittajat Suhola, Turunen ja Varis (2005: 139) ovat sitä mieltä, että jatkuvilla kirjoitusvirheillä on vaikutusta toimittajan maineeseen luotettavana journalistina. Tällainen ajattelu nousee edellä olleissa esimerkeissä esiin.

4.2.4. Perinnediskurssi

Seuraavaksi käsittelen perinnediskurssia. Se aktivoituu aineistossani silloin, kun informantit kommentoivat kieltä ja kielenhuoltoa esimerkiksi suomen kielen vaalimisen ja sen suojelemisen kannalta. Perinnediskurssia aktivoivat usein tietynlaiset kieleen liitettävät ja siihen kohdistuvat verbivalinnat: *vaaliminen, vaalia, pysyy, taistelemme, ei rapistu*. Tiivistäen voi sanoa, että verbeissä korostuu kielestä huolehtiminen ja jopa sen puolustaminen, mutta toisaalta myös se, että kieli tahdotaan pitää tietynlaisena. Perinnediskurssin aktivoitumiselle tyypillistä onkin käsitys, että on olemassa ”perinteinen” suomen kieli, joka halutaan säilyttää. ”Perinteinen” suomen kieli myös koetaan ihan-teeksi, johon tulisi pyrkiä, kun taas muutosta pidetään huonona asiana. Paunonen (1996: 552) toteaa, että kielenkäyttäjät ovat usein varsin konservatiivisia: siitä, mikä on lapsuudessa ja nuoruudessa opittu, halutaan pitää kiinni. Yksi informantti (2N57) kuvailleekin, että *tiukemmat kieleen ja oikeakielisyyteen* liittyvät linjaukset ovat hänestä nimenomaan *hyvää perinteisyyttä*.

Kuten yllä on tullut ilmi, perinnekurssissa nousee esiin myös näkemys kielen vaalimisesta. Saviniemen (2015: 268) aineistossa lähimpänä perinnekurssia onkin vaalimiskurssi, jossa kielen vaaliminen koetaan muun muassa *perustehtäväksi* ja *velvollisuudeksi*. Kielenhuollosta on puhuttu historian saatossa Suomessa kielen vaalimisena (Kolehmainen 2010), eli sille on olemassa historiallinen konteksti, joka näkyy myös tämän päivän kielipuheessa. Saviniemi (2015: 269) on todennut, että ajatukset kielenhuollosta muuttuvat hitaasti, joten myös toimituksissa kieliasenteiden pohjalla voivat olla vanhahtavat näkemykset. Koen tämän voivan koskea myös kielikäsitteitä, jotka kattavat ei-kielitieteilijöiden kaikenlaiset näkemykset kielestä ja sen käytöstä (ks. tarkemmin alaluku 3.1.) Mielestäni hitaasti muuttuvat kielikäsitteet näkyvät selvästi juuri perinnekurssissa.

Kielen vaalimista koskevien ilmausten lisäksi perinnekurssia aktivoivat aineistossani muun muassa sellaiset substantiivivalinnat eli nimeämiset ja adjektiiveilla kuvailu kuin *suomalaisempi termi*, *oikeakielisyys* ja *mahdollisimman puhdas suomen kieli*. Tällaiset kielipuheet heijastelevat kieliopillis-puristista kielikäsitteistä, jonka mukaan tulisi pyrkiä ”hyvään”, ”oikeaan” ja ”puhtaaseen” ideaalikielen. Sen lähtökohdat ovat kansallis-ideologisessa kielikeskustelussa, joka vaikutti suuresti suomalaiseen kielenhuoltoon aina 1900-luvun puoliväliin saakka. (Kolehmainen 2014: 23; ks. myös Mantila 2010: 187 ja kielenhuoltoa käsittelevä alaluku 1.2.) Kirjakielen vakiinnuttamisen aikana käydyt kielikeskustelut ovat kuitenkin jättäneet jälkensä siihen, miten etenkin ei-kielitieteilijät nykyisin puhuvat suomen kielestä (Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 48; ks. myös Paunonen 1996: 544–545). Tällaisen havainnon voi tehdä tutkielmassani perinnekurssista. Toisaalta on hyvä huomata, ettei *oikeakielisyys* aina automaattisesti viittaa puristiseen kielikäsitteeseen, kuten olen esitellyt alaluvussa 4.1.3.

Mielenkiintoista on, etteivät ”suomalaisuus” ja ”puhtaus” ole aineistossani välttämättä täysin ehdottomia ihanteita. Tähän viittaavat aiempien aineistoesimerkkien komparatiivimuoto *suomalaisempi* ja adverbi *mahdollisimman*. Komparatiivimuoto viittaa siihen, ettei *suomalaisuus* tässä yhteydessä ole absoluuttinen, yksiselitteinen ominaisuus, vaan se voi olla suhteellista (VISK 2008 § 633, 605, 607). On siis mahdollista, että ”suomalaisuus” ja ”puhtaus” koetaan vaikeiksi saavuttaa. Puheet ”oikeasta ja väärästä tai hyvästä ja huonosta kielestä ovat tyypillisiä ei-kielitieteilijöiden käymälle kielikeskustelulle myös muualla kuin Suomessa (ks. esim. Cameron 1995: 6; Peterson 2019). Esimer-

kissä (33) esille nousevat sekä suomen kielen vaaliminen, oikeakielisuus että kieleen kohdistuva kielteinen muutos:

(33) (--) *meillä [toimittajilla] on erityinen velvollisuus vaalia sitä, että kieli ei rapistu ja pidetään oikeakielisyydestä kiinni.* (5M55)

Substantiivissa *oikeakielisuus* näkyy jo aiemmin esille tulleen historiallisen kielikeskustelun vaikutus (ks. kielenhuoltoa käsittelevä alaluku 1.2.) Rintalan (2000) mukaan oikeakielisuus edellyttää ”oikeita” ja ”väärää” vaihtoehtoja ja ”oikeaa” on suomen kielestä puhuttaessa arvioitu usein idealistisen ja kansallisromanttisen käsityksen mukaan. Esimerkissä oikeakielisyydestä kiinni pitäminen viittaa siihen, että oikeakielisyydestä ei pidä luopua tai sitä tulisi vaihtoehtoisesti ylläpitää (KS 2020 s.v. *pitää*). Se antaa myös ymmärtää, että oikeakielisuus on jotakin, jonka tila voi tulevaisuudessa muuttua. Näin on myös kielen suhteen, kun puhutaan siitä, että vaalimalla kieli *ei rapistu*. Tällainen verbivalinta implikoi perinnekurssin yhteydessä usein esille nousevaa kielen huonontumisen mahdollisuutta (KS 2020 s.v. *rapistua*).

Hiidenmaa on todennut, että ”kielen rappio” on yleisessä puheessa tuttu ilmaus. Hänen mukaansa vallitseva käsitys on, että kieli on olemukseltaan rappiolle pyrkivä. (Hiidenmaa 2003: 14–15, 23.) Ajatus kielen rappiosta ilman huolenpitoa viittaa ideologiaan, jonka mukaan kieli nähdään tarkkarajaisena ja hauraana esineenä, jota kielenkäyttäjien on vaalittava sen tarvelemisen estämiseksi. Huoli rappiosta pohjautuu yleensä enemmän huoleen kielen puhtaudesta kuin siitä, että suomen kieli olisi uhkaamassa hävitä. (Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 56, 58.) Omassa aineistossani tämä näkyy mielestäni siinä, että vaikka perinnekurssia aktivoivat nimeämiset ja kuvailu koskevat puhautta ja perinteikkyyttä, esille ei nouse ajatus, että suomen kieli olisi varsinaisesti vaarassa kadota. Uhkana on kuitenkin kielen huonontuminen.

Aina huolehtiminen tai vaaliminen ei ole tarpeeksi, vaan perinnekurssin yhteydessä kieli on aineistossani ajoittain myös jotakin, jota on puolustettava tai jonka puolesta on taisteltava. Tällainen puhe antaa aiemman esimerkin (33) lailla ymmärtää, että suomen kieltä uhkaa jokin asia. Suomen kieltä halutaan puolustaa esimerkissä (34):

(34) *suomi on pieni kielialue ja on tällaisia ulkoisia paineita, anglismeja ja muuta. (--) toimitukset ja toimittajat on kielenhuollossa etuvartiassa.* (3M64)

Suomen kielen puolustamiseen viittaa esimerkissä vahvasti *etuvartio*-metaforan käyttö. Etuvartio tarkoittaa kuvailevassa merkityksessä jotakin tärkeää asiaa suojaavaa henkilöä tai joukkoa (KS 2020 s.v. *etuvartio*). Sanavalinta korostaakin kielen tärkeää asemaa, mutta toisaalta uhkakuvia, joiksi informantti nimeää muun muassa anglismit eli englannin kielen vaikutuksen (tarkemmin englannin kielestä ks. muutosdiskurssia käsittelevä alaluku 4.2.6.). Mantila (1999) pitää puheita suomen kielestä suojelukohteena huolestuttavina, sillä hänen mukaansa se kertoo ajattelusta, jonka mukaan suomalaisuus jää monikulttuurisuuden ja kansainvälistymisen jalkoihin. Hiidenmaa (2003: 23) huomioi, että kielestä keskusteltaessa puhutaan usein erilaisista uhkakuvista, joista yksi on suomen kielen tuhoavat vieraat kielet. Informantti perustelee suomen kielen puolustamista myös sen pienuudella. Suomen kielen lautakunnan vuonna 2018 julkaisemassa kannanotossa on määritelty, että suomen kieli kuuluu pieneen vähemmistöön maailman kieliä, joita voi käyttää ja käytetään kaikilla inhimillisen toiminnan ja tietämyksen osa-alueilla. Kannanoton mukaan suomi on pieni kieli, vaikka puhujamäärältään se on maailman kielten joukossa osa suurinta kahta prosenttia. (Kotus 2018.) Informantti kommentoinee juuri tätä asiaa. Kielen puolustamisen nimeäminen juuri toimittajien ja toimitusten tehtäväksi aktivoi ammattidiskurssia. Puolustamisen lisäksi suomen kielen puolesta ollaan myös valmiita taistelemaan, kuten on esimerkissä (35):

(35) *taistellemme puhtaan suomen kielen puolesta ja pyrimme sitä ja sen käyttöä edistämään. (6N57)*

Huomionarvoista on, että informantti haluaa taistella nimenomaan *puhtaan suomen kielen puolesta* eli jonkinlaisen ideaalikielen vuoksi tai eduksi (KS 2020 s.v. *puolesta*). Monikon kolmannen persoonan omistusliitteellä viitataan tässä informantin omaan toimitukseen, eli kielen hyväksi taistelu koetaan juuri toimittajien tehtäväksi. *Taistella*-verbivalinta on hyvin affektiivinen, ja sen voi nähdä sotametaforana. Kuvailevassa merkityksessä se merkitsee jonkin puolesta ankarasti ponnistelua mahdollisesti vaikeuksia kokien (KS 2020 s.v. *taistella*). Kuten esimerkin (34) tapauksessa, kieltä siis uhkaa jokin, jota vastaan on taisteltava. Kyseinen tehtävä saatetaan kokea haastavaksi.

Hiidenmaan (2003: 22) mukaan on syntynyt uskomus, että kielen muutos on aina haitallista ja sitä vastaan on vastuullista taistella viimeiseen asti. Suomalaisessa kielipolitiikassa kielen suojelu on ollut keskeinen kysymys etenkin Ruotsin ja Venäjän vallan aikana, jolloin suomen kielen on katsottu kaivanneen suojelua. Puheet kielen puolesta

taistelemisesta eivät nekään ole uusia, sillä itsenäisyyden alkukymmeninä sanottiin, että suomen kielen oli kamppailtava asemastaan virkakielenä ja korkeimman opetuksen kielenä. Tällöin puhuttiin suoranaista kielitaisteluista, ja niissä korostui jo aiemmin esille tullut kielen puristisuuden ja oikeakielisyyden vaatimus. (Niemikorpi 2004: 9–10.) Esimerkin (35) perusteella taistelemisen tarve on yhä olemassa. Tässä näkyikin Pietikäisen ja Mäntysen (2019: 61) toteamus siitä, että diskurssit ovat sitkeitä. Kielen puolustaminen ja sen puolesta taisteleva voidaan kokea tärkeiksi myös 2010-luvulla.

4.2.5. Tunne diskurssi

Tunne diskurssi aktivoituu aineistossani lausumissa, joissa kieli herättää erilaisia tunteita. Tunteet voivat olla sekä kielteisiä että myönteisiä. Tällöin käytetään erilaisia affektiivisia ilmaisuja: saatetaan esimerkiksi sanoa, että *karvat nousevat pystyyn jos vaikka suomalainen tai [asukkaannimitys] kirjoitetaan isolla (7M55)*. Erilaisten reaktioiden kuvaaminen onkin kielenkäyttöä arvioitaessa yleistä (Hiidenmaa 2003: 17). Myös omaa sekä muiden suhtautumista kielenhuoltoon voidaan kuvata aineistossani hyvin affektiivisesti: muun työyhteisön välinpitämättömyys kielenhuoltoa kohtaan saattaa esimerkiksi *nyppiä* eli harmittaa tai kiukuttaa (KS 2020 s.v. *nyppiä*). Kalliokosken mukaan affektiivisuus näkyy kaikenlaisissa kielellisissä valinnoissa, olipa kyse sitten sanastosta tai lauseen rakentumisesta. Tunteet vaikuttavatkin kaikkeen toimintaan ja sitä kautta myös kielenkäyttöön. (Kalliokoski 1996: 10, 12.) Aineistoni informantit kommentoivat pääasiassa vain omaa suhtautumistaan kieleen, eivät esimerkiksi sitä, millaisia tunteita kieli tai kielivirheet voivat aiheuttaa lehtijuttujen yleisössä. Tämä poikkeaa Saviniemen tutkimuksesta (2015: 265), jossa esille nousivat myös yleisön tunteet.

Aineistossani kielen ja kielenkäytön herättämät tunteet ovat useammin negatiivisia kuin positiivisia. Negatiivinen affektiivisuus esiintyy kaiken kaikkiaan kahdeksan kertaa, kun taas positiiviseksi luokiteltava affektiivisuus neljä kertaa. Edellä mainittu ilmaus *karvat nousevat pystyyn* on hyvä esimerkki kieleen liittyvästä negatiivisesta affektiivisuudesta. Siinä kielivirheiden aiheuttamaa kielteistä reaktiota kuvataan voimakkaana fyysisenä reaktiona, jonka voi nähdä liioiteltuna. Piipon, Vaattovaaran ja Voutilaisen (2016: 147) mukaan juuri kielenhuolto herättää kielestä puhuttaessa erityisen paljon tunteita, ja julkisessa kielikeskustelussa nämä tunteet ovat useimmiten kielteisiä. Myös Saviniemen

aineistossa tunnediskurssin kohdalla kielteiset tuntemukset ovat myönteisiä yleisempiä (Saviniemi 2015: 266). Haakana ja Mäntynen (2002: 308) tekivät samanlaisen havainnon omasta tutkimuksestaan, jossa he kävivät läpi erilaisiin kieliohjelmiin soittaneiden ihmisten puhetta. Koska kieleen liittyvät tunteelliset reaktiot ovat aineistossani usein yhteydessä kielen virheellisyyden kommentointiin, tunnediskurssin voi nähdä liittyvän tiiviisti laatudiskurssiin.

Yksi kielenhuollon tekemistä kuvaavista affektiivista ilmauksista aineistossani on kaksi kertaa esiintyvä *kielinatsi* tai *kielipoliisinatsi*, joka mainitaan mielenkiintoisesti vastakkaisissa yhteyksissä. Ensimmäinen informantti pitää sitä asiana, johon hän ei itse halua ryhtyä (esimerkki (36)):

(36) *kielipoliisinatsia ei musta kyllä saa ja se tuntuu väärältä* (7M55).

Natsi tarkoittaa perusmerkitykseltään saksalaista kansallissosialistia, mutta nykyisin se voi tarkoittaa kuvailevassa merkityksessä myös jyrkkää, joustamatonta tai määräilevää ihmistä (KS 2020 s.v. *natsi*). Kielioppinatsin voi siis katsoa suhtautuvan joustamattomasti ja määräilevästi kielioppiin. Kielitoimiston kouluttajana ja kielenhuoltajana työskentelevä Riitta Hyvärinen (2020) on kuvannut, että kielenhuoltajaa pidetään useimmiten ”niuhona ankeuttajana, joka kyttää toisten kielivirheitä”. Palsa (2016: 28) taas on määritellyt maisterintutkimuksessaan, että kielioppinatsin voidaan ajatella olevan myös henkilö, joka puolustaa kielioppia ideologiana. Esimerkin (36) informantin mielestä *kielioppinatsi* on ilmauksena selvästi negatiivinen. *Saada*-modaaliverbi on mahdollisesti merkityksessä ’kyetä tekemään’ (KS 2020 s.v. *saada*). Tämä antaa ymmärtää, ettei informantti halua olla kielen suhteen joustamattoman jyrkkä, vaikka sitä puoltaviakin mielipiteitä on. Myös *tuntuu väärältä* -ilmaus aktivoi tunnediskurssia ja korostaa sitä, että informantti pitää liiallista kielivirheisiin puuttumista kielteisenä asiana. Adjektiivi *väärä* on affektiivisesti varsin vahva sanavalinta, eli ”kielioppinatsius” voi olla informantista muun muassa epäasianmukaista tai sopimatonta (KS 2020 s.v. *väärä*). Toisaalta *tuntuu*-verbi korostaa nimenomaan informantin omaa kokemusta asiasta.

Siinä missä esimerkin (36) informantti ei halua luokitella itseään kielioppinatsiksi, toinen informantti taas kuvaa omaa suhtautumistaan kielenhuoltoon nimenomaan kielinatsiudeksi. Hän käsittelee asiaa huumorin kautta, kuten esimerkistä (37) voi huomata.

(37) *mun kollegatkin vähän naureskelee siitä että olen vähän tällainen kieli-natsi. se on varmaan vaan joku sairaus luonteenpiirteessä.* (5M55)

Omaa jyrkkää suhtautumista kieleen kuvataan esimerkissä humoristisen liioittelevaan sävyyn *sairaus*-metaforan avulla. Kun kyse on sairaudesta *luonteenpiirteessä*, on kyse lisäksi jostakin, joka liittyy ihmisen henkiseen ominaislaatuun (KS 2020 s.v. *luonne*). Informantti myös kuvailee työtovereidensa suhtautumista asiaan naureskeluksi, mikä voi merkitä kuvailevassa mielessä pilkallista mutta toisaalta myös leppoisaa suhtautumista (KS 2020 s.v. *nauraa*). *Kollegat*-substantiivin *kin*-liitepartikkeli implikoi, että asialle naureskelee myös jokin muu taho, mahdollisesti informantti itse (VISK 2008 § 1635). Sherman ja Švelch toteavat, että vaikka ilmaisua *natsi* käytetään nykyisin usein halventavassa merkityksessä, esimerkiksi erilaisissa nettiyhteisöissä nimenomaan *kielioppinatsi* (*grammar nazi*) koetaan terminä hyväksyttäväksi. Siihen liitetään usein humoristisia ja ironisia piirteitä. (Sherman & Švelch 2015: 319.) Esimerkin (37) informantin vastauksessa on juuri tällainen humoristinen sävy.

Kuten on jo aiemmin tullut ilmi, tunnediturssiin liittyy aineistossani negatiivisen lisäksi myös kielen liittyviä positiivisia ilmauksia. Myönteistä affektiivisuutta esiintyy etupäässä silloin, kun kuvataan sitä, millaista kielen tulisi olla. Näin on esimerkissä (38):

(38) *kieli on elävää ja ei-kliseistä, omalla tavallaan luovaa.* (3M64)

Kielen kuvaileminen eläväksi voi viitata esimerkiksi siihen, että kielen halutaan olevan jollain tapaa eloisaa ja vireää (KS 2020 s.v. *elävä*). *Ei-kliseinen* implikoi sitä, että kielen tulisi olla muunlaista kuin kulunutta tai kaavamaisista (KS 2018 s.v. *kliseinen*). Myös journalistin tutkija Jaakkola (2013: 106) kehottaa välttämään kirjoitusoppaassaan kliseistä ja kulunutta kieltä. Luovan kielen voikin nähdä kliseisen vastakohtana. Mielenkiintoinen on tässä tapauksessa myös ilmaus *omalla tavallaan*, joka antaa ymmärtää, että kielen tulisi olla luovaa nimenomaan jossakin suhteessa (KS 2020 s.v. *tavallaan*). Se implikoi, että lehtitekstin luovuus ei ole silti täysin verrattavissa perinteiseen luovaan tekstiin. Esimerkin mukainen kielen kuvaileminen eroaa kokonaisuudessaan selvästi muun muassa siitä, kun informantit kuvailevat kieltä oikeaksi tai hyväksi virhekeskeisen näkökulman kautta (ks. laatudiskurssia käsittelevä luku 4.2.3.). Lehtikieleen voidaan liittää siis muita, enemmän tunteisiin liittyviä piirteitä.

Tunnediskurssin kohdalla myönteisyyteen voi liittyä myös se, miten informantit suhtautuvat yleensä kieleen. Esimerkissä (39) informantti kuvailee kielenhuollon merkitystä omassa työyhteisössään tavalla, joka aktivoi tunediskurssia myönteisyyden kautta:

(39) *se [kielenhuolto] on tärkeitä ja kielestä välitetään.* (2N57)

Välittäminen viittaa tässä yhteydessä siihen, että kieltä pidetään informantin mielestä toimituksessa tärkeänä tai kenties jopa läheisenä (KS 2020 s.v. *välittää*). Verbiin sisältyykin affektiivinen merkitys, joka korostaa kielenhuollon tärkeyttä toimituksessa. Toisaalta mielenkiintoista on passiivin käyttö, sillä se ei ilmaise tekijää eli tässä tapauksessa sitä, ketkä kielestä välittävät (VISK 2008 § 1313). Lauseyhteydestä huomaa, että informantti tarkoittaa nimenomaan omaa työympäristöään eikä esimerkiksi laajemmin sitä, miten kielenhuoltoon suhtaudutaan. Kelomäen (2019: 111) mukaan passiivin käytössä voi olla kyse muun muassa lauseen tekijän yhdentekevyydestä. Informantti on mahdollisesti halunnut korostaa nimenomaan tekona kielestä välittämistä, ei sitä, kuka niin tekee. Usein passiivi myös etualaistaa objektin, tässä tapauksessa kielen (Riionheimo, Kolehmainen & Meriläinen 2014: 336).

Myönteistä suhtautumista kieleen kuvataan aineistossani myös henkilökohtaisemmin. Esimerkissä (40) informantti nimeää kielenhuollon itseään kiinnostavaksi asiaksi:

(40) *ite kun olen kirjoittava toimittaja ollut niin matkan varrella olen alkanut työn vuoksi siitä [kielenhuollosta] kiinnostua enemmän ja enemmän ja ottaa asiasta selvää.* (5M55)

Kiinnostuminen viittaa siihen, että informantti on alkanut tuntea omaa mielenkiintoa ja viehättymistä kielenhuoltoon kohtaan (KS 2020 s.v. *kiinnostua*). Vaikka se on tapahtunut työn vuoksi, ei kyse ole ammattidiskurssista, sillä kyseessä on nimenomaan informantin henkilökohtainen mielenkiinto asiaan. Tunnediskurssiin yhdistyykin aineistossani myös identiteetti, kuten on esimerkin (41) tapauksessa.

(41) *halutaanko esim. mennä tähän fnglismiin mikä on vallalla, ja joka kuitenkin tämmöisen suomen kielisen lehdistön/median edustajana tuntuisi aika rajulta ja jopa sellaiselta meidän omaa kieliperimäämme väheksyvänä.* (4N50)

Esimerkissä mainittu kieliperimä voi mahdollisesti viitata suomalaiseen, kansalliseen identiteettiin. Suomen kielen lukemisella ja kirjoittamisella oli aikoinaan suuri merkitys kansakunnan rakentumiselle. Sen myötä kieli yhdistyi Suomeen ja suomalaisuuteen.

(Hiidenmaa 2003: 235.) Vastauksessa korostuukin se, että kieliperimä kuuluu jollekin tietylle ryhmälle, johon myös informantti itse kuuluu. Tähän viittaavat genetiivimuotoinen persoonapronomini *meidän* sekä omistusliite *-mme*. Myös pronominimainen adjektiivi *oma* korostaa omistussuhdetta kieliperimään (VISK 2008 § 1456). Nikanteen (2002: 29) mukaan äidinkieli on toisaalta myös yksilön kannalta ehkä selvimmin osa hänen identiteettiään, ja kansallisen kyselytutkimuksen perusteella suomalaisilla on äidinkieleen liittyvä vahva kieli-identiteetti (Leppänen ym. 2009: 147). Myös Blot (2003: 8) argumentoi, että kieli on avainasemassa silloin, kun tarkastellaan, millä tavalla ihminen itsensä näkee: kielellä konstruoidaan omaa identiteettiä.

On hyvä huomata, että identiteetti nousee kielestä ja kielenhuollosta puhuttaessa esiin aineistossani vain tämän yhden kerran. Yleisempi on informanttien ammatti-identiteettiin liittyvä diskurssi (ks. ammattidiskurssista alaluku 4.2.2.). Tämä voi selittyä sillä, että haastattelun puheenaiheena on ollut nimenomaan informanttien työpaikkaan liittyvät kielikäsitteet ja kielenhuolto. Esimerkissä (41) aktivoituu myös muutosdiskurssi, kun informantti puhuu finglismistä. Tunne-diskurssia puolestaan aktivoi samassa yhteydessä informantin omaa kokemusta korostava ilmaus *tuntuisi rajulta*. Kieliperimään liittyy esimerkissä siis ajatus siitä, että vieras aines vaikuttaa suomen kieleen kielteisesti: kielen merkitys nostetaan esiin uhkakuvan kautta.

4.2.6. Muutosdiskurssi

Seuraavaksi esittelen muutosdiskurssia. Se käsittää tässä tutkielmassa lausumat, joissa kommentoidaan kieleen, kielenhuoltoon ja yleisesti kielen käyttöön kohdistuvaa erilaisista muutosta. Sitä aktivoivissa vastauksissa informantit kommentoivat kieltä ja kielenhuoltoa esimerkiksi siten, että *kieli muuttuu ja koko ajan tulee uusia sanoja*. Diskurssia aktivoivat siis muun muassa verbivalinnat *muuttua*, *tulee* [uusien sanojen], ja *yleistyvi* [englanninkielisiä ilmauksia]. Diskurssia aktivoivat myös muutoksen jatkuvuutta koskeva kuvailu, kuten adverbi *aina* sekä sanaparit *koko ajan* ja *kaiken aikaa*. Muutos voidaan nähdä sekä huonona että suhteellisen neutraalina asiana. Kielteinen suhtautuminen koskee etupäässä kielen käyttämisessä tapahtunutta tai tapahtuvaa muutosta. Neutraaliksi tarkoittaa tässä sitä, että muutokseen ei liitetä selkeästi negatiivisia eikä positiivisia piir-

teitä. Kielen muutokseen liittyvät käsitykset vaikuttavat informanttien käsitykseen kielestä sekä siihen, millä tavalla he suhtautuvat esimerkiksi kielenhuoltoon.

Suomen kieli muuttuu kaiken aikaa, mutta sen eri järjestelmät, kuten sanasto, taivutus, tyyli ja oikeinkirjoitus muuttuvat eri tavoin. Kun oikeinkirjoitusta muutetaan, kyse on tietoisista päätöksistä. Viralliset kielenhuollon elimet antavat uusia suosituksia aina kielen käytön mukaan, joten normien taustalla ovat ensisijaisesti kielenkäyttäjät. (Hiidenmaa 2003: 33; Heikkinen & Mantila 2011: 37; ks. myös esim. Newmeyer 2003: 18–21.) Milroy (2003: 143) toteaa, että kaikki kielet muuttuvat, ja kyseisen muutoksen voi nähdä myös olevan osa kielten luonnetta. Mantila (2005) on todennut suomalaisen kielenhuollon periaatteita määritellessään, että suomeen kieleen syntyy koko ajan uutta ainesta. Informantit kommentoivat muutosdiskurssin kohdalla nimenomaan tällaisia kieleen liittyviä käsityksiä.

Muutosdiskurssia on mielestäni tähdellistä tarkastella rinnakkain aiemmin esitellyn perinnediskurssin (ks. alaluku 4.2.4.) kanssa. Molemmissa diskursseissa kommentoidaan kielen muutosta, mutta eri tavoin. Perinnediskurssissa korostuu nimensä mukaisesti se, että kielen tulisi pysyä tietynlaisena. Samalla siihen kuuluu esimerkiksi ajatus kielen vaalimisesta tai puolustamisesta, sillä kielen muutos nähdään kielteisenä asiana. Muutosdiskurssissa tällaisia vastaavanlaisia piirteitä ei ole: siihen ei sisälly esimerkiksi ajatusta, että muutos tarkoittaa kielen rappiota. Näin ollen myöskään historiallinen kielipuhe ei ole samalla tavalla läsnä. On hyvä huomata, että Saviniemen aineistosta (2015: 239, 261) ei nouse esiin vastaavanlaista muutosdiskurssia, joskin yksittäisissä lausumissa otetaan kantaa siihen, miten englannin kieli uhkaa suomea.

Aineistoni perusteella haastattelemani informantit ovat hyvin tietoisia suomen kielessä ja kielenhuollossa tapahtuvista muutoksista. Kielen muuttuminen mainitaankin aineistossani usein myös silloin, kun vastaajat kertovat, mikä on heidän mielestään kielenhuollon määritelmä. Kielen muuttuminen yhdistetään siis myös osaksi kielenhuoltoa. Esimerkissä (42) informantti mainitsee kielen muutoksen määritellessään, millaista lehtikielen tulisi olla. Esimerkissä (43) informantti taas puhuu kielen muuttumisesta silloin, kun hän perustelee, miksi kielenhuollon tärkeys ei välttämättä ole toimitustyössä suurin mahdollinen.

(42) *totta kai kieli muuttuu koko ajan ja jotkin asiat, jotka ennen olivat selviä virheitä ja joita ei päästetty läpi (--)* (3M64)

(43) *siinä on osittain tietysti sekin, että kieli muuttuu aina ja se mikä eilen oli... mitä mulle on koulussa tai yliopistossa opetettu mitä ei saa sanoa, osa siitä on muuttunut, kun ihmiset on vaan sanonut niin, on sovittu että okei, sanomalehdessä noin voi sanoa.* (7M55)

Sellaiset ilmaukset kuin *totta kai*, *tietenkin* ja *tietysti* implikoivat molemmissa esimerkeissä sitä, että kielen muuttuminen on informanttien mielestä selvä asia (KS 2020 s.v. *totta*, *tietysti*). Kun muutos tapahtuu *koko ajan* ja *aina*, se on myös jatkuvaa (KS 2020 s.v. *aina*). Käsitys vastaa siis kielentutkijoiden ajatuksia. Hyvin samanlaisena toistuva *kieli muuttuu koko ajan ~ aina* -ilmaus viittaa sen intertekstuaalisuuteen ja siihen, että ilmaus on opittu jostakin. Pietikäinen ja Mäntynen (2019: 182) toteavat, että tietyn ilmauksen uudelleenkäytöllä on muun muassa sosiaalisia ja kulttuurillisia vaikutuksia.

Esimerkissä (43) informantti puhuu kielen muuttumisen lisäksi kielen käytön muuttumisesta. Kertoessaan kouluaikojensa kielenhuolto-opetuksesta hän käyttää ilmaisua *on opetettu mitä ei saa sanoa*. *Saada*-verbi implikoi tässä kielteisessä muodossa sitä, että informantille on opetettu, etteivät jotkin ilmaukset ole olleet tuolloin suomen kielessä sallittuja (KS 2020 s.v. *saada*). Tällainen ajattelu heijastelee normatiivista suhtautumista kieleen, ja sen mukaan jotkin ilmaisut ovat oikein ja jotkin väärin (Vilkuna 2006: 12). Toisaalta informantti ottaa esimerkissä (43) kielen muutoksen kohdalla esiin myös kielenhuollon sopimuksenvaraisuuden, kielenhuollon muutoksen: kun jokin kielellinen ilmaus on vakinaistunut, sitä on ryhdytty käyttämään myös sanomalehdissä. Se on linjassa fennistisen näkökulman kanssa (ks. esim. Heikkinen & Mantila 2011: 43).

Esimerkin (43) tapaan myös esimerkissä (44) nousee esille kielen käytössä ja kielenhuollossa tapahtuva muutos sekä sopimuksenvaraisuus. Suhtautuminen asiaan ei ole tässä tapauksessa neutraali.

(44) *on syntynyt ehkä vähän jopa mielikuva että nykyään on suosituksia jotka ovat tosi vapaamielisiä, että voi kirjoittaa jonkin asian noin mutta voi sen kirjoittaa näinkin...* (2N57)

Informantti kommentoi kielenhuollon muutosta siitä näkökulmasta, että *nykyään* on yhden oikean kirjoittamistavan sijasta useita eri vaihtoehtoja. Kun puhutaan suosituksista ja siitä, miten jonkin asian *voi kirjoittaa*, kielenhuolto nähdään kielenkäyttöä suosituksin ohjailevana sen nykyisen määritelmän mukaisesti. Kyse ei ole siis esimerkiksi

ehdottomista säännöistä (KS 2020 s.v. *suositus*). Toisaalta informantin mielestä näitä suosituksia saatetaan pitää mahdollisesti erittäin vapaamielisinä, mistä kertoo *tosi-*vahvistussanan käyttö (KS 2020 s.v. *tosi*). Osmo Ikola kirjoitti jo vuonna 1985, että kielilautakuntaa moititaan usein vapaamielisyydestä ja sallivuudesta (Ikola 1985), joten tällainen ajattelu ei ole suinkaan uutta. Informantin käyttämä *jopa*-fokuspartikkeli implikoi kuitenkin, että hän pitää näin vapaita suosituksia vaihtoehtoista vähiten todennäköisenä (VISK 2008 § 839) eli kyseessä on todellakin mielikuva.

Esimerkin (45) informantti liittää kielessä ja kielenhuollossa tapahtuvan muutoksen puolestaan siihen, että maailma muuttuu. Hänen mielestään lehdistön ja median on oltava osa tätä muutosta.

(45) lehdistö tai media ei voi jättäytyä sellaiseen entisaikojen kielen varaan, vaan meidän pitää yhtä lailla pysyä mukana siinä kehityksessä mitä muuttenkin on. (--) koko ajan tulee uusia sanoja, maailma muuttuu ympärillä... termejä tulee lisää, on erilaisia asioita mikä on esimerkiksi oikeakielisyyttä, niin täytyyhän meidän tavallaan pystyä ottamaan huomioon se. (4N50)

Meidän-pronomiivalinta viittaa kollektiivisesti toimittajiin, minkä lisäksi *täytyä-* ja *pitää*-modaaliverbien käyttö implikoi muutoksen huomioon ottamisen välttämättömyyttä (VISK 2008 § 1551). *On pysyttävä* on nesessiivinen verbiliitto, johon sisältyy vastaavanlainen merkitys. Lisäksi liitepartikkeli *-han* implikoi sitä, että lauseen asiointi on puhujille yhteistä tai tuttua tietoa (VISK 2008 § 830). Muutoksen huomioon ottaminen toimituksissa on siis hyvin tärkeää. Informantti myös kommentoi kielen muutosta kuvaamalla, että *koko ajan tulee uusia sanoja*. Kieleen syntyikin jatkuvasti uusia sanoja käyttäjiensä tarpeisiin, ja julkisuudessa keskustellaan usein juuri yksittäisten sanojen syntymisestä tai merkityksen muuttumisesta. Yhtenä sananmuodostustapana mainitaan usein kokonaan uusien perussanojen keksiminen, vaikka näin ei käytännössä tapahdu. (Piippo, Vaattovaara & Voutilainen 2016: 65.)

Muutosdiskurssi aktivoituu aineistossani myös lausumissa, joissa lehtikielen vastakohtaksi nimetään *anglismi*, *finglismi* tai puhutaan muutoin englannin kielen vaikutuksesta. Yksi informantti puhuu esimerkiksi *vallalla olevasta finglismistä* (4N50). Jaottelin tällaisen kielen kommentoinnin muutosdiskurssiin perinnediskurssin sijasta siitä syystä, että englannin kielen käyttö koskee nimenomaan kielen ja kielenkäytön muuttumista eikä siinä nouse yhtä vahvasti esille perinteikkään kielen vaaliminen. Vastavuoroisesti

perinnesdiskurssia aktivoi taas adjektiivivalinta *suomalaisempi* (ks. ks. alaluku 4.2.4.). Englanti ja sen vaikutus nähdään aineistossani lehtikielelle kuitenkin kielteisenä asiana, kuten voi nähdä esimerkistä (46).

(46) (--) *plus näitä kaiken aikaa yleistyvii englanninkielisiä ilmaisuja, vaikka sille olisi sana myös suomeksi, niin niiden karsiminen.* (7M55)

Esimerkissä (46) kommentoidaan kielen käytön muutosta siitä näkökulmasta, että englanninkieliset ilmaukset *kaiken aikaa yleistyvät* suomenkielisissä teksteissä: kyseessä on siis jatkuva muutos. Juuri tällainen kuvailu ja verbivalinnat aktivoivat muutosdiskurssia. Informantti puhuu karsimisesta, eli englanninkielisiä ilmauksia olisi hänen mielestään poistettava tai kitkettävä (KS 2020 s.v. *karsia*). Englannin kieltä onkin kommentoitu erilaisissa toimittajille suunnatuissa kirjoitusoppaissa, ja esimerkiksi Jaakkola (2013: 105) kehottaa välttämään anglismeja lehtikielessä. Englannin leviäminen maailmankielenä ja sen vaikutus Suomen kielitilanteeseen on herättänyt paljon keskustelua puolesta ja vastaan jo pitkään. Leppänen ja Nikula (2013: 9, 20) toteavat, että suomalaisten kielenkäytössä englannin lisääntynyt vaikutus on näkynyt jo 1960-luvulta lähtien englanninkielisten ilmausten yleistymisenä esimerkiksi suomen kielen sanoissa ja fraaseissa.

Kuten on jo tullut ilmi, englannin kielen käyttö nähdään aineistossani kielteisenä asiana lehtikielessä. Korhosen ja Lappalaisen vuonna 2013 teettämässä kyselyssä moni ei-kielitieteilijä piti englannin ylivaltaa uhkana suomen kielelle, mutta se ei kohonnut huolenaiheena ylitse muiden (Korhonen & Lappalainen 2013). Toisaalta suomen kielen lautakunta totesi vuonna 2018 julkaisemassaan kannanotossa, että englannin kielen asema Suomessa kasvaa suomen ja ruotsin kustannuksella. Kannanotossa tämä nähtiin uhkana kansalliskielten käyttöalalle, minkä lisäksi se on eriarvoisuutta luova tekijä. (Kotus 2018, ks. myös englannin käyttöä Suomessa kommentoiva Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielipoliittinen ohjelma Räikkälä & Reuter 1998.) Kotuksessa työskentelevä Korhonen toteaa (2019), että yksittäiset englannin sanat ja fraasit eivät turmele suomea, mutta kieli voi kärsiä, mikäli sitä ei käytä monipuolisesti.

Kaiken kaikkiaan muutosdiskurssin kohdalla voi sanoa, että se edustaa uudempaa kieli-käsitystä. Muutoksen ei koeta olevan esimerkiksi automaattisesti kielen rappiota, vaikka suhtautuminen siihen ei olisikaan välttämättä myönteistä.

4.2.7. Työkaludiskurssi

Viimeiseksi esittelen aineistossani aktivoituvaa työkaludiskurssia. Sitä aktivoivat lausumat, joissa kieltä ja kielenhuoltoa kuvataan ensisijaisesti välineeksi tehdä toimittajan työtä. Kielenhuoltoa ja kieltä kommentoidaan silloin myös siltä kannalta, että toimitustyössä on muitakin osa-alueita kuin kielenhuolto. Tiivistäen voisi sanoa, että kieleen ja kielenhuoltoon suhtaudutaan hyvin käytännöllisesti. Kieli työkaluna pohjautuu ajatukseen, jonka mukaan kieli on funktionaalinen kone tai käyttöesine. Kielen arvo syntyy siitä, miten hyvin se toteuttaa tehtävänsä. (Nordlund 2004: 315.)

Työkaludiskurssi erottuu muista aineistoni diskursseista siinä, että sitä esiintyy selkeästi vähiten eli kuusi kertaa. Kyseistä diskurssia aktivoivat kuvailut sekä nimeämiset ovat mielestäni kuitenkin selvästi oma ryhmänsä. Huomionarvoista on, että ne ovat varsin erilaisia keskenään. Työkaludiskurssi aktivoituu esimerkiksi silloin, kun kieli nimetään *työkaluksi* tai kielenhuollosta puhutaan *jokapäiväisen toimittajan työn* kautta. Työkaludiskurssin kohdalla kieli ja kielenhuolto myös vertautuu muihin toimitustyön osa-alueisiin siitä näkökulmasta, että journalistiseen työhön kuuluu *monta muutakin asiaa*. Kieleen ei välttämättä liitetä esimerkiksi vastuuseen tai lehden laatuun tai uskottavuuteen liittyviä laajempia merkityksiä, jotka ovat olleet esillä aiemmissa kielenhuoltodiskursseissa. Tämä voi vaikuttaa myös siihen, kuinka tärkeänä kielenhuolto toimitustyössä nähdään.

Kaikkein selkeimmin työkaludiskurssi aktivoituu aineistossani *kieli on toimittajan työkalu* -tyyppisenä metaforisena ilmauksena, kuten voi nähdä esimerkistä (47). Kyseinen metafora esiintyy aineistossani kerran.

(47) *meidän työkalu on kieli.* (64M1)

Informantti muodostaa työkalumetaforan indikatiivimuotoisella predikatiivilauseella, jolla hän kuvaa omistussuhdetta. (VISK 2008 § 898). *Meidän*-persoonapronominilla informantti tarkoittaa kollektiivisesti toimittajien ammattiryhmää, ja se aktivoi samalla ammattidiskurssia (ks. alaluku 4.2.2.). Kielestä puhuminen toimittajien työkaluna ei ole suinkaan uusi ilmaus. Esimerkiksi toimittajana työskennellyt Okkonen on kuvannut vuonna 1980 toimittajille suunnatussa oppaassa, että lehtikieli on arkinen työkalu – ei

suinkaan salin seinällä komeileva paraatimiekka, vaan pikemminkin keittiön pöydältä helposti saavutettavissa oleva kätevä ja helppokäyttöinen puukko. Puukon tulisi myös olla mielellään terävä ja ehyt. (Okkonen 1980: 209–210.) Toimittajan työvälineeksi ja työkaluksi kieltä ovat nimittäneet myös esimerkiksi entinen toimittaja, nykyinen kielenhuollon kouluttaja Marsa Luukkonen sekä journalismin yliopisto-opettaja Maarit Jaakkola. Luukkosen mukaan työvälinettä täytyy pitää terässä (Saviniemi 2015: 262 ja siinä mainitut lähteet), ja Jaakkola (2013: 38) huomauttaa toimittajille suunnatussa oppaassaan, että kieli on toimittajalle työväline teknologian ohella.

Myös Saviniemen väitöskirjan aineistossa nousee esiin vastaavanlainen *kieli on toimittajan työkalu* -metafora. Se ilmenee hänen aineistossaan useimmiten esimerkin (47) kaltaisena indikaatiivimuotoisena predikaatiivilauseena. (Saviniemi 2015: 263.) Ilmaukseen näyttää siis liittyvän vahvasti tiettyä intertekstuaalisuutta. Työkalumetafora on omassa aineistossani kuitenkin vähäinen verrattuna Saviniemen aineistoon (2015: 263), joskin pitää huomata, että myös informanttien määrä on huomattavasti pienempi.

Kuten jo edellä tuli ilmi, työkalumetaforan lisäksi työkaludiskurssi aktivoituu aineistossa silloin, kun kielen ja kielenhuollon tekemistä kommentoidaan arkisena asiana toimittajan työssä, kuten on esimerkissä (48).

(48) [kielenhuolto on] *jatkuvaa suomen kielen laadukkaana pitämistä erilaisilla, siis, lukemalla, kirjoittamalla tai sitten tavallaan tuollaisessa toimitustyössä palautteenannon kautta ja erilaisilla koulutuksilla aina tarpeen mukaan. mun mielestä se [kielenhuolto] on vähän sellaista jokapäiväistä työtä toimittajan ammatissa. että jokaisen jollakin tavalla pitäisi pitää omaa hyvää suomen kieltä yllä.* (5N45)

Esimerkissä kieli koetaan itseensä selväksi osaksi toimituksissa tehtävää työtä, ja informantti kuvaa, miten se käytännössä toimituksessa toteutuu. *Jokapäiväisyys* viittaa joka päivä tehtävän tapahtuman lisäksi johonkin tavalliseen ja arkiseen, aivan kuten edellä kuvaamani Okkosen puukkometafora (KS s.v. 2020 *jokapäiväinen*). Samassa esimerkissä näkyy myös ajatus, että hyvä kieli on jokaisen toimittajan ammatissa asia, jota hänen itsensä on pidettävä toiminnassa tai vireillä (KS s.v. 2020 *ylläpitää*). Toimittajan omaa kielenkäyttöä ja kieltä on siis kehitettävä kuin työkalua, pidettävä se terässä, kuten Okkonen ja Luukkonen ovat ilmaisseet (ks. edellä). Myös (Sajavaara 2000: 91) on todennut, että kun kieli esineellistetään, sen toimivuutta arvioidaan ja sitä kehitetään kuin hyvää työkalua.

Esimerkissä (48) työkaludiskurssi aktivoituu nimenomaan silloin, kun puhutaan kielen ylläpitämisestä sekä siitä, miten kieltä *toimitustyössä* ylläpidetään, siis palautteenannon kautta ja koulutuksilla. Lausuma kielen laadukkaana pitämisestä ja ilmaus *hyvä suomen kieli* sen sijaan aktivoivat laatudiskurssia eli työkaludiskurssi ei sulje pois sitä, että samassa yhteydessä aktivoituu muita diskursseja. Modaaliverbi *pitää* ilmaisee sitä, että hyvän kielen ylläpito on välttämättömyys, mutta konditionaalimuoto antaa toisaalta ymmärtää, että kyseessä on pyrkimys, joka ei aina välttämättä tapahdu (VISK 2008 § 1562, 1592). Konditionaalinen käyttö saattaa johtua siitä, että juuri *hyvä kieli* koetaan vaikeaksi saavuttaa (ks. laatudiskurssia käsittelevä alaluku 4.2.3.).

Kielen ja kielenhuollon arkisuus näkyy työkaludiskurssin kohdalla myös niin, että niiden tärkeys saatetaan kyseenalaistaa. Tällaista suhtautumista kuvataan esimerkissä (49).

(49) *he* [osa toimittajista] *kuittaa sen* [kielivirheisiin puuttumisen] *jotensakin niin, että se on pieni asia* (--) *pitäisi keskittyä asiasisältöön*. (2M55)

Esimerkissä (49) kielen asemasta työkaluna puhutaan siinä merkityksessä, että toimitustyössä on myös muita osa-alueita kuin kielenhuolto ja että niitä saatetaan pitää kielenhuoltoa olennaisempina. Kun kielivirheisiin puuttumista nimitetään *pieneksi asiaksi*, se voidaan nähdä arvoltaan jopa vähäisenä (KS s.v. 2020 *pieni*). Juttujen sisältö nostetaan tässä tapauksessa keskiöön kielivirheisiin puuttumisen sijasta. *Pitäisi*-verbiä käytetään myös tässä vastauksessa vastaavanlaisessa merkityksessä kuin esimerkissä (48). Okkosen (ks. edellä) metaforaa lainaten voisi ilmaista, ettei käytännöllistä työkalua tahdota nostaa erityisen paraatimiekan asemaan. Esimerkin (49) tapauksessa on hyvä huomata, että informantti kertoo tässä tapauksessa muiden toimittajien suhtautumisesta kielenhuoltoon.

Näen, että journalismin muuttunut luonne näkyy aineistossani erityisesti työkaludiskurssin kohdalla. Journalismiin vaikuttavat toimittajien mielestä nykyisin esimerkiksi kilpailu ja tulospaineet (Pöyhtäri, Väliverronen & Ahva 2016: 8–9 ks; myös alaluku 1.3.) Toimittaja Ville Eloranta (2015) toteaa, että sanomalehden uutispuolella on myös huomioitava aikataulu kielenhuoltoa tehtäessä. Edellä mainitut asiat voivat mahdollisesti vaikuttaa siihen, että kielenhuollon sijasta journalistisessa työssä on priorisoitava pai-

koitellen muita asioita. Se voi olla esimerkissä (49) mainittu asiasisältö. Työkaludis-kurssi aktivoituu hiukan vastaavan kaltaisella tavalla myös esimerkissä (50):

(50) *se [kielenhuolto] on tosi tärkeätä, mutta kun on niin monta muutakin asiaa mitä pitää pitää tärkeänä.* (3M55)

Esimerkissä nousee esiin ajatus, että kielenhuolto on yksi osa toimitustyön kokonaisuutta, eikä se nouse muun yläpuolelle. Suhtautuminen kielenhuoltoon ei kuitenkaan ole vähättelevää. Tähän viittaa sekä kielenhuollon nimeäminen *tärkeäksi* että *muuta-*pronominin liitepartikkeli *-kin*, joka implikoi, että kielenhuolto kuuluu toimitustyössä tärkeänä pidettävien asioiden joukkoon. Toisaalta *mutta*-rinnastuskonjunktioilla alkava sivulause liittää mukaan olennaisen tähdennyksen, eli myös muita tärkeitä asioita on (KS s.v. 2020 *mutta*). Huomionarvoista myös on, että niitä on nimenomaan paljon (KS 2020 s.v. *moni*). *Pitää*-verbi ilmaisee jälleen asian välttämättömyyttä: muutkin asiat kuin kielenhuolto täytyy ottaa toimitustyössä huomioon.

Kielen ja kielenhuollon käsittäminen työkaluksi näkyy myös esimerkissä (51), jossa informantti perustelee sitä, miksi kielenhuolto ei välttämättä toteudu toimituksessa siten kuin hän tahtoisi:

(51) *meillä on yksi henkilö joka tekee tätä [käy läpi lehtijuttujen kieltä]. meillä on tämänhetkinen tilanne varmaan, että kun siihen ei ole resursseja osoitettu, niin meillä ei ole toistaiseksi sellaista, valitettavaa kyllä, kulttuuria. paino sanalla toistaiseksi, että me luetutettaisiin toisillamme juttuja.* (3N50)

Resurssit voivat viitata niin taloudellisiin, henkilöllisiin kuin ajallisiinkin voimavaroihin (KS 2020 s.v. *resurssi*). Passiivin käyttö häivyttää tässä tapauksessa tekijän taustalle, ja etusijalle nousee varsinainen toiminta, siis resurssien osoittaminen (Korhonen 2018). Se voi tapahtua esimerkiksi jonkin ylemmän tahon tekemänä. Sahin tutkimuksessa toimitajainformantit toteavat, että lehden toiminnassa käytettävissä oleva raha suunnataan usein muualle kuin kielenhuoltoon. Kielenhuolto ei priorisoidu tärkeysjärjestyksessä useinkaan korkealle, kun rahaa on rajallisesti. (Sahi 2013: 47.) Myös tuoreemmassa tutkimuksessa osoittautuu, että toimittajat kertovat tekevänsä työtään toimintaympäristössä, jossa korostuvat teknis-taloudelliset muutokset sekä niistä johtuvat resurssivähennykset. Käytössä olevilla resursseilla on suuri vaikutus siihen, mitä ja millaista journa-

lismia toimittajilla on mahdollista tehdä. (Pöyhtäri, Väliverronen & Ahva 2016: 18.) Resursseista puhuminen aktivoikin esimerkissä (51) työkaludiskurssia sen vuoksi, että kieli liitetään siinä ensisijaisesti työn tekemisen välineeksi, jonka toteutumista säätelevät muut tahot kuin toimittajat itse. Kielenhuollon tekemisen *kulttuuri* puuttuu, eli se ei ole yhteisön vakiintunut ajattelu- ja toimintatapa (KS 2020 s.v. *kulttuuri*). Adverbi *tois-taiseksi* ilmaisee sitä, että asian jatkuvuus jää avoimeksi (VISK 2008 § 652). Informantti tahtoi siis mahdollisesti muuttaa tilannetta.

Olen käsitellyt näissä seitsemässä alaluvussa aineistossani aktivoituvia diskursseja. Seuraavaksi etenen analyysin viimeiseen lukuun eli yhteenvetoon.

4.3. Yhteenveto

Tässä analyysiosuuden yhteenvetoalaluvussa käyn läpi kokoavasti analyysin tuloksia. Aloitin tutkimusaineiston analyysin sanaston tarkastelulla (ks. luku 4.1.), jota tein luokittelemalla informanttien kielellisiä valintoja sanaluokittain. Taulukoin kyseiset valinnat, jotta luokitteluni olisi täsmällistä ja jotta tekemääni prosessia olisi mahdollisimman helppo seurata. Kiinnitin huomiota erityisesti informanttien tapaan *nimetä* ja *kuvata* kieleen ja kielenhuoltoon liittyviä asioita ja ilmiöitä. Tämä on Faircloughin analyysimallin (1998 [1989]: 26) kolmijaon sovelluksen mukaisesti tekstin kuvausta (*explanation*). Sen jälkeen siirryin tekstin tulkintaan (*interpretation*) eli siihen, millaisia kielenhuoltoon liittyviä diskursseja aineistossani aktivoituu. Muodostin diskurssit luokittelemalla toisiaan temaattisesti lähellä olevat nimeämiset ja kuvaukset erillisiin ryhmiinsä (ks. Faircloughin mallin sovelluksesta ja diskurssien muodostamisesta alaluku 4.2.). Olen perustellut näitä valintoja diskursseja tarkemmin käsittelevissä alaluvuissa. Diskurssien selittäminen (*explanation*) tapahtui, kun vertailin aineistoni diskursseja suomalaisiin kielenhuoltoperiaatteisiin ja -ideologioihin. Lisäksi otin huomioon diskurssien laajemman, yhteiskunnallisen intertekstuaalisen kontekstin.

Aineistossani aktivoituu seitsemän erilaista diskurssia: vuorovaikutusdiskurssi, ammatidiskurssi, laatudiskurssi, perinediskurssi, tunnediskurssi, muutosdiskurssi ja työkaludiskurssi. Kuten jo aiemmin on tullut ilmi, määrällisesti diskurssien välillä on vain hyvin vähän eroa, minkä lisäksi näin pienestä aineistosta on vaikea tehdä laajasti yleistet-

täviä kvantitatiivisia johtopäätöksiä. Kuusi ensiksi mainittua diskurssia ovat kaikki lähes yhtä yleisiä, joskin vuorovaikutusdiskurssi esiintyy hiukan muita useammin (ks. tarkemmin luvun 4.2. kuvio 1). Määrällisesti muista selvimmin erottuu työkaludiskurssi, joka aktivoituu alle kymmenen kertaa. Kielenhuollon ajattelemisen työkaluna ei siis nouse aineistossani läheskään yhtä vahvasti esille kuin vaikkapa vuorovaikutuksen tai laadun merkitys. Mielestäni tämä saattaa selittyä osittain sillä, että informanttini ovat kaikki esimiesasemassa: konkreettisen työkalun sijaan kielenhuoltoa tarkastellaan mahdollisesti laajemmasta näkökulmasta kuin siitä, mitä se on toimittajalle jokapäiväisessä ammatissa. Silti myös ajatus siitä, että kieli on toimittajan työn väline, on aineistossani esillä. Sen yhteydessä huomionarvoinen on resurssien merkitys siinä, miten paljon kielenhuoltoa toimituksissa on mahdollista tehdä.

Kokonaisuudessaan aineistossani aktivoituvat diskurssit nostavat yhdessä esiin varsin erilaisia näkökulmia kielestä ja kielenhuollosta. Vuorovaikutusdiskurssissa, ammattidiskurssissa ja laatudiskurssissa korostuu eri tavoin toimittajien journalistinen tehtävä, esimerkkinä toimiminen, vastuu ja uskottavuus. Vuorovaikutusdiskurssi aktivoituu, kun puhutaan esimerkiksi *selkeästä, ymmärrettävästä ja helposta kielestä*. Kielenhuollolla katsotaan siis olevan suuri merkitys tiedonvälityksen ja vuorovaikutuksen edistämisen kannalta. Tiedonvälitys voidaan nimetä yhdeksi journalismin perustehtävistä, ja se näkyy myös aineistossani vuorovaikutuksen ja selkeän kielen korostamisena. Tällainen ajattelu mukaillee Mantilan (2010: 195–196) linjaamia kielenhuollon periaatteita, joissa korostuu vuorovaikutuksen ja tiedonvälityksen ajatus.

Ammattidiskurssin kohdalla informantit kokevat, että kieli on tärkeä osa heidän ammatiaan ja että heidän käyttämällään kielellä on vaikutusta siihen, miten suomen kieltä käytetään. Informantit liittävät tämän vastuun ja velvollisuuden osaksi nimenomaan toimittajan ammattia. Diskurssia aktivoivat muun muassa monikon ensimmäisen persoonan pronomini *me* sekä sen eri taivutusmuodot. Siihen liittyviä nimeäviä substantiiveja ovat muun muassa *vastuu*, *velvollisuus* ja *esimerkki*. Laatudiskurssissa kieltä taas kommentoidaan siitä näkökulmasta, että tietynlainen kieli lisää tekstin laatua ja uskottavuutta. Usein siihen liittyy käsitys *hyvästä* tai *oikeasta kielestä*, johon toimittajien tulisi pyrkiä. Kieleen voidaankin liittää journalismin näkökulmasta myös erilaisia velvoitteita. Vuorovaikutusdiskurssissa, ammattidiskurssissa ja laatudiskurssissa näkyy mielestäni journalistin ja lehtitekstin lukijan suhde: teksti kirjoitetaan ensisijaisesti lukijaa varten.

Toimittajalla ja hänen käyttämällään kielellä voi olla tässä suhteessa useita eri tehtäviä mahdollisimman ymmärrettävästä tiedonvälityksestä esimerkkinä toimimiseen. Toimituksissa tehtävällä kielenhuollolla on tässä suuri merkitys, ja osaltaan siksi kielenhuoltoa pidetään tärkeänä.

Mielenkiintoisia tarkasteltavia aineistossani ovat perinnekurssi ja muutosturssi, jotka molemmat käsittelevät kieleen kohdistuvaa muutosta erilaisista näkökulmista. Perinnekurssissa esille nousee se, että kielen tulee pysyä tietynlaisena. ”Perinteistä kieltä” on vaalittava ja jopa puolustettava, sillä kielen muutos koetaan kielteiseksi. Se nähdään esimerkiksi kielen *rapistumisena*. Tällainen ajattelu juontaa juurensa kirjakielen vakiinnuttamisen aikana käytyyn kielikeskusteluun ja silloiseen kieliopillis-puristiseen kielikäsitteeseen (ks. alaluku 4.2.4). Saviniemi (2015: 288) huomioi, että hänen tutkimuksessaan kielen vaaliminen vaikuttavaa olevan jo väistynyt ajatusmalli. Aineistossani ajatus kielen vaalimisesta on kuitenkin yhä varsin yleinen, joten siihen liittyvät kielikäsitteet näyttävät muuttuvan hitaasti. Kolikon toinen puoli taas on muutosturssi. Nimensä mukaisesti se aktivoituu silloin, kun informantit kommentoivat kielenhuollon, kielen ja sen käyttämisen muutosta. Se sisältää kielikäsitteen, jonka mukaan kieli muuttuu jollain tavalla. Kyseinen muutos saatetaan nähdä esimerkiksi jatkuvana prosessina, jota tapahtuu *jatkuvasti* tai *koko ajan*.

Aineistoni informantit ovat tietoisia suomen kielessä ja kielenhuollossa tapahtuvista muutoksista, jotka vaikuttavat myös lehtikielen. Muutosta saatetaan pitää peräti selvänä asiana, mutta silti se ei välttämättä sulje pois kielen vaalimisen ajatusta, vaikka diskurssit eivät suoranaisesti limittyisi keskenään. Tämä osoittaa mielestäni sen, että kielen ja kielenhuoltoon liittyvät diskurssit ovat sitkeitä. Toisaalta esimerkiksi *oikeakielisyy*-termin käyttö ei heijasta aineistossani automaattisesti puristista kielikäsitteistä, vaan myös siihen voidaan liittää esimerkiksi kielen ymmärrettävyys ja kieleen kohdistuva muutos, joka ei ole kielteistä. *Oikeakielisyy*-käsitteen sekä muutosturssi- ja vaalimiskurssien kohdalla näkyy mielestäni Saviniemen tekemä havainto (2015: 288) siitä, että kielen liittyvät asenteet ovat jossakin määrin muuttuvia ja joustavia, mutta esimerkiksi koulussa opittu asennoituminen kielenhuoltoon saattaa vaikuttaa pitkään. Näen tämän koskevan myös kielikäsitteitä. Voi olla mahdollista, että kielen muutokseen liittyvät kielikäsitteet ovat alkaneet nousta toimituksissa esiin vasta viime vuosina. Tähän viittaa se, että Saviniemen aineistossa (2015: 239, 261) ei aktivoidu tämän aineiston muu-

tosdiskurssin kaltaista diskurssia. Tämä saattaa johtua siitä, että sosiaalisen median läsnäolo ja vaikutus ovat yleistyneet viime vuosina (ks. esim. Suominen 2013: 292). Aineistossani kommentoidaan esimerkiksi nopeasti muuttuvaa sosiaalisen median kieltä vastakohtana lehtikielelle. Myös englannin kielen vaikutus nousee esiin, ja se nähdään kielteisenä asiana.

Tunnediskurssi aktivoituu aineistossani silloin, kun kieli herättää tunteita. Tällöin käytetään esimerkiksi erilaisia affektisia verbivalintoja: tietynlainen kieli *nyppii* ja *karvat nousevat pystyyn* kielivirheistä. Informantit kommentoivat tällöin pääasiassa vain omaa suhtautumistaan kieleen, eivät sitä, millaisia tunteita kieli tai kielivirheet mahdollisesti aiheuttavat lehtijuttujen yleisössä. Informanteilla on kieleen siis myös henkilökohtainen suhde. Kielen aiheuttamat tunteet, etupäässä erilaiset kielivirheet, ovat useammin negatiivisia kuin positiivisia. Toisaalta myös ”liialliseen” kielivirheisiin puuttumiseen saateen suhtautua kielteisesti ja nimetä se *kielipoliisinatsina* toimimiseksi. Kielenhuolto ei ole siis välttämättä pelkästään myönteinen asia, vaan sitäkin voi tehdä liikaa.

Kuten jo aiemmissa alaluvuissa on tullut ilmi, osa diskursseista voi esiintyä toistensa kanssa limittäin. Sama teksti voi myös aktivoida useita diskursseja. Esimerkiksi ammatidiskurssi ja laatudiskurssi esiintyvät herkästi samassa yhteydessä, mistä voi päätellä, että ammattimaisuuteen liitetään usein tietynlaisen *hyvän kielen* käyttäminen. Myös perinediskurssi risteää usein ammatidiskurssin kanssa, eli perinteikkäästä kielestä kiinni pitäminen voidaan kokea nimenomaan toimittajien tehtäväksi. Olen eritellyt diskurssien limittymistä tarkemmin taulukossa 2. Huomionarvoista on, että yleisimmin muiden diskurssien kanssa limittyvät diskurssit ovat juuri ammatidiskurssi ja laatudiskurssi: toimittajien ammattiin ja journalistiseen velvollisuuteen mutta myös laatuun liittyy siis hyvin monenlaisia kielikäsitteitä. Lähes kaikki diskurssit limittyvät keskenään, kuten on myös Saviniemen (2015: 243) aineistossa. Harvimmin muiden diskurssien kanssa limittyy työkaludiskurssi, mikä voi selittyä osaltaan sillä, että sitä esiintyy aineistossa vähiten. Perinne- ja muutosediskurssi eivät voi esiintyä samassa lausumassa, koska ne käsittelevät kielen muutosta kieli-ideologisesti vastakkaisista näkökulmista.

TAULUKKO 2. Diskurssien limittyminen.

Diskurssit	Vuorovaikutus	Ammatti	Laatu	Perinne	Tunne	Muutos	Työkalu
Vuorovaikutus	-	x	x		x	x	
Ammatti	x	-	x	x	x	x	x
Laatu	x	x	-	x	x	x	x
Perinne		x	x	-	x		
Tunne	x	x	x	x	-	x	
Muutos	x	x			x	-	
Työkalu		x	x				-

Kuten tässä tutkielmassa on tullut ilmi, suomalainen media-ala ja sen toimintaympäristö ovat viime vuosina kokeneet suuria rakennemuutoksia. Esimerkiksi sosiaalinen media, tulospainet sekä yleisön osallistuminen uutistuotantoon ovat vaikuttaneet toimittajien mielestä journalismiin. Journalismin asemasta professiona tai semiprofessiona on niin ikään keskusteltu paljon (ks. tarkemmin alaluku 1.3.). Analyysini perusteella informantieni mielestä kielenhuollolla on tärkeä paikka journalistisessa ammatissa ja jokapäiväisessä työssä maakuntalehdissä. Juuri tietynlaisen kielen käyttö kertoo toimittajuudesta, ja siihen liittyy usein myös kielikäsitelmä siitä, että kieli voi olla joko *oikeaa* tai *väärää*. Toimittajilla on kieleen liittyviä vastuita ja velvoitteita: he ovat esimerkin antajia. Kielenhuolto auttaa toisaalta myös edistämään vuorovaikutusta lehtijuttujen tekijöiden ja lukijoiden välillä. Myös *selkeä kieli* koetaan lehtityössä ihanteeksi. Kielenhuoltoon liittyvissä käsityksissä voivat näkyä siis sekä jo lingvistiksi vanhahtaviksi koetut että kielenhuollon nykyistä määritelmää puoltavat ajatukset. Seuraavassa luvussa eli päätännössä käsittelem vielä tarkemmin tuloksista tekemiäni johtopäätöksiä sekä sitä, millä tavoin tutkielmani tuloksia voisi mahdollisesti hyödyntää.

5. PÄÄTÄNTÖ

Olen tutkinut pro gradu -tutkielmassani maakuntalehtien esimiesten kielenhuoltodiskursseja. Diskurssien lisäksi olen tuonut näkyväksi maakuntalehtien esimiesten kielikäsitteitä. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli, millaisia kielenhuoltodiskursseja maakuntalehtien esimiehet haastattelutilanteessa aktivoivat. Toinen tutkimuskysymys taas oli, millaisia yleiskieleen ja kielenhuoltoon liittyviä kielikäsitteitä kyseisistä kielenhuoltodiskursseista voidaan havaita. Diskurssi on tässä tutkielmassa määritelty tavaksi hahmottaa ja jäsentää maailmaa kielellisesti, kun taas kielikäsite kattaa terminä kaikenlaiset näkemykset kielestä ja sen käytöstä. Koska diskurssit ovat ideologisia, esiin ovat nousseet myös kieli-ideologiat (ks. määritelmistä tarkemmin alaluvut 3.1. ja 3.2.). Tutkimukseni teoreettinen viitekehys on sosiolingvistinen ja kansanlingvistinen, ja analyysin metodina olen käyttänyt kriittistä diskurssianalyysia. Näen toimitushenkilökunnan asettuvan työnsä vuoksi ei-kielitieteilijöiden sekä lingvistien välimaastoon, mistä johtuu tutkielman kansanlingvistinen ote (ks. tarkemmin alaluku 3.2.). Mielestäni tämä jaottelu on toimiva, kun sitä vertaa analyysissa esiin tulleisiin kielikäsitteisiin.

Keräsin aineistoni loka–marraskuun 2019 aikana nauhoitettuna puhelinhaastatteluina, jotka litteroin analyysin tekemistä varten. Tutkielmani informantit ovat suomalaisissa maakuntalehdissä esimiesasemassa olevia henkilöitä eri puolilta Suomea. Haastatteluja on yhteensä kahdeksan, ja niiden pituus vaihtelee noin 24 minuutista 48 minuuttiin. Haastattelurungossani oli kaiken kaikkiaan 17 kysymystä, mutta diskurssianalyysin tein kahden kysymyksen vastauksista: ”Miten määrittelisit yleisesti kielenhuollon?” sekä ”Kuinka tärkeänä pidätte kielenhuoltoa toimituksessanne?” Näillä valinnoilla pyrin rajaamaan aineistoni sopivan mittaiseksi. Olisin voinut tosin ottaa tämän rajauksen paremmin huomioon varsinaisessa haastattelutilanteessa syventymällä esimerkiksi viimeksi mainittuun kysymykseen enemmän kuin nyt tein. Lisäksi kaksi informanttia ei vastannut ensimmäiseen kysymykseen, koska lisäsin kysymyksen vasta heidän haastattelujensa jälkeen (ks. alaluku 2.2.) Voikin olla, että kielenhuoltodiskurssien yleisyys olisi kokonaisuudessaan hiukan toisenlainen, jos myös kahdelta ensimmäiseltä informantilta olisi kysytty kielenhuollon määritelmää. Koen, että sain tarpeeksi kattavan aineiston analyysin tekemistä varten. Haastattelun etuna pidän sitä, että minun oli mahdollista tehdä tarvittaessa tarkentavia kysymyksiä informanteille.

Aineistossani aktivoituu seitsemän erilaista diskurssia: vuorovaikutusdiskurssi, ammatidiskurssi, laatudiskurssi, perinediskurssi, tunnediskurssi, muutosdiskurssi ja työkaludiskurssi. Kielenhuollosta ja kielestä nousee niiden kautta esiin varsin monenlaisia käsityksiä, joista osa on toisiinsa nähden ideologisesti vastakkaisia. Tällaisia ovat esimerkiksi perinediskurssi ja muutosdiskurssi, jotka molemmat kommentoivat kielen muutosta. Niiden kautta aineistostani nousee esiin kiinnostavasti sekä kontekstiltaan historiallisia että uudempia kielikäsitteitä: informanttien mielestä tietynlaisia *perinteistä, puhdasta kieltä* tulisi *vaalia*, mutta toisaalta myös *kieli muuttuu koko ajan*. Molemmissa esimerkeissä näkyy intertekstuaalisuuden merkitys eli se, miten kielenhuollosta yhteiskunnassa puhutaan. Mielestäni nämä vastakkaisuudet kuvaavat kokonaisuudessaan hyvin analyysini tuloksia. Tietyt diskurssit ovat edelleen sitkeitä, vaikka lingvistisestä näkökulmasta katsottuna niihin sisältyy mustavalkoista ajattelua kielestä. Lisäksi mukana on käsityksiä, jotka sopivat kielenhuollon nykyiseen määritelmää, joka korostaa suositusten ja kielen ymmärrettävyyden merkitystä. Informantit esimerkiksi kuvaavat, että lehtikielen tulisi olla *oikeaa* ja *hyvää*, mutta toisaalta myös *ymmärrettävää* ja *selkeää*. Ensiksi mainitut adjektiivit aktivoivat laatudiskurssia ja toiseksi mainitut vuorovaikutusdiskurssia.

Huomionarvoinen asia analyysini tuloksissa on mielestäni kielenhuollon merkitys silloin, kun kyse on journalistien ja lukijoiden välisestä vuorovaikutuksesta ja toimittajien ammatti-identiteetistä. Lehtiteksti kirjoitetaan ensisijaisesti lukijaa varten, ja sen halutaan tavoittavan yleisönsä mahdollisimman hyvin. Tähän pyritään esimerkiksi jo mainitulla *ymmärrettävällä kielellä*. Samalla korostuu journalismin tiedonvälityksellinen tehtävä. Vuorovaikutuksen lisäksi tutkielmani informantit liittävät kielen ja kielenhuollon tärkeäksi osaksi toimittajien ammattia. He kokevat toimittajien kielenkäyttöön sisältyvän vastuuta ja velvollisuutta, ja he ajattelevat toimittajien toimivan esimerkkinä muille kielenkäyttäjille. Yleisön osallistuminen uutistuotantoon on vaikuttanut journalistien mielestä journalismin tekemiseen (ks. tarkemmin alaluku 1.3.), mikä mielestäni saattaa vaikuttaa siihen, että tietynlaisen kielen ja journalismin suhde nousee aineistossa vahvasti esiin. Kun nykyisin periaatteessa kuka vain voi tuottaa journalistista sisältöä, kieli voi olla journalistien yksi tapa erottua ammatillisesti. Toisaalta tällaista kieltä kuvataan aineistossa usein kieliopillis-purististen periaatteiden ja normatiivisen kielioppikäsitysten mukaisesti.

Olen verrannut analyysini tuloksia pääasiassa Saviniemen väitöskirjaan (2015), joka käsittelee niin ikään toimittajien kielenhuoltodiskursseja. Tavoitteenani oli saada tietoa siitä, millä tavalla kielenhuoltoon suhtaudutaan suomalaisissa maakuntalehdissä nimenomaan 2010-luvulla. Näin ollen tein myös Saviniemen (2015: 290) toivomaa seuranta-tutkimusta. Diskursseistani muutosdiskurssi oli täysin uusi Saviniemen aineistoon verrattuna. Ammattidiskurssissa ja perinnekurssissa nousee esiin myös hänen aineistossaan esillä olevia kielikäsitteitä, mutta painotus niissä on hiukan erilainen. Tämä näkyy myös diskurssien erilaisessa nimeämisessä. Kummankin aineistossa puhutaan esimerkiksi kielen *vaalimisesta*, mutta aineistossani näen sen sisältyvän laajemmin kielen ”perinteikkyyteen”, minkä vuoksi olen päättänyt käyttää nimitystä perinnekurssi. Ammattidiskurssin kaltaisia kielikäsitteitä aktivoituu Saviniemen aineistossa puolestaan vastuudiskurssissa. Omassa aineistossani juuri toimittajien ammatti-identiteetti nousee tässä yhteydessä vahvasti esiin: kieleen liittyvä vastuu on osa heidän ammatiaan.

Vuorovaikutusdiskurssi, laatudiskurssi ja tunnediskurssi ovat aineistossani samoja kuin Saviniemellä, joskin niissä on omat hienoiset eroavaisuutensa. Voi kuitenkin sanoa, että toimittajat ovat pitäneet vuorovaikutusta ja laatua kielenhuollosta puhuttaessa tärkeinä 2000-luvun alkupuolella Saviniemen kerätessä aineistonsa, eikä tämä asia ole muuttunut 2010-luvulla maakuntalehtien esimiesten kohdalla. Kieli myös herättää edelleen sekä myönteisiä että kielteisiä tunteita käyttäjissään, kuten myös kielen huoltaminen. Lisäksi aineistossani aktivoituu työkaludiskurssi ja Saviniemellä välinediskurssi, joissa molemmissa kieli nähdään funktionaalisenä työvälineenä journalistin työssä. Työkaludiskurssin kohdalla kielenhuolto suhteutuu muuhun toimituksen työhön ja siihen, millaisista lähtökohdista kielenhuolto voidaan tehdä: siihen vaikuttavat esimerkiksi taloudelliset resurssit.

Tiivistäen voi sanoa, että kun puhutaan toimittajien, aineistoni kohdalla erityisesti maakuntalehtien esimiesten kielenhuoltokäsitteistä, tietyt elementit nähdään yhä edelleen kielen merkityksellisyyden kulmakivinä. Niitä ovat vuorovaikutus ja se, miten tietynlainen kieli ja kielenhuolto edistävät vuorovaikutusta. Esiin nousee siis kieleen liittyvä demokratia. Journalismin muuttunut toimintaympäristö ja toisaalta kielen muutos näkyvät vastaavasti aineistossani ainakin jo edellä mainittuna ammatti-identiteetin korostamisena sekä sillä, että kielen ja kielenkäytön muutoksen kohdalla puhutaan englannin kielestä sekä sosiaalisesta mediasta. Myös digitalisoituminen huomioidaan. Toisaalta

informantit kommentoivat myös esimerkiksi *kapulakieltä*, joka mainittiin Saviniemenkin (2015: 211, 289) aineistossa. Monimutkainen virkakieli nähdään siis edelleen ongelmallisena. Journalismin muuttunut toimintaympäristö nousi haastattelujen aikana vielä vahvemmin esiin muiden, tämän tutkielman ulkopuolelle jääneiden kysymysten kohdalla. Koska paljon rajautui tästä tutkielmasta pois, keräämässäni haastatteluaineistossa olisi vielä runsaasti erilaisia tutkimusmahdollisuuksia. Tutkimuksen aikana kerättyjä ääninauhoitteita säilytetään tutkimuksen tekemisen jälkeen Oulun nauhoitearkistossa sekä Kielipankissa. Tutkittavat ovat suostuneet siihen, että Oulun nauhoitearkisto ja Kielipankki voivat antaa aineiston jatkossa muuhun tutkimukseen.

Diskurssien tekeminen on aina valintoja. Joku toinen olisi saattanut nimetä tämän aineiston diskurssit aivan toisella tavalla ja nostaa mahdollisesti esiin toisenlaisia näkökulmia. Siitä huolimatta koen, että juuri nämä diskurssit aktivoituvat aineistosta perustellusti, ja niitä tukevat tekemäni sanaston ja kielenpiirteiden ryhmittely ja luokittelu. Koin kielenpiirteiden riittävän tarkan analysoimisen väliin haastavaksi, mutta olen tehnyt siitä niin tarkan kuin mahdollista. Aineistoni ei ole määrällisesti suuri, mutta koska kyse on kahdeksasta maakuntalehden esimiehestä ja tulokset ovat yhteneväisiä, antavat tutkimustulokseni mielestäni hyvän kuvan maakuntalehtien kielenhuoltoperiaatteista. Voi olla, että mikäli olisin haastatellut muita kuin esimiesasemassa olevia toimittajia, analyysissä olisi saattanut nousta esiin erilaisia seikkoja. En silti usko, että diskurssit olisivat merkittävästi muuttuneet, sillä tämän analyysin diskurssit käsittelevät kielenhuoltoa selvästi yleisesti toimitustyön näkökulmasta.

Toivon tutkimukseni tarjoavan maakuntalehtien esimiesten kielenhuoltokäsityksistä tietoa, jota on mahdollista hyödyntää esimerkiksi toimittajakoulutuksessa. Käsitteet vaikuttavat siihen, millä tavalla kielenhuoltoa tehdään ja miten kieleen suhtaudutaan. Näitä asioita olisi hyvä pohtia, kun kyse on kieltä työkseen käyttävistä ammattilaisista. Analyysini kielenhuoltodiskurssit tarjoavat siihen useita näkökulmia. Voi kysyä, millä tavalla esimerkiksi ajatus kielen vaalimisesta ja puolustamisesta oikein vaikuttaa kielenhuoltoon, sekä miettiä, mistä tällainen ajattelu pohjimmiltaan kumpuaa. Tässä yhteydessä esille voisi ottaa juuri historiallisen kielipuheen merkityksen (esim. Kolehmainen 2014: 186–187; ks. myös alaluku 1.3.). Analyysini perusteella yksi hedelmällinen keskustelunaihe voisi olla myös kieleen ja kielenhuoltoon kohdistuva muutos, sillä siitä ollaan ainakin maakuntalehtien toimituksissa nykyisin tietoisia. Toisaalta myös kielen

huoltamiseen liittyviä mielikuvia olisi hyvä käsitellä. Kielen huoltamisen ei tarvitse olla ”kielipoliisinatsina” toimimista. Kuten Riitta Hyvärinen (2020) Ylelle kirjoittamassaan kolumnissa sanoo: ”Kielenhuolto on tarkoitettu meidän kaikkien iloksi, ei suinkaan riskiksi. (--) Kielenhuolto on huolenpitoa!” Tätä näkökulmaa voisi myös journalistisen kielenhuollon kohdalla nostaa yhä enemmän esiin.

LÄHTEET

- BLOT, K. RICHARD 2003: *Language and social identity*. Westport (Conn.): Praeger.
- CAMERON, DEBORAH: 1995: *Verbal hygiene*. London: Routledge.
- CLIVE, SEALE 1998: *Researching society and culture*. London: SAGE Publications.
- COTTER, COLLEEN 2010: *News talk. Investigating the language of journalism*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- DEUZE, MARK – ELEFANTE, PHOEBE – STEWARD, BRIAN 2010: Media work and the recession. *Popular Communication* 8 (3) s. 226–231.
- ELORANTA, VILLE 2013: Kiirettä ja suuria tunteita. Kielenhuolto Helsingin Sanomissa. – *Kielikello* 2/2013 s. 20–22.
- ELORANTA, VILLE 2015: Editoiva toimittaja on laadunvalvoja. – *Kielikello* 3/2015.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 1998 [1989]: *Language and power*. London: Longman.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 2001: Critical discourse as a method social scientific research. – Ruth Wodak ja Michael Meyer (toim.), *Methods of critical discourse analysis*. s. 121–138. London: Sage Publications.
- FAIRCLOUGH, NORMAN 2010 [1995]: *Critical discourse analysis. The critical study of language*. London: Longman.
- FINLEX 2011: *Laki Kotimaisten kielten keskuksesta*. 22.12.2011/1403. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20111403> (viitattu 10.11.2020).
- FINLEX 2015: *Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista*. 254/2015 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150254> (15.4.2020).
- FLØTTUM, KJERSTI – TRINE, DAHO – TORODD, KINN 2006: *Academic voices. Across languages and disciplines*. Pragmatics & beyond, new ser., 148. Philadelphia: J. Benjamins Pub. Co.
- GRAVENGAARD, GITTE 2017: Cooperation with journalism's stakeholders. Colleen Cotter & Daniel Perrin (toim.), *The Routledge handbook of language and media* s. 488–501. Abingdon, Oxon: Routledge.
- GUSTAFSSON, MINNA 2005: *Nuorten asenteita suomen kieltä kohtaan*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- HAAKANA, MARKKU – MÄNTYNEN, ANNE 2002: Rakas ärsyttävä äidinkieli. Kielestä kysyminen ja tunteet radion kieliohjelmassa. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s.

- 287–311. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. 869. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1995: *Nykysuomen lauseoppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, AULI – KALLIOKOSKI, JYRKI – KANKAANPÄÄ, SALLI – KANNER, ANTTI – KOSKENNIEMI, KIMMO – LAITINEN, LEA – MAAMIES, SARI – NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2009: *Suomen kielen tulevaisuus. Kielipoliittinen toimintaohjelma*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus. https://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk7/suomen_kielen_tulevaisuus_kotus_verkkojulkaisuja_7.pdf (10.1.2020).
- HALLIDAY, M. A. K. 1994 [1985]: *An introduction to functional grammar*. London: Edward Arnold.
- HEIKKINEN, LAURA 2018: *Luovaa kirjoittamista harrastavien asenteet kielenhuoltoa kohtaan*. Kandidaatintutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- HEIKKINEN, VESA 2002: Tietoa tuotteesta, jolla on visio, imago ja profiili. Millainen teksti on kunnan viestintästrategia? – Vesa Heikkinen (toim.), *Virkapukuinen kieli* s. 28–52. Tietolipas 182. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 112. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HEIKKINEN, VESA – MANTILA, HARRI 2011: *Kielemme kohtalo*. Helsinki: Gaudeamus.
- HELLE, MERJA 2011: Journalistisen työn muutos. – Esa Väliverronen (toim.), *Journalismi muutoksessa* s. 91–111. Helsinki: Gaudeamus.
- HERKMAN, JUHA 2011: Journalismi markkinoilla. Konserni- ja mediajournalismia. – Esa Väliverronen (toim.), *Journalismi muutoksessa* s. 32–49. Helsinki: Gaudeamus.
- HIIDENMAA, PIRJO 2003: *Suomen kieli – who cares?* Keuruu: Otava.
- HIIDENMAA, PIRJO 2006: Kielenhuollon muuttunut maisema. – *Kielikello* 3/2006.
- HIRSJÄRVI, SIRKKA – HURME, HELENA 1982 [1979]: *Teemahaastattelu*. Helsinki: Gaudeamus.
- HIRSJÄRVI, SIRKKA – HURME, HELENA 2008: *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus.
- HOLMI, HANNA-KAISA 2008: *Lukiolaisnuorten kieliasenteiden diskurssianalyttistä tulkintaa*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen oppiaine.
- HONKONEN, MARJA 2019: Yli tuhat kolmekymppistä katosi. *Journalisti*. <https://www.journalisti.fi/artikkelit/2019/3/yli-tuhat-kolmekymppist-katosi-taantumateki-alalle-tulosta-vaikeaa/> (5.4.2020).

- HYVÄRINEN, RIITTA 2020: *Kielenhuoltajaa pidetään niuhana ankeuttajana. Oikeasti hän vain haluaa auttaa kirjoittajaa saamaan viestinsä perille.* Yle <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2020/02/18/kielenhuoltajaa-pidetaan-niuhona-ankeuttajana-oikeasti-han-vain-haluaa-auttaa> (20.10.2020).
- IKOLA, OSMO 1985: Kielen normittamisesta. – *Kielikello* 1/1985.
- IKOLA, OSMO 1994: Kielenhuollon tehtävät nykyhetkellä. – *Kielikello* 4/1994.
- JAAKKOLA, MAARIT 2013: *Hyvä journalismi. Käytännön opas kirjoittajalle.* Helsinki: Kansanvalistusseura.
- JUHILA, KIRSI – SUONINEN, EERO 1999: Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. – Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen 1999: *Diskurssianalyysi liikkeessä* s. 233–252. Tampere: Vastapaino.
- KALAJA, PAULA – HYRKSTED, IRENE 2000: Heikot sortuu elontielle. Asenteista englannin kieleen. – Paula Kalaja & Lea Nieminen (toim.), *Kielikoulussa. Kieli koulussa* s. 369–386. Afinkan vuosikirja 2000. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys Afinla.
- KALLIOKOSKI, JYRKI 1996: Johdanto. – Jyrki Kalliokoski (toim.), *Teksti ja ideologia. Kieli ja valta julkisessa kielenkäytössä* s. 8–36. *Kieli* 9. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- KELOMÄKI, TAPANI 2019: Suomen passiivin ja impersonaalien määrittämisestä ja keskinäisistä suhteista. – *Virittäjä* 123 (1) s. 110–132.
- KOLARI, ERJA 2011: Toimittajasta tuottajaksi. Sanomalehden toimitustyö muutoksessa. – Esa Väliaverron (toim.), *Journalismi muutoksessa* s. 150–167. Helsinki: Gaudeamus.
- KOLEHMAINEN, TARU 2010: Oikeakielisyyttä ja kielenhuoltoa. – *Kielikello* 4/2010.
- KOLEHMAINEN, TARU 2014: *Kielenhuollon juurilla. Suomen kielen ohjailua ja historiaa.* Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 174. Helsinki.
- KOLJONEN, KARI 2013: *Kriisi journalismissa. Kansakunnan katastrofit ja muuttuva professio.* Tampere: Tampere University Press, Acta Universitatis Tamperensis 1842.
- KORHONEN, RIITTA – LAPPALAINEN, HANNA 2013: Kieli muuttuu. Rikkautta vai rappiota? *Kielikello*. 4/2013
- KORHONEN, RIITTA 2018: Passiivin tekijää jäljittämässä. Pihalla haukutaan, hapot hajoetaan. – *Kielikello*. 3/2018.
- KORHONEN, RIITTA 2019: Steppi nextille levelille. Englanti suomessa. – *Kielikello* 2/2019.

- KOTUS 2018: *Suomi tarvitsee pikaisesti kansallisen kielipoliittisen ohjelman.*
https://www.kotus.fi/ohjeet/suomen_kielen_lautakunnan_suosituksia/kannanotot/suomi_tarvitsee_pikaisesti_kansallisen_kielipoliittisen_ohjelman (20.12.2020).
- KOTUS 2020: *Mitä kielenhuolto on?*
https://www.kotus.fi/kielitieto/yleiskieli_ja_sen_huoltaminen/mita_kielenhuolto_on (9.11.2020).
- KOTUS 2020: *Suomen kielipoliittiset ohjelmat.*
https://www.kotus.fi/kielitieto/kielipoliittikka/suomen_kielipoliittiset_ohjelmat (4.4.2020).
- KS = *Kielitoimiston sanakirja 2020.* Kotimaisten kielten keskus ja Kielikone Oy. Päivitetty julkaisu. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>.
- KUUTTI, HEIKKI 2012: *Mediasanasto.* Jyväskylä: Mediadoc.
- LAHDENMAKI, ARI 2001: Arkisen ja asiatyylin rajamailla. – *Kielikello* s. 16–17. 1/2001.
- LEHTO, LIISA-MARIA 2018: *Korpusavusteinen diskurssianalyysi japaninsuomalaisten kielipuheesta.* Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora 162. Oulun yliopisto.
- LEINONEN, JAANA 2005: *Huono kieli ärsyttää. Opiskelijoiden toimistotyöntekijöiden käsityksiä kielenhuollosta.* Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos.
- LEPPÄNEN, SIRPA – PITKÄNEN-HUHTA, ANNE – NIKULA, TARJA – KYTÖLÄ, SAMU – TÖRMÄKANGAS, TIMO – NISSINEN, KARI – KÄÄNTÄ, LEILA – VIRKKULA, TIINA – LAITINEN, MIKKO – PAHTA, PÄIVI – KOSKELA, HEIDI – LÄHDESMÄKI, SALLA – JOUSMÄKI, HENNA 2009: *Kansallinen kyselytutkimus englannin kielestä Suomessa. Käyttö, merkitys ja asenteet.* Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- LEPPÄNEN, SIRPA – NIKULA, TARJA 2013: Johdanto. – Sirpa Leppänen, Tarja Nikula & Leila Kääntä (toim.), *Kolmas kotimainen. Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa* s. 9–40. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LIESLEHTO, HELKA-MAARIA 2017: *Yhdeksäsluokkalaisten käsityksiä kielen rekistereistä.* Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen kielen, informaatiotutkimuksen ja logopedian laitos.
- LUUKKA, MINNA-RIITTA 1995: *Puhuttua ja kirjoitettua tiedettä. Funktionaalinen ja yhteisöllinen näkökulma tieteen kielen interpersonaalisiin piirteisiin.* Jyväskylä Studies in Communication 4. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- LUUKKONEN, MARSA 2006: *Hauskaa kielenhuoltoa! Kielenhuollon opas*. Helsinki: WSOY.
- MAAMIES, SARI 2002: Mitä kielenhuoltaja tekee? – *Kielikello* 4/2002.
- MAKKONEN-CRAIG, HENNA 2005: *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1026. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MANTILA, HARRI 1999: Äidinkieli vai valtionkieli, kulutushyödyke vai suojelukohde? Kielipoliittisen ohjelman vastaanotosta. – *Kielikello* 1/1999 s. 4–7.
- MANTILA, HARRI 2001: Mitä *language planning* on suomeksi? – Miia Mikkonen, Helena Sulkala & Harri Mantila (toim.), *Tutkielmia vähemmistökielistä Jäämereltä Liivinvirran rantaan. Vähemmistökielten tutkimus- ja koulutusverkoston raportti II* s. 14–24. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisu. 18. Oulu: Oulun yliopisto.
- MANTILA, HARRI 2005: Kielikäsituksesta kielenhuollon uusiin periaatteisiin. – *Kielikello* 2/2005.
- MANTILA, HARRI 2010: Suomalaisen kielenhuollon periaatekeskustelu 1990- ja 2000-luvulla. – Hanna Lappalainen, Marja-Leena Sorjonen & Maria Vilkuna (toim.), *Kielellä on merkitystä. Näkökulmia kielipolitiikkaan* s. 179–205. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1262. Tiede. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisu. 160. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MASON, JENNIFER 1996: *Qualitative researching*. London: Sage.
- MERIKOSKI, MIIKKA 2020: *95 % suomalaisista lukee joka viikko sanoma- tai aikakauslehteä jollakin välineellä*. Media Audit Finland. <https://mediaauditfinland.fi/2020/03/17/95-suomalaisista-lukee-joka-viikko-sanoma-tai-aikakauslehteä-jollakin-valineella/> (15.3.2020).
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MIKKONEN, PIRJO 2006: Suomen kielen lautakunnan suositus yhdistyvien kuntien nimestä. – *Kielikello* 1/2006.
- MILROY, JAMES 2003: On the role of the speaker in language change. – Raymond Hickey (toim.), *Motives for language change* s. 143–156. Cambridge: Cambridge University Press.

- MILROY, LESLEY – GORDON, MATTHEW 2003: *Sociolinguistics. Method and interpretation*. Blackwell Publishers.
- MÄKINEN, KIRSTI 1992: Muuttuuko lehtikieli? Muuttaako lehtikieli? – Valma Yli-Vakkuri, Maija Länsimäki & Aarre Nyman (toim.), *Yhteiskunta muuttuu, kieli muuttuu* s. 211–235. Nykysuomen Seuran 10-vuotisjuhlakirja. Porvoo: WSOY.
- MÄNTYNEN, ANNE 2003: *Miten kielestä kerrotaan. Kielijuttujen retoriikkaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- MÄNTYNEN, ANNE 2012: Kieli-ideologiat käytännössä. Sanajärjestyksen normittuminen tietokirjojen suomennostyössä. – *Virittäjä* 116 s. 378–409.
- MÄNTYNEN, ANNE – HALONEN, MIA – PIETIKÄINEN, SARI – ANNA, SOLIN 2012: Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä. – *Virittäjä* 116 s. 325–348.
- NEWMeyer, FREDERICK J. 2003: Formal and functional motivation for language change. – Raymond Hickey (toim.), *Motives for language change* s. 18–33. Cambridge: Cambridge University Press.
- NIEDZIELSKI, NANCY A. – PRESTON, DENNIS R. 2003 [2000]: *Folk linguistics*. Trends in linguistics. Studies and Monographs TiLSM. Berlin: De Gruyter Mouton.
- NIEMIKORPI, ANTERO 2004: Esipuhe. – Eija Kalliokoski & Kristiina Pokela 2004: *Puristien suomesta moniarvoiseen kieleen. Oikeakielisyyden, kielenohjailun ja -huollon periaatteita ja käytäntöä nykysuomen alusta kolmannelle vuosituhatlelle* s. 5–12. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- NIKANDER, JOHANNA 2010: Laadullisten aineistojen litterointi, kääntäminen ja validiteetti. – Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* s. 432–445. Tampere: Vastapaino.
- NIKANNE, URPO 2002: Äidinkielen merkitys ihmiselle. – Ilona Herlin, Jyrki Kalliokoski, Lari Kotilainen & Tiina Onikki-Rantajääskö (toim.), *Äidinkielen merkitykset* s. 16–34. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 869. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NORDLUND, TARU 2004: Arat taimet ja ankarat puutarhurit. 1800-luvun lopun kielikeskustelun metaforat ja kieli-ideologiat. – Katja Huumo, Lea Laitinen & Outi Paloposki (toim.), *Yhteistä kieltä tekemässä. Näkökulmia suomen kirjakielen kehitykseen 1800-luvulla* s. 286–322. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2000: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. – Kari Saja-vaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö* s. 13–38. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2005: Haastattelu kielentutkijan aineistona. – Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* s. 242–263. Tampere: Vastapaino.
- OKKONEN, ANTERO 1961: *Toimittajan työ. Johdatusta sanomalehtimiehen ammattiin*. Hämeenlinna: Karisto.
- OKKONEN, ANTERO 1980: *Toimittajan työ 1*. Hämeenlinna: Karisto.
- PALANDER, MARJATTA 2001: Kansan käsityksistä lingvistiikkaa. – *Virittäjä* 105 s. 147–151.
- PALANDER, MARJATTA 2011: *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. Suomi 200. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PALSA, JASMIN 2016: ”Ollaan rehellisiä mikä hitto on kielitieto”. *Yhdeksäsluokkalaisten käsitykset kieliopista ja kielitiedosta*. Maisterintutkielma, suomen kieli. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
- PASO, EIJA 2007: *Työkyky merkitsee. Työkyvyn merkityksen ja maailman rakentuminen lehtiteksteissä*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B Humaniora 77. Oulu: Oulun yliopisto.
- PAUNONEN, HEIKKI 1995: Puhesuomen muuttuva omistusjärjestelmä. – *Virittäjä* 99 s. 501–528.
- PAUNONEN, HEIKKI 1996: Suomen kielen ohjailun myytit ja stereotyyppit. – *Virittäjä* 100 s. 544–555.
- PESSOA, ALEX SANDRO GOMES – HARPER, ERIN – SANTOS, ISABELA SAMOGIM – GRACINO, MARINA CARVALHO DA SILVIA 2019: Using reflexive interviewing to foster deep understanding of research participants’ perspectives. *International Journal of Qualitative Methods* 18, s. 1–9.
- PETERSON, ELIZABETH 2019: *Making sense of ”bad English”. An introduction to language attitudes and ideologies*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.
- PICARD, ROBERT G. 2018: The Economics of Journalism and News Provision. – Tim P. Vos (toim.), *Journalism. Handbooks of communication science*, Volume 19 s. 281–293. Berlin: Gruyter Mouton.

- PIETIKÄINEN, SARI 2000: Kriittinen diskurssintutkimus. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö* s. 191–218. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- PIETIKÄINEN, SARI – MÄNTYNEN, ANNE 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- PIETILÄ, KAUKO 2012: *Journalismi ammattina. Journalistiprofession teoria*. Helsinki: Gaudeamus.
- PIIPPO, IRINA – VAATTOVAARA, JOHANNA – VOUTILAINEN, EERO 2016: *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet ja ideologiat*. Helsinki: Art House.
- PRESTON, DENNIS R. 2011: The power of language regard. Discrimination, classification, comprehension, and production. – *Dialectologia* II s. 9–33.
- PRESTON, DENNIS R. 2010: Perceptual dialectology in the 21st century. – Christina A. Anders, Markus Hundt & Alexander Lasch (toim.), *Perceptual dialectology. Neue Wege der Dialektologie* s. 1–29. Berlin: Mouton de Gruyter.
- PRESTON, DENNIS R. 2015: Does language regard vary? – Alexei Prikhodkine & Dennis R. Preston (toim.), *Responses to language varieties. Variability, processes and outcomes* s. 1–36. Amsterdam: John Benjamins.
- PRESTON, DENNIS R. 2018: Language regard: what, why, how, whither? – Betsy. E. Evans, Erica J. Benson, James N. Standford (toim.), *Language regard. Methods, Variation and Change* s. 3–24. Cambridge University Press.
- PUUSA, ANU 2020: Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. – Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät* s. 99–112. Helsinki: Gaudeamus.
- PÄLLI, PEKKA 1999: Asenteet ja mielipiteet diskursiivisena toimintana. – Urho Määttä, Pekka Pälli & Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta* s. 23–150. Folia fennistica & linguistica 22. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- PÄLLI, PEKKA 2003: *Ihmisyhmä diskurssissa ja diskurssina*. Acta Universitatis Tampensis 910. Tampere: Tampere University Press.
- PÖYHTÄRI, REETA – VÄLIVERRONEN, JARI – AHVA, LAURA 2016: Suomalaisen journalistin itseymmärrys muutosten keskellä. *Media & Viestintä* 39(1) s. 1–23.
- REUNANEN, ESA 2018: *Uutismedia verkossa 2018*. Reuters Institute Digital News Report – Suomen maaraportti. Tutkimusraportti, Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET, Tampereen yliopisto.

- RIIONHEIMO, HELKA – KOLEHMAINEN, LEENA – MERILÄINEN, LEA 2014: Suomen passiivi kontaktissa. Kieltenvälisiä kytköksiä migraatiossa, toisen kielen omaksumisessa ja kääntämisessä. – *Virittäjä* 118 (3) s. 334–371.
- RINTALA, PÄIVI 1994: Suomen kielen lautakunnan rooli kielenhuollossa. – *Kielikello* 2/1994 s. 3–7.
- RINTALA, PÄIVI 2000: Oikeakielisyydestä kielenhuoltoon. – *Kielikello* 1/2000.
- RUUSUVUORI, JOHANNA – NIKANDER, PIRJO – HYVÄRINEN MATTI 2010: Haastattelun analyysin vaiheet. – Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.), *Haastattelun analyysi* s. 9–36. Tampere: Vastapaino.
- RÄIKKÄLÄ, ANNELI – REUTER, MIKAEL 1998: *Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielipoliittinen ohjelma*.
www.kotus.fi/files/3087/Kotimaisten_kielten_tutkimuskeskuksen_kielipoliittinen_ohjelma.pdf. (viitattu 19.10.2019).
- RÄISÄNEN, PERTTU 2019: *Ansaintamallien anatomia. Verkkjournalismin tulonlähteiden kirjo Suomessa ja journalistien niitä koskevat ihanteet*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta.
- SAHI, ANNIINA 2013: *Kaikkien ja ei kenenkään vastuulla. Kysely- ja haastattelututkimus Suomen seitsenpäiväisten sanomalehtien kielenhuoltokäytännöistä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos.
- SAJAVAARA, PAULA 2000: Kielenohjailu. – Kari Sajavaara & Arja Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi ja yhteisö* s. 67–106. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Soveltavan kielentutkimuksen keskus.
- SALMINEN, ESKO 1998: *Oivaltava toimittaja. Toimitustyön uudet mallit ja vaatimukset*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Ajatus.
- SANOMALEHTIEN LIITTO 2019: *Sanomalehtihaku*. <https://www.uutismediat.fi/sanomalehtihaku/> (9.10.2019).
- SANOMALEHTIEN LIITTO 2020: *Sanomalehtitieto*. <https://www.uutismediat.fi/sanomalehtitieto/> (4.4.2020)
- SAVINIEMI, MAIJA 2015: *On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä. Toimitushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora 127. Oulun yliopisto.
- SCHIFFRIN, DEBORAH – TANNEN, DEBRAH – HAMILTON, HEIDI E. 2015 [2003]: Introduction. – Deborah Schiffrin, Deborah Tannen & Heidi E. Hamilton (toim.), *The*

- handbook of discourse analysis* s. 1–10. Blackwell Handbooks in Linguistics. Malden: Blackwell Publishers Ltd.
- SCHILLING, NATALIE 2013: *Sociolinguistic fieldwork*. Cambridge: Cambridge University Press 2013.
- STENBERG-SIRÉN, JENNY 2018: *Språk och språkideologier i radio och tv. Standardspråk och språkstandarder i finlandssvenska radio- och tv-nyheter*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- SUHOLA, AINO – TURUNEN, SEPPÖ – VARIS, MARKKU 2005: *Journalistisen kirjoittamisen perusteet*. Helsinki: Finn Lectura.
- SUOMINEN, ELINA 1998: *Suomen kielen ja muiden alojen opiskelijoiden kielelliset arvot sekä suhde kielenhuoltoon*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- SUOMINEN, JAAKKO 2013: Johdanto. Sosiaalisen median aika. – Jaakko Suominen, Sari Östman, Petri Saarikoski, Riikka Turtiainen (toim.), *Sosiaalisen median lyhyt historia* s. 9–13. Helsinki: Gaudeamus.
- SUOMINEN, JAAKKO 2013: Lopuksi. sosiaalisen median nosuu ja tuho. – Jaakko Suominen, Sari Östman, Petri Saarikoski, Riikka Turtiainen (toim.), *Sosiaalisen median lyhyt historia* s. 287–293. Helsinki: Gaudeamus.
- ŠVELCH, JAROSLAV – TAMAH, SHERMAN 2015: “*I see your garbage*”. *Participatory practices and literacy privilege on “Grammar Nazi” Facebook pages in different sociolinguistic contexts*. Sage Journals. Volume: 20 issue: 7, s. 2391–2410.
- TAYLOR, STEPHANIE 2013: *What is discourse analysis?* London: Bloomsbury Academic.
- TIILILÄ, ULLA 2015: Mitä on asiallinen, selkeä ja ymmärrettävä virkakieli? – *Kielikello* 3/2015.
- TIILILÄ, ULLA 2020: Asiallinen, selkeä ja ymmärrettävä kieli palvelee myös tasa-arvoa. – *Kielikello* 3/2020.
- TIITTULA, LIISA – RUUSUVUORI, JOHANNA 2005: Johdanto. – Liisa Tiittula & Johanna Ruusuvuori (toim.), *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* s. 7–21. Tampere: Vastapaino.
- TILASTOKESKUS 2020: *Maakunnat 2020*. <https://www.stat.fi/fi/luokitukset/maakunta/> (10.9.2020).
- TOMMILA, PÄIVIÖ & SALOKANGAS, RAIMO 1998: *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Helsinki: Edita.

- TORVINEN, MERJA 2020: *Käännösstrategiat ja diskurssit. Analyysi 1600–1800-lukujen ranskalaisista Lapin-kuvauksista ja niiden moderneista suomennoksista*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora 179. Oulun yliopisto.
- TYNI, MARIA 2003: *Yliopisto-opiskelijoiden ajatuksia suomen kielen merkityksestä. Kylä se on kummiski sitä jotaki sanotaanko suomalaisuutta*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- VAATTOVAARA, JOHANNA – SOININEN-STOJANOV, HENNA 2006: Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseuturajaukset ja kielelliset asenteet. – Kaisu Juusela & Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä* s. 223–254. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1224. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VAATTOVAARA, JOHANNA – KUNNAS, NIINA – SAVINIEMI, MAIJA 2019: Stadi imitoituna. – Sisko Brunni, Niina Kunnas, Santeri Palviainen & Jari Sivonen (toim.), *Kuinka mahottomasti nää tekkiit. Juhlakirja Harri Mantilan 60-vuotispäivän kunniaksi* s. 287–316. Oulun yliopisto.
- VEHKOO, JOHANNA 2011: *Painokoneet seis! Kertomuksia uuden journalismin ajasta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.
- VESSEY, RACHEL 2017: Language policy and the media. – Colleen Cotter & Daniel Perrin (toim.), *The Routledge handbook of language and media* s. 329–340. Abingdon, Oxon: Routledge.
- VILKUNA, MARIA 2006: Kieliopin monet merkitykset ja Iso suomen kielioppi. – Minna Harmainen & Mari Siirainen (toim.), *Kielioppi koulussa* s. 11–24. Äidinkielen opettajan liitto. Helsinki: Painorauma Oy.
- VIRTANEN, T. MIKKO – RAHTU, TOINI – SHORE, SUSANNA 2020: Kirjoitetun vuorovaikutuksen moninaisuus ja erityisyys. – Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Virtanen (toim.), *Kirjoitettu vuorovaikutus* s. 8–28. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA-RIITTA – ALHO, IRJA 2008: *Iso suomen kielioppi*. <http://scripta.kotus.fi/visk>.
- VOS, TIM P. 2018: Journalism. – Tim P. Vos (toim.), *Journalism*. Handbooks of communication science, Volume 19 s. 2–14. Berlin: Gruyter Mouton.

- VÄLIVERRONEN, ESA 2011: Journalismi kriisissä? – Esa Väliverronen (toim.), *Journalismi muutoksessa* s.13–31. Helsinki: Gaudeamus.
- WODAK, RUTH – MEYER, MICHAEL 2016 [2001]: Critical discourse studies. History, agenda, theory and methodology. – Ruth Wodak & Michael Meyer (toim.), *Methods of critical discourse studies* (3., korjattu painos) s. 1–22. London: Sage Publications.
- ÖRNEBRING, HENRIK 2018: Journalism and change. – Tim P. Vos (toim.), *Journalism. Handbooks of communication science, Volume 19* s. 556–570. Berlin: Gruyter Mouton.
- ÖSTMAN, SARI: 2013: Tietoyhteiskunnasta kansalaisjournalismiin. Jaakko Suominen, Sari Östman, Petri Saarikoski, Riikka Turtiainen (toim.), *Sosiaalisen median lyhyt historia* s. 67–86. Helsinki: Gaudeamus.

LIITE. Tutkielman haastattelurunko.

1. Millä tavoin kielenhuolto näkyy lehtenne toimitustyössä?
2. Onko teillä jonkinlaista virallista linjausta lehtenne kielenhuollosta ja sen toteuttamisesta käytännössä? Jos on, millainen se on?
3. Kuinka tärkeänä pidätte kielenhuoltoa toimituksessanne? Miksi?
4. Onko toimituksessa työntekijää, jonka tehtäviin kielivirheisiin puuttuminen kuuluu?
5. Jos on, millainen on hänen toimenkuvansa kielenhuollon suhteen?
6. Miten herkästi kielivirheisiin puututaan?
7. Miten kielenhuolto voi vaikuttaa mielestänne työyhteisön ilmapiiriin?
8. Millaisia apuneuvoja käytetään lehtenne kielenhuollossa?
9. Suomen viestintäympäristö on muuttunut paljon viime vuosina, ja esimerkiksi erilaisista digitaalista sisältöä tuotetaan aiempaa enemmän ja nopeammassa tahdissa. Ovatko tällaiset asiat mielestänne vaikuttaneet lehtenne toimitustyössä tehtävään kielenhuoltoon?
10. Jos on, millä tavalla?
11. Kuinka tärkeänä pidätte kielenhuoltoa viestinnällisyyden kannalta? Miksi?
12. Mitä mieltä olette väitteestä, että ”kieli on toimittajan perustyökalu”? Minkä vuoksi?
13. Entä siitä, että kieli on lehden laadun tae? Miksi?
14. Koetteko, että teillä kirjoitetun median tuottajana vastuu suomen kielestä? Miksi, miksi ei?
15. Koetteko, että lehtikieli herättää ihmisissä tunteita? Miksi, miksi ei?
16. Koetteko, että tehtävänne on kirjoitetun median tuottajana vaalia suomen kieltä? Miksi, miksi ei?
17. Mitä muuta haluatte kertoa toimituksenne kielenhuoltoperiaatteista ja -ilmapiiristä?